

Ancientissimo in xpo patria dño
dño S. sacrosancte romane ec-
clesie summo pontifici. **A.** lig-
indignus epus se ipsum ad pedū oscu-
la beatorū. **A.** sanctitate vestra recepi li-
teras in hac forma. **O.** rē. Cum ad ex-
ecutionem mandati vestri humiliter et
deuote procedēs ptes easdē corā me fe-
cerim legitime euocari. **I**dem **B.** cau-
se pcessu sub hac forma vestram auvie-
tiam appellauit coram vobis dño rē. po-
nento appellationem scdm formam si
expedit cōmunicato consilio sapientū
ipsi appellationi non duxi aliquaten⁹ de-
ferendum. nec ipsum tamē ab examine
vestri iudiciū reuocauit. precepti tamē ei-
dem qd vltq ad triginta dies bis littere
vestro se conspectui repñtaret. **I**n cui⁹
ius rei rē. **D**atum rē.

Prohemium sup gratijs faciendis

Iudices persona

rum attendimus merita cui⁹ aliquis gra-
tiam exigit. **N**ec sanisit grāe dum iudi-
gnus intenditur nec pro bis responde-
re eis pro meritis gratia denegatur. **I**l-
lis siquidē qui merentur est dextra porri-
genda digna retributiōe meritorū vt sic
merita honestatis pbitantq extollant.
p pgrue retributiōis premiū vt et plura
litas magnificetur meritorū. **U**nde asseri-
bi cupientibus milicie clericali libenter
facim⁹ de bonis ecclesiasticis pvideret ex
hoc diuinū officiu arduus amplectētes
que dei sunt auidius exequātur. **H**inc
est rē.

Is qui dant sancta opera vt cleri-
cali ordine dño famulentur debz
et merito de bonis ecclesiasticis prouide-
ri vt ab eo stipendia vite suscipiant cui⁹
obsequijs mancipantur. **H**inc est rē.

Cupientibus disciplinis scolasticis
informari libenter gratiam im-
partimur. vt per eam studio auidius in-
sistentes consequantur facilius quod in-
tendunt. **C**um igitur dilectus noster ta-
lis cupiat sicut asserit disciplinis scola-
sticis informari. **N**os desiderium ei⁹ fa-
uore beniuolo prosequentes. **M**anda-
mus quatenus. rē.

Incipit tractatus notariatus.

Tractaturi de

arte notarie siue notariatus.
Primo videndum ē quid
sit ars notarie. **S**ecundo quid sit nota-
rius et quot modis nūcupetur et qualis
esse debeat. **T**ercio quot sint partes pri-
cipales artis h⁹ notarie. **A**d primum re-
spondetur qd ars notarie siue notariatus
est aliqua scribendi et dictandi peritia
per quam fragilitatis humane negocia
publice et autentice notantur. **E**t quia si
omnis scriptura notarij autentica est. sz
dumtaxat illa que in publicam et auten-
ticam redigitur formam. **E**t dicitur no-
taria a noto as are. quia in notas acta d-
bent redigi. **U**nd in aliquibus locis ro-
gationes appellantur note. quia sunt no-
te instrumentorum: que etiam ideo vo-
cantur rogationes eo qd illas rogatur ta-
bellio scribere et ex illis rogatur facere i-
strumentum. **D**icuntur autem proto-
colla a protohos quod est primum et col-
latio id est prima collatio. **C**onferunt ei

primo partes quid facere velint et ex il
la collatione fit protocollo sine tagato
Pro secundo sciendum quod notarius est p
sona publica officium tabellionatus ge
rens auctoritate principis vel apostoli
ci aut alterius ad id potestatem dandi
habentis. Ad cuius fidei recurritur pub
lice ut ea scribat et ad peccatorem memo
riam redigat per quibus debite fuerit requi
situm et rogatus. **D**icitur etiam tabellio a ta
bula quia olim veteres solebant notare
in tabulis. ideo tabelliones appellabatur
tur quod nomen habetur adhuc in iure ci
vili. **C.** de tabel. et scri. l. x. **D**icitur etiam
seruus publicus non quod vere sit servus.
sed quia eius officium ad publicam utili
tatem est adinventum. **D**icitur etiam li
brarius quod sicut libra omnia equaliter et
iuste ponderat et ostendere debet mensu
ram regulatam et consuetam ita notarius
singula sibi commissa iuste liberare et fi
deliter sine fraude conscribere et in pub
licam formam redigere debet et tenetur. **D**i
citur quod scribarius. quia scriptu
ras suas debet iunctis suis caute serua
re et custodire. ut in glo. ead. audiendum.
de prescrip. **D**icitur etiam scriba a scriben
do. **N**otarius insuper debet esse homo liber
non colonarie conditionis alterius nec
cessitati non attractus masculus sane me
tis videns et audiens integre fame huius
plenam notitiam artis notarie. **N**o
tandum tertio quod officium notariatus
principalissime consistit circa tria. **P**ri
mo circa contractus. **S**ecundo circa vl
timas voluntates et testamenta. **T**ercio
circa instrumentorum conscriptionem. ut ergo
distinctius infra dicenda memorie po
teant commendari cuiuslibet parti principal
ia sua annexetur capitula. **P**rima
igitur pars notariatus que consistit cir
ca contractus habebit octo capitula. **I**n
primo dicitur quid sit contractus. **I**n se

cundo de divisione contractuum. **I**n ter
cio quot et que in contractibus exigantur.
In quarto occasione quare personarum con
tractus vincuntur. **I**n quinto occasione
quare rerum contractus infirmantur. **I**n
sexto qualiter contractus oriuntur ex obli
gationis divisionibus. **I**n septimo de
contrahentium pactis et ipsorum pactorum di
visionibus et quando pena posita pactis
exigi poterit et quando non. **I**n octavo de
quibusdam renunciationibus beneficio
rum seu defensionibus in contractibus appo
sitis seu apponendis. **S**ecunda pars
notariatus officii que consistit circa tes
tamenta et ultimas voluntates novem
habet capitula. **I**n primo dicitur quid
sit testamentum et de eius divisione. et
quem modum servare debeat faciendo
testamentum in scriptis vel nuncupatum
testamentum. **I**n secundo de his qui testa
ri non possunt. **I**n tercio que requirantur
ad testamentum et quot testes sint necessa
rii et quot requirantur testes in codicillis.
In quarto differentia inter testamentum
et codicillum. et in quibus casibus poste
rius testamentum non tollet prius. **I**n
quinto de institutionibus et quibus modis
fieri solet et que persone institui possunt et que
non. et qualiter fiat institutio. et in quot
partes hereditas dividatur. **I**n sexto de
substitutionibus et earum divisionibus. **I**n
septimo de legatis in testamento. **I**n oc
tavo de successione ab intestato cum
declaratione arbitri consanguinitatis et
affinitatis premissis. **I**n nono in quibus
casibus pater possit filios exheredare et
eccontra. in quibus casibus pater possit exherede
re pater. **T**ercia pars principalis
officii notarii que consistit circa instrumen
torum conscriptionem quatuor habet capitula. **I**n primo ostendit
tur definitio instrumenti cum ipsius divisione. **I**n
secundo quid sit instrumentum. **I**n. iij. quod sint
publicatores requirite ad instrumentum. **I**n. iij.

Coniunctio

de quibusdam instrumentorum formis cum eorum declarationibus. Et ita prius tractatus omnibus premixtis expediat sub trina membrorum distinctione in nomine sancte trinitatis suum habebit finem. **Ca. i.**

Nota finis Bald. in l. labeo. §. contracto. ff. de ver. sig. Contra tractus proprie dictus est qui ultro citroque. i. binde ex utraque parte oritur obligatio ut in tractu emptoris locationis venditoris conductionis et sic de alijs. Improprie autem tractus est qui una partium duntaxat obligatur ut in tractu donac. ubi solum donans obligatur ad traditionem rei donate p. l. si nois. C. de dona. immo absenti fit donatio p. l. nec ambigi. C. e. t. Similiter est in mutuo ubi recipiens solus obligatur ad tantum restitendum ut. l. q. ff. si certum petatur. Improprie autem dicitur contractus qui ex nulla parte oritur obligatio sed liberatio ut fit in transactione ex nudo pacto facta. Similiter fit liberatio p acceptilationem p hoc in. l. siue apud acta C. de transac. Valet ergo ista distinctio ut cum loquitur statutu de contractu intelligendum est de tractu proprie dicto. Nam verba statutorum proprie sunt intelligenda ut. l. i. §. in re igitur dubia. ff. de exercito. acc. r. ff. de le. §. non aliter. Est igitur contractus proprie duorum vel plurium in idem consensus. de hoc per archidiaconum in glo. c. Romana. de foro compe. li. vi. Quando tamen ex tractu nascitur obligatio tunc non est nomen iuris sed est nomen facti quando non oritur obligatio ut in dicta. l. labeo. Capitulum etiam quatuor pro omni pacto seu quacumque conventionem seu quasi tractum in istis. et sic in suo generali nomine contractus prolatum continet tam innominatos quam nominatos contractus. ut in glo. super verbo suo nomine. in. l. iurisgen. ff. de pac. Et qualiter

contractus

contractus oriatur ex obligationibus et obligationes ex contractu infra patebit.

Capitulum. ij.

Contractuum

Contractuum alij nominati. alij innominati. Nominati sunt contractus emptionis locationis venditionis conductionis commodati depositi mandati et cetera. Qui ideo nominati dicuntur eo quod nunquam aliquot dictorum vocabulorum alteri suam significationem tribuit. Et quod nomen ita stricte attributum est illi quod alteri tractui accommodari non potest. ut emptio et venditio non possunt dici accommodatum nec econtra. Innominati contractus dicuntur do ut des. facio ut facias. do ut facias. facio ut des. Exemplum primi ut sit in permutatione. do tibi domum meam ut des mihi piscinam meam. Exemplum secundi promitto tibi facere instrumentum vel scribere decretales ut promittas mihi edificare piscinam. Exemplum tertijs do tibi tunicam ut tu promittas mihi scribere sermonem. Exemplum quarti promitto te informatum artem valandi ut des mihi duos florenos tenentes. Et ideo dicuntur innominati. quia eorum nomina sunt ita vaga quod alijs nominatis contractibus possunt accommodari. unde do ut des. potest accommodari emptioni et venditioni. Item do ut facias potest accommodari locationi et conductioni. quia conductor dat mercedem seu pensionem eo quod locator sibi prestat licentiam utendi. Magis innominati contractus dicuntur pacta: quia ideo magis dicuntur innominati eo quod eorum nomina accommodari possunt contractibus nominatis et innominatis. quia pactum est adeo nomen generale ut omnibus contractibus potest accommodari. quia omnia

complectitur que sunt causa obligatio
nis p[er]trahende vel tollende **Ca. iij.**

De diffini

Anionibus et diuisionibus contra
etiam. restat nunc videre quot et quae exi
gantur in contrahendis et ex quibus p[er]tineat
Sed quoniam contractus constant ex tri
bus. scilicet personis rebus et eorum de diuisi
onibus. Et quedam persone se in p[er]trac
tu obligare possunt. quedam autem contra
etiam reddunt inutilem. **E**rgo
sex diuisiones personarum. Prima homi
nes aut masculi sunt. aut femine. aut her
mosofrodite. Masculi sunt qui regunt et
gignunt. Femine que patiuntur concipi
unt et pariunt. Hermosofrodite sunt qui
habent utrumque sexum. Sed quicunque
sexus in eis magis praeualeat et preualz
nominacionem ipsius tribuit. **A**lia
a diuisio personarum. alie sunt nate. alie
nascuntur. Nate sunt que ab utero matris
separate sunt et redierunt in lucem. Nasci
turse que conceptae adbuclunt in utero ma
tris. **T**ercia diuisio omnis homo. aut li
ber est. aut seruus. Seruus est qui na
scitur ex ancillis nostris vel qui capitur
ad hostium potestatem. qui alio modo
mancipia dicuntur quasi manu capta.
Sed si capiatur in guerra duarum ciuita
tum. quod talis per hoc non efficitur seruus.
si alias tempe captiuitatis fuit liber. **C**a
sus in. l. cum cognatis. **C.** de ingenuis et
manumissis. Item seruus est qui maior. xx
annis ad precium percipiendum. vel alio
iusto titulo alie nati alicuius lucri vel co
moditatis causa non ignarus sue condi
tionis se vendidit vel ut precium perci
peret. Sunt etiam alie multe diuisiones
seruorum de quibus nihil ad presens.
Liberi autem dicuntur nati de liberis pa
renibus vel saltem de libera matre. quia
liberi sequuntur conditionem matris et non

patris. **C.** de rei venditi. l. parti. **Q**uar
ta diuisio liberorum. alij sunt ingenui. alij
libertini. Ingenui sunt qui cum nati statim
sunt liberi siue nascuntur ex duobus inge
nuis. siue ex duobus libertinis. siue ex
vno ingenuo et vno libertino. Unde si
quis nascatur ex matre libera et patre ser
uo ingenuus et liber est. Libertini sunt
qui ex magna seruitute iusta de causa manu
missi sunt ut insti. de liberti. per totum. et
quot modis fiat eorum manumissio et quo
tuplex sit status eorum habetur insti. de
liberti. §. ult. **Q**uinta diuisio per
sonarum. alie sunt sui iuris. alie alieni iuris.
Sui iuris sunt libere persone patres ma
tres et famuli seu filij qui facti sunt sui iu
ris per mortem parentum vel per emancipati
onem vel alio legitimo modo. Alieni iu
ris sunt serui. Item filij familias qui ex nup
tibus iustis p[er]creati sunt. siue obtineant pri
mum locum filiorum. scilicet qui sunt nati ex uxore
nostris siue vltiorum ut nepotes pronepo
tes. Et sic ceteri ex masculino sexu descen
dentes. Item cum omnes homines sint vel
fuerint filij. sit de illis alia diuisio vicz.
Filiorum alij naturales et legitimi. alij les
gitimi tantum. alij nec legitimi nec natu
rales. Legitimi et naturales sunt qui p[er]
creantur ex legitimo matrimonio. Legiti
mi tantum sunt adoptiui. Naturales
tantum sunt qui nati sunt ex concubina
unico et indubitato affectu conducti.
Nec legitimi nec naturales sunt spurij
ex incestuoso coitu nati. **A**lia diuisi
o septima omnes persone aut sunt legiti
me etatis. aut non. Legitima etas est
a. xvj. annis supra. Et huius etatis ho
mines dicuntur maiores. Non legiti
ma etas est a. xvj. annis infra. Et huius
etatis homines dicuntur minores. Et
horum minorum alij dicuntur puberes
alij impuberes. Puberes sunt a. xviij. a
nis supra masculi scilicet ab an. xij. sup. Et

Impedimēta

hi etiam dicuntur adulti et adoleſcentes. Impuberes sunt masculini minores. xiiij annis. et femine minores. xij. annis. et vocantur pueri et puellae. Et si patres non habent vocantur pupilli et pupillae. Horum impuberum alie sunt infantes. Et hi sunt a die natiuitatis masculi et femine vsq; ad septimum annum. Alie sunt prime infantie et hi sunt a. vii. an. supra femine ad. ix. annos. vsq; ad. xi. annos et medium. Abinde vero supra dicunt masculi vsq; ad decimumquartum annum. femine vsq; ad duodecimum proxime pubertati. Et hec de personarum diuisionibus sufficiant.

Capitulum. iij.

Dictum est in capitulo precedenti de personis et earum diuisionibus. Restat nunc videre que persone contrahendo se possint obligare et que non. ut inferius apparebit. Sunt autem quedam ex illis que tractum vitiant ratione etatis ut infans et maior infans et proximus pubertati. ut puberes. Quedam ratione conditionis ut filius familias et seruus. Quedam ratione morbi ut mutus furiosus et surdus. Quedam ratione delicti ut prodigus hereticus apostata et committens crimen lese maiestatis de quibus omnibus aliter quid per ordinem dicetur. Infans enim minor. vii. annis. nec civiliter nec naturaliter obligatur. nec alios sibi obligare potest. sed maior infans tenetur tantum de sponsalicijs contrahibus et non de alio. Proximus pubertati autem habet tutorem vel non. Si habet tutorem et contrahit sine ipso tutore nec civiliter nec naturaliter obligatur. Si autem cum ipso obligatur licet si deceptus fuerit possit restituere

contrahendi

ut infra patebit de beneficio minorum sed si careat tutore obligatur naturaliter tantum et non civiliter. Et sola naturalis obligatio de iure civili inefficax est ad agendum recte sicut ex nullo pacto non datur actio de iure civili. ff. de pactis. in l. i. iur. gentium. §. si cum nulla. et c. de pactis. l. legem. De casibus tamen ubi ex nullo pacto datur actio vide glo. in l. i. §. actio. §. sed in personam. Est et alius casus in lege conuentione. c. de pactis. De iure autem canonico peccant mortaliter recedentes a pactis alias licitis. extra de pactis. c. i. et xxij. q. i. predicandum. Sunt tamen duo casus in quibus contrahens non habens tutorem civiliter et naturaliter obligatur. Primo ex contractu quo factus est locupletior. Secundo si contrahendo dolum commisit. Quia tunc tenetur in solidum. Puber et masculus maior. xiiij. et femina. xij. sed uterque minor. xxv. annis siue paterfamilias siue filiusfamilias sic tenetur de omni contractu inito cum predecessore suo. et ex contractu facto cum tutore de cetero nisi si in duobus casibus. primo cuius graue damnum passus sit. i. maius dimidio iusti precij vel fraudis consilij intercessit. i. dolose sit deceptus a tutore. In illis duobus casibus non tenetur de contractu inito cum tutore. De his que gesta sunt cum ipso pubere siue adulto distinguuntur. aut quia habuit curatorem vel non. si habet non obligatur sine curatoris auctoritate. sed si non habet obligatur ipse adultus civiliter et naturaliter. per. l. si curatorem. c. de in inte. resus. minorum. xxv. annis. Verumtamen si deceptus est etiam pro modico damno id est minus dimidio iusti precij dummodo non sit ita minimum quod preiudicet maiori rei. vel summe restitutionis in integrum beneficium petere potest. ut i. dicet

Impedimenta

de beneficio minor. sed tamen ad hoc ut minor restituat: debet se probare minorem et deceptum. quod non eo ipso quod deceptus est minor intelligitur. Fallit tamen in quibus casibus de quibus minor de initio contractum ab eo non restituitur etiam si probaverit se deceptum. **P**rimus casus est quando mutat statum. id est vendendo se ad precium vel ad lucrum participandum. Secundus casus si maiori rei vel summe preiudicium generet. id est si perit se restituere in minima parte in qua dicit se deceptum. et melius est quod recipiat damnum in illa minima parte quam totum contractum infringere. Tercius casus si minor cum iure usus sit. ubi gratia. ut quia adiuit hereditatem locupletem vel emit servum necessarium. et postea nactus res perit vel servus mortuus est. Nam non eventus damni sed inconsulta facultas prebet restitutionem. ut dicitur non videntur. **E**t de integ. resti. minor. xxv. annis. Item quarto si dolum commiserit. ut dicitur si his. **E**t si minor maiorem se dixerat. quod deceptus et non decipiendum iura subueniunt. Quinto si corporaliter iuravit se non perire venturum occasione minoris etatis et sponte prestidit. ut in auten. sacra. puber. **E**t si aduersus venditionem. Item si iuravit per deum vinum verboten non restituitur nisi probet per ar. scripte. inserta. id est per instrumenta publica facta de die natiuitatis sue. Sed si vellet probare per testes non audiret. **C**onfimiliter ingenium fore. quod sufficenter non probat per testes. sed quod per testes et instrumenta ut dicitur l. i. **E**t de testi. Item filius subiectus potestati patris aut vel proavi. si cum eo vel eis contrahit civiliter non obligatur. quod iuris interpretatione eadem est persona patris et filij. ut dicitur l. si. **E**t de im. pub. et alijs substitutionibus nisi de castrensi. quod in tali tanquam paterfamilias habetur

contrahendi

Si tamen cum alio quocumque contraxerit naturaliter et civiliter obligatur. beneficio tamen restitutionis sibi salvo. non tamen permittitur rem patris obligare sine ipsius consensu. nec etiam paciscendo patris conditionem potest recipere vel actionem patri competentem tollere sine ipsius mandato. ut dicitur **E**t de pac. l. filius. **C**onfimilis casus in l. non solum. ff. solu. matrimo. et l. cum maritu. **E**t de sol. et libera. Item alios casus speciales ubi exprimitur speciale mandatum. enumerat glossa in c. qui ad agendum. de procura. li. vi. Nota seruus cum domino civiliter non obligatur. sed cum extraneo pacisci potest domino acquirendo. quod ex persona domini habet ius stipulandi. alij modo est efficaciter non obligatur. sed ex eius contractu dominus convenitur de peculio serui. vel de eo quod in rem domini versum est. vel quod iussu ipsius factum est. Fallit tamen in tribus casibus in quibus dominus de peculio serui non tenetur. **P**rimus cum seruus non donat. Item cum rouet. Item cum fideiubet extra causam pecuniarum. Item furiosus vel mente capillus. tempore furoris contrahere non potest. quia contractus non possunt fieri sine consensu. modo expresse vel tacite consentire non potest. Verum tamen si contrahit mente recepta. vel cum habuerit dilucida interualla. contractus cum eo initus valet. Nam sordus et qui huiusmodi morbis naturaliter laborat. contrahere non possunt. quia stipulatio habet fieri per interrogationem et responsum. et is qui stipulatur verba interrogantis et contra audire debet. Prodigus cui bona sunt interdicta non obligatur. Similiter hereticus apostata. et committens crimen lese maiestatis non possunt contrahere. quod his personis interdicta est a lege facultas contrahendi de

Impedimenta

quibus latius infra de testamentis dicitur. Ceterum licet mulier non sit de predictis octo personis que se obligare non possunt. et licet regulariter se suo nomine obligare possit. in fideiussione tamen per alios non obligatur. sed iuuat beneficio senatusconsulti fulius velleiani. de quo beneficio infra specialiter patebit.

Capitulum. v.

Utrum de perso

nis que reddunt contractum inutilem videndum est de rebus: quarum occasione contractus redduntur inutiles. Res quedam sunt iure prohibite alienari. quedam vero natura. Iure prohibita est alienatio predicti minoris. id est impuberis et omnium rerum ipsius minoris que seruando seruari possunt. ut auri argenti gemmarum et omnium aliarum rerum temporis perititate de facili non perituras. nisi eas interueniant que de iuris solennitate in alienatione rei minoris debent interuenire. scilicet ut fiat talis alienatio ob eos alienum. ut soluat debiti creditori ipsum minorem urgenti. vel si usufructus noleat grauaretur. Secundo ut fiat auctoritate tutoris. Tercio ut interueniat iudicis decretum: quod decretum cum magna et matura deliberatione iudicis debet interponi. Nota tamen quod aliquando predictum minoris etiam sine decreto iudicis potest alienari. videlicet quando defunctus ex cuius bonis illud predictum peruenit ad minorem hoc in ultima voluntate iussit. vel si minor illud a principe impetrauit. Alio modo res que seruando seruari non possunt. ut sunt vestes carnes frumenta vinum oleum farra et similia. et animalia superuacua vendi possunt a tutoribus sine iudicis decreto. et hic appellatione predicti intelliguntur tam predia urbana quam rustica. Item prohibita est alienatio filiofamilias rerum que obveniunt filio ex aduenticio pe-

contrahendi

culio. Et dicitur aduentitium peculium quod venit filiofamilias ex successione matris vel alterius sibi coniuncti per lineam maternam vel eius prospera fortuna. et ex substantia patris vel eius contemplatione: quod etiam a filio non potest alienari. nisi patre consentiente cum ipsius peculii aduenticii proprietatem sit filij et usus fructus patris. Peculium perfectum dicitur quod obuenit filio ex substantia patris. De castrensi autem peculio potest filiofamilias tam cum patre quam cum quocumque alio contrahere et pacisci. quod filius alius peculij plenus est dominus. et dicitur castrense peculium: quod filius acquirit in castro per militiam suam. quasi autem castrense dicitur quasi militare: quod acquirit filiofamilias ut aduocat. magister. vel medicus. aut ex quacumque sua arte vel officio suo hoc plene instruit. per quas personas nobis obligatio acquiritur. Item prohibita est alienatio fundi totalis inestimati dati in dotem. per legem maritum. Et de fundo tota. quod si existimatus est non dicitur totalis sed emptius. Et hic fundus totalis neque ab uxore neque a viro etiam consentiente vel iurante uxore alienari debet quod lex prohibet. permittit tamen ipsius alienatio ex necessitate contingente. ut quando mulier dedit in totam portionem fundi qui indiuisus est et inestimatus. et maritus puocatur ad diuisionem a socio fundi. tunc enim et ex necessitate videtur alienare cum puocatus fuerit. secus cum ipse puocaret. et ita intelligitur dicta lex mariti. Item alienatio est necessaria quando maritus noluit cauere vicino suo de damno infecto cui totale predium minabatur ruinam. et ob hoc vicinus est missus in possessionem ex primo et secundo decreto. Item alienatio fit si mulieri expediat quod fundus conuertatur in pecuniam. ut quia vxor

Impedimenta

illum vendit pro redimendo viro. filia pro alendo patre et soror pro alendo fratre laborantibus inopia. Item fit alienatio fundi totalis. quando loco ipsius alium fundum maritus accipit in dote. Item prohibita est alienatio illius rei quam testator in ultima sua voluntate prohibuit alienari et eam expressit quare noluit alienari. vel si persona apparet occasione cuius prohibita est alienatio. Item prohibita est alienatio rei lingiose Res d cuius penatione lingium mouetur vel questio seu causa inter petentem et possessorem. Fit autem lingiosa res in continenti oblato libello. et huius lingiosae rei prohibita est alienatio adeo: quod magne sunt danti et recipienti rem lingiosam impositae pene. Etiam ille qui accepit eam emptionis vel donationis seu quocumque alio titulo sine tractatu. siquidem sciebat rem lingiosam cogitur rem reddere et nihilominus priuatur precio. ille vero qui alienauit precium quod recepit cogitur prestare fisco et tantum de suo. Si autem qui accepit ignorauit rem lingiosam cogitur reddere et restituere sibi precio a venditore qui venditor tantundem dabit emptori de suo et fisco. emptori tertiam partem. quia eum recepit. duas vero partes dabit fisco. Et haec pena locum habet etiam in donatione rei lingiose. ut facta vera estimatione rei puniatur utique ut dictum est in precio. In certis tamen casibus permittit lex rem lingiosam alienari ut causa dotis vel donationis propter nuptias transactionis vel divisionis hereditatis. ut habetur in l. censemus. C. de lingiosis. Item propter permittit alienationem illius rei pimentis in funere defuncti. pro solutione debiti. et pro cibariis familie. Et ff. de pen. bere. l. diuus pius rescripsit in §. causa autem. v. nam funeris grana. Item

contrahendi

nota inutilis est contractus si quis suam rem pure stipuletur vel emit. Secus vero si sub conditione emit. quia in euentu conditionis valebit emptio. prout si emit et res defineret esse sua. quia tunc adueniente conditione tenetur rem emere et ei dare. alioquin estimatio rei dare debet. Valet tamen emptio rei propter ratione possessionis: quam emptor non habet. vel ratione alterius iuris sibi emptori deficientis in sua re. Aliene tamen rei venditio permixta est in preiudicium vendentis non autem ementis. Et tamen distinguo hic de emptione. aut efficitur emptor sciens alienam rem emit. aut ignorans: si sciens rem alienam emit iterum distinguatur. quia aut sibi fuit cautum de evictione aut non. si non fuit cautum. non potest agere contra venditorem. imo precium datum perdit per. l. si fundum C. de evict. Si autem sibi fuit cautum per promissionem stipulatione vallata tunc tenetur venditor emptori ad pretii restitutionem et ad omne id quod promissum erat per stipulationem siue sit duplum siue triplum et etiam ad interesse Si autem ignorans emit rem alienam et fuit sibi cautum tunc est. si non fuit sibi cautum agere contra venditorem ad precium et ad interesse ad duplum siue triplum aut simplum. prout natura contractus exigit per. l. non dubitatur. C. de evict. Valius tamen est singularis in l. vl. §. emptor. C. l. communia de legatis ubi quis emit rem alienam etiam sciens que mandata sunt restitui per fideicommissum re tali evicta nihilominus recipiet precium. Item nota rei alienae prohibita est obligatio vel impignoratatio sine consensu illius cuius est. Et creditor qui alienam rem in pignus accepit non habet in ea ius pignoris vel hypothecae. quia debitor illo pignore vel

Impedimenta

alia re aliena debita constituere non potest. eo quod nemo plus iuris in alium transferre potest quam ipse habeat. in regula: nemo plus iuris de regni. iuris. lib. vi. **P**icitur autem pignus proprie res mobilis que pignori datur creditori. et datur ei possessio illius rei. ubi autem non transiit possessio in creditorem dicitur hypotheca. **I**tem inutilis est stipulatio super rebus que in rerum natura non sunt nec fuerunt. vel si stipuletur quis biocorum vel chymeram. **I**tem si quis stipuletur res impossibiles sibi dare ut solem lunam vel aureos montes. **I**tem si quis stipuletur rem que licet fuerit tamen modo non est. ut si quis stipuletur stichum mortuum non valet stipulatio. sed si ipsa precessit mortem. ut quia aliquis promisit dare stichum die statuto. sed fuit in mora. postea mortuus est stichus. tenetur ad estimationem stichi. eo quod fuit in mora. verum si quis stipuletur rem que non est sed futura speratur ratione rei videlicet stipulatio. ut si quis stipuletur futurum partum ancille vel futuros fructus. vel si quis emerit tactum chei ubi inest conditio. ut si quid capiat illud debeat. **I**tem prohibita est alienatio mancipij christiani in indeum. quia non licet iudeum possidere mancipium christiani. **I**tem prohibetur alienatio rerum que a commercio hominum sunt exemptae. ut sunt res sacre religiose et sancte. et que deo sunt dedicate. ut ecclesie. et liber homo. **S**unt namque res sacre que publice et non private per pontifices deo sunt dedicate ut ecclesie. **R**eligiose vero sunt sepulcra seu loca in que homines mortui inferuntur. **S**acre sunt res ut muri et porte civitatis municipiorum et castrorum. adeo quod pena capitis imponitur violatoribus earum. ut si aliquis aliter ingreditur civitatem vel municipium quam

contrahendi

per portas. **P**ublice res sunt flumina: portus maris. et etiam que dedicate sunt populo. ut stagnum stadium publica orbita. **E**st ergo inutilis contractus super rebus predictis. imo emptor qui scit res tales esse et emit perdit pretium et rem. **S**ed si ignorans a venditore sciente sibi copavit. tenetur venditor in id quod sua interest se deceptum non fuisse. verum fallit in superfluis vasis ec. que si debiti virgens iminet vendi possunt alijs venerabilibus locis vel contracta privatis. **F**allit etiam in libero homine qui vendi et alienari potest si interueniunt ea que habent in. l. ij. **C.** de patribus que si. dista. nec est contra legem. qui filius. **C.** que res pig. da. pos. vel non. **E**t etiam res ec. prohibite sunt alienari nisi vergeat tale debitu quod ex mobilibus solui non possit. tunc enim debet primo in pignori creditori. ut ipse creditor tandem teneat eam quod de fructibus et de sorte sibi fuerit satisfactum. vel si non inueniatur qui rem pignori velit recipere. tunc recte totum coram episcopo debet iurare parte maiore parte ibidem seruientium ut debitu sit virgens et quod de mobilibus solui non potest. et hoc facto debet res subdassari et stare venale. xx. diebus. et plus offerenti debet. deinde res debet vendi cum consensu maioris partis ibi seruientium facta mentione de predictis omnibus solentariis. et hoc finit leges. **S**ecundum iura canonica vero venditio rei immobilis ec. etiam si solum interueniant ille solentariis que in emptorionis concessionibus. hoc modo est. ut si res valet. x. addatur undecima pars. et interueniat episcopi autoritas et capituli consensus. utili causa assignata si non inueniatur aptior modus debet dari emptori vel in solutu creditori adiecta undecima parte in pretio vniuersale estimacionis rei no. in. l. sanximus. in autem. preterea. **C.** de sacrosan. ec.

Capitulum. vi.

Quoniam visum sit
de duobus ex quibus contractus
constat. scilicet personis et rebus. Restat
nunc videre de obligationibus. Est autem
obligatio iuris vinculum quo neces-
sitate astringimur alicuius solvendi rei
vel aliquid dandum vel faciendum sive
nostre civitatis iura. ut in istis. de obli. in
principio. Obligationum alia naturalis
est. alia civilis est. alia naturalis et civilis
simul. Naturalis est que naturalem
equitatem continet. hac naturali solus
obligatione se obligat pupillus. puer
pubertati sine tutoris auctoritate non fa-
ctus locupletior nec dolum committens.
Item servus domino et cuilibet alteri
persone. Item filius patri in eius pote-
state existens et e contra. sed talis natu-
ralis obligatio inefficax est ad agendum.
Civilis obligatio est cum quis solenni-
tate iuris astrictus est. Et talis obligatio
ex sola dispositione legis procedit. ut cum
quis confessus est mutuo recepisse. x.
speciebus numerationis de quo mutuo
scriptura est facta post biennium tenetur
civiliter. licet pecunia non sit numerata.
sed naturalis equitas cum teneri non suat
det. Unde licet sive ius civile taliter con-
fessus sit obligatus. naturalis tamen equi-
tas non vult ut solvat id quod non re-
cepit. sed quia potest infra biennium ex-
cipere de non numerata pecunia: quare si
non opposuerit tunc vult naturalis equi-
tas quod sibi imputetur. et tenetur naturali-
ter et civiliter. Patet ergo quod naturalis
obligatio per se seu civilis obligatio per
se ad agendum est efficax et inevitabilis.
Naturalis et civilis obligatio est ubi am-
bo concurrunt scilicet persona que de iure
contrahere potest et dispositio legis. et
hec efficax est ad agendum. Obligatio

in naturalium et civilium simul. alia est
ex contractu. alia ex quasi contractu. alia
ex maleficio. alia ex quasi maleficio. Obliga-
tio ex contractu est que precio contra-
bitur. et que ex ipso precio et contractu
descendit. ut emptio venditio. locatio. pignus.
donatio. et huiusmodi. Et quasi ex contra-
ctu obligatio est. ut cum quis gerit alte-
rius negotium sine ipsius mandato ut
sunt tutor curator sine negotiorum gestor
et similes persone. Isti enim non con-
traxerunt cum illis: quorum negotia gesse-
runt. unde non tenentur ex contractu sed
quasi ex contractu. Ex maleficio: ut qui
aliquis furtum rapinam vel iniuriam alii
cui fecit: tenetur ex maleficio. Ex quasi
autem maleficio est quando aliquis di-
recte non deliquit sed quasi. ut quando
ex domo sua quam inhabitat aliquid ef-
fusum est vel eiecit quod alteri nocuit.
ut in istis. de obli. que ex quasi maleficio
nascuntur. in prin. Contrahuntur autem
obligationes aliquando re. aliquando verbis.
aliquando litteris. aliquando consensu. Ex re con-
trahitur obligatio ut in mutuo commodato
deposito. similiter et in pignore et ceteris.
Ex re igitur mutuata tenetur quis ad simili-
lem rem reddendum. Ex re vero commo-
data deposita vel pignorat. tenetur quis
ad eandem rem restituendum. Pro
evidentiori intellectu obligationum est no-
tandum. quod res quedam nullum habent
usum. proprie loquendo. sicut pecunie que
solum sunt medium rerum que usum habent.
unde pecunie per hominum generis concordia
invenite sunt ad supplementum earum rerum
que per se hominum sunt necessarie. ut vult
Aristoteles. id est polli. et id pecunia proprie non potest
vendi emi vel locari nec produci. potest tamen
mutuari deponi et pignori dari. Quod si sunt
res quare usus est ipsarum consumptio. sicut
vinum cerevisia panis caro. et licet de aliis
et ceteris non habent locari nec produci. potest tamen

Obligatio

em vendi deponi permutari et mutari. Quedam vero sunt quarum usus potest separari a proprietate earum ipsis manentibus in esse. ut domus et alie possessiones scilicet equorum, vestis etc. et tales emi possunt vendi et etiam locari. Alia autem supradicta non possunt locari: quia ex tali locatione nulla posset recipi utilitas. In his autem ultimis cum dominus stet penes locantem, usus autem penes conductorem licite potest de talibus accipi pensio pro locante. usus autem penes conductorem propter pensionem residet. Nam in rebus que usu sumuntur, si quis vellet seorsum computare usum a re violenter et naturam rei, ut si quis seorsum vellet vendere vinum, et seorsum usum vini, vel venderet id quod non est, vel eadem rem bis venderet: quod in rebus quorum usus a proprietate potest separari non cadit, unde in talibus potest utrumque seorsum concedi ut puta si esset qui alteri traderet dominium siue proprietatem domus, reservato sibi usu ad aliquod tempus vel e contra, cum quis concedit alicui usum domus reservato sibi domino et proprietate domus, licite potest accipere precium pro usu domus, ut ff. de locati, pro totum. Verbis pretrahitur obligatio per interrogationem precedentem et responsionem immediate subsequentem unde nisi interrogatio precedat responsionem non est obligatio, ut puta si iohannes ita stipuletur a petro, promittente mihi dare centum vel facere hoc, et petrus respondeat incontinenti est obligatio. Est autem stipulatio firma verborum exceptio qua quis aliquid se facturum daturumve promittit alteri super quo interrogatio dirigitur, et dicitur a stipulatore grece, id est firmum latine, vel dicitur a stipula, id est stipite descendens. Et socius pro socio potest stipulari, filius pro patre, servus pro domino, similiter frater pro fratre, procurator pro parte, curator pro adulto. Et sic pretrahitur obligatio quando aliquis misit litteras

in contractu

ex causa mutui recipiendo decem vel viginti qui non recepit: sed fecit spem future numerationis, unde vigore illarum litterarum si infra biennium non excepit de non numerata pecunia, lapsa biennio tenetur civiliter et naturaliter ut supra dictum est. Consensu solo pretrahitur obligatio, ut in societate misit dato emptori, et veni, illa enim consensu solo pretrahuntur. Item pretrahitur aliqui obligatio pure, aliqui in die, aliqui sub conditione. Pure pretrahitur obligatio quando promittitur aliquid dari non appposito certo die vel conditione, ut dicendo, promitto tibi dare decem ex causa mutui, unde hoc pure debetur, id est incontinenti, sed non ita incontinenti quod prius non debeat expectari quod diu numerentur, vel tamen ut quomodo solui possunt. In die pretrahitur obligatio utpote promitto tibi dare decem hinc ad pascha, unde facta promissione incontinenti debitor factus sum, non tamen potest a me petere nisi adveniente die. Sub conditione fit obligatio utpote, promitto tibi dare decem si navis venerit ex asia, unde licet pendente conditione non oriatur obligatio vel actio, ea tamen secuta conditione est actio. Ceterarum stipulationes inutiles reddunt multis de causis. Aliqua ratione intervalli interpositi nisi modicum sit intervallum, unde certum est quod in stipulatione necessaria est interrogatio et responsio, ita neque mutus neque surdus neque infans stipulationem contrahere possunt, nec etiam absens quando ambo audire debent. Item inutilis est stipulatio ratione dissensus, ut si stipulor unum, et tu promittis aliud. Item redditus inutilis ratione conditionis impossibilis, ut si celum digito tengeris etc. Item si ex causa turpi descendit ut stipulor si sacrilegium adulterium vel homicidium. Item inutilis est si fiat promittens vel solvens. Item inutilis est ratione detractiois vel abiectiois, ut si stipulor pure et tu fides sub conditione. Item inutilis est ratione persone

apposite. ut si stipulor noie illius cuius mandatu nō habeo. nisi sit talis cui subiectus sum. ut puta fili? patri seru? dñs? et c. **Q**uod et tunc talis stipulatio et ex tali acquiritur patri actio. similiter et dñs si alteri qz dñs psonis nō potest quis stipulari nisi sua interfit. **U**n si stipulor alteri dare cui dare mea int' sit: tenet stipulatio ut si stipulor dari creditori meo vel procuratori vel curatori aut tutori vel similibus psonis. hz ex tali stipulatione solus ego agere possim et nō iste cui stipulatus sum dare. **I**n casu tñ ex mea stipulatione agit iste cui dare pactus sum. ut si tutor paciscat dare pupillo. vel curator furioso. vel actor vniuersitati. **I**tem si procurator absens stipulatus est dare dñs tenet. vtz hz alteri stipulari vel pacisci nemo possit ut dictu ē. si tñ adiciat stipulationi pena: stipulatio pene vtz. ut si quis ita stipulet. pmitto mibi qd dabis bertoldo centum. et si nō dederis ei dabis mibi decem noie pene. **U**ltima stipulatio pene hz principalis nō teneat. **E**t qñ pena adiecta pactis exigi possit et qñ non habeat in. c. pxi.

Capitulum. vii.

No de contrac
tibus et pactis partibus et earum diuisionibus. **R**estat nunc videre de pactis contrahentium et ipsorum diuisionibus. **U**nde pactu est consensus duorum vel plurium in idē alteri ab altero paciscendum dandum vel faciendum. **A**tende ergo singula verba definitionis. pactus est solo consensu perficitur. ut in emp. et vend. et hoc ad vram stipulationis. in qua non solū consensus sed etiam verba necessaria sunt. qz hz fieri per interrogationem et rñsionem ut supra dictu est. **I**tem necessariū est ut in pacto sint duo vel plures qui consentiant in idē dandum vel faciendum. **E**t sic differt a pol-

licitatione. qz pollicitatio solius offerētis est pmissio. ut. l. pactum. ff. de polli. **E**t in idem et nō in eodem. et bñ. qz si ego et tu consentiamus qd sempromius sit lapis non est pactu. qz talis consensus nō obligat vnu alteri. nec est de dando vel faciundo. **D**icit etiam alteri ab altero. qz si consentiam? qd vnus nostrum det aliquid nicio. vel qd ticius det vni ex nobis non est pactum. ut. ff. de verbo. ob. l. stipulatio ista. in prin. **C**um alteri stipulari vel pacisci quis non possit nisi eūdem obliget. nō autem obligatur regulariter aliquis negociuz alterius pmitendo. **D**icit autem pactum a pactōne id est a pace et actu. **N**am si paciscimus ex diuersis et contrariis animorum moribus post multa variaqz dictamina in vnam consonantem deducimur sententia. ut. l. i. §. i. ff. e. n. vel dicit pactu a palmarum percussione ut sepe fieri solet. **P**actorum multe sunt pditiones de deseruientibus ad ppositu duntaxat dicit. **P**actorum quedam sunt inutilia. quedā vñilia. **U**tilia pacta sunt que rōne resiliuntur. et eorum quedam rōne personarum. quedam rōne rerum. et quedā fm iuris ordinē fiūt. **E**st autem sciendum qd psonae que pactu faciunt oportet qd tales que sint se obligare possunt. et res etiam sint tales super quibus pactu fieri dicitur: que a iure non sint prohibite. et qd seruetur ordo iuris ut in prece. ca. supra. visum est de personis rebus et obli. **I**nutilia vñ sunt pacta que fiunt contra leges constitutiones et edita pretorum et in fraudem. **C**ontra leges dicitur fieri pactum quando alienatur predium minoris sine decreto. ut. l. cum mancipi. et. l. non solum. et. l. nō est. et. l. et si his. **E**t de predijs vel alijs rebus minorum sine decreto alienandū vel non. **U**t qñ alienat fundus totalis. ut in. l. i. **E**t de fundo tota. ptra pstitutionez

autem fit quando aduocatus paciscitur cum clientulo de quota parte litis habenda p suo solario per. l. cum quis aduocator. **C.** de postu. Contra edictū p̄toris fit vt si sciat pactū q̄ alicui liceat facere furtum vel homicidiū sine pena. imino scienter ei? crimen occultans socius efficitur criminis et pena principali punietur. **vt. l. c.** de his qui latrones vel aliorum criminū reos occultant. In fraudē autē fit pactū varijs modis. q̄ aut fit fraus de persona ad personam. aut de re ad re. aut de contractu ad p̄tractum alter. aut de p̄tractu ad p̄tractum eundem. aut de nomine ad nomē. aut d̄ facto ad factū. **De persona ad p̄sonā fit fraus.** vtpote ego tutor l̄ curator. q̄ p̄hibeo aliquid emere de bōis pupilli vel adultū mei durante tutelae cura per. l. iij. ff. rem pupilli saluam fore. modo ego non emo p̄ me sed per interpositam personam. vt p̄ uxorem vel filium meum. vel enā extraneum nomine tui meo. **Publice tamē palam et bona fide p̄ tres pupilli emere vt. l. cum ipse. C.** de contrahen. emp. et ven. et. l. si in emptione. §. tutor in glo. ff. e. ti. **Dere ad rem fit fraus.** quia cui p̄hibitum est mutare pecuniā filiofa. ego pecuniā nō mutuo sed aliam rem sibi do vt ipsa vendita vtat pecuniā. de p̄tractu ad contractū alter fit fraus. vt p̄pote vir et uxor p̄stante matrimonio. p̄hibent sibi donare. vnde non donant s̄ donationis causa vendunt sibi inuicem. **De p̄tractu ad contractum eundem fit fraus.** vtpote cum vt mutuares nicio pecuniā mulier eius vellet fideiuberi. p̄ eo ego d̄o econtra. ne mulier defraudet me mutua pecuniā mulieri. et nicio si de iussore recepi. **De nomine ad nomen fit fraus.** vt si p̄hibet alijs ne fiat in potestatem alicui? terre. et ipse facit se elij

gi non in potestatem. sed in defensores. cum tamen idem sit solo noie mutato. **De facto ad factū fit fraus.** vt vendidi tibi acillaz eo pacto ne prostitueres eā in lupanari. ad faciendum questum sui corporis. tu vero in lupanari nō posuisti eam. sed in cauponem vel tabernam q̄ ibi ministraret. quod tamē idem ē q̄tū ad effectum. **Item nota q̄ non solum predictis rationib? sed etiam alijs quibuscūq̄ occultis pacta redduntur inutilia.** **Est enim pactum factum inter debitore et creditore ne liceat creditori pign? distrabere: quod non valet.** quia alias debitor incitaretur ad delinquendū. i. ad solutionem denegandam. **Secus si paciscaris de non repetendo depositum vel de non agendo de positi actione.** **Similiter si quis pactis sit vt ex causa depositi omne periculum prestet.** Nam talia pacta valent. **vt. l. iuregentium. §. si quis paciscatur. ff. de pact.** **De pigno.** obliga. notandum. q̄ si inter creditore et debitore interueniat pactum. vt si debitum non fuerit solutū termino statuto liceat creditori pignus distrabere valet. et si quid ultra illud quod sibi debetur ex pignore accipit: tenetur id creditori restituere. si vero minus debitor creditori tenetur ad supplementum per l. hypotecis. **C. de distracti. pigno.** **Si autem tale pactum non interuenit. tūc elapsō die solutionis debet creditor denunciare debitori vt luat pign? vt no. ex. l. creditor.** **Et habetur in. l. si in hoc. C. de distracti. pigno.** quod si non fecerit. tūc elapsis duobus annis iuxta patrie consuetudinē poterit creditor illud distrabere. **Item si fiat pactum in eos. vt si precium termino statuto debitor non soluat pignus sit creditoris nō valet per capitulum. significare. de pigno**

tribus. quia contra bonos mores et prohibitum a. l. per. l. primam. et ultimam. **C.** de pac. pigno. et l. commissoria. sed si fiat pactum si in infra certum tempus pretium non sit solutum quod tunc iure emptoris creditore possideat rem pignoratam iussio pretio extimanda valet. **N**am talis dicitur venditio conditionalis. ff. e. l. si fundus. §. vlt. n. Admittitur tamen tale pactum in contractu venditionis si rem venditam emptor termino statuto non soluat res redeat ad venditorem per. l. qui ea. l. **C.** de pac. in empto. et vendi. et l. i. e. n. facit lex si super. **C.** de transac. Item pactum in quo quis generaliter in se suscipit casus fortuitos non valet et ratio ne quis generali vi verborum susciperet quod specialiter non esset suscepturus. Item pactum de morte ulteriori die reddenda non valet. **R**atio quia danosis data est res et publice utilitati. Item pactum factum ut maritus damnetur uxori utiliter. i. quod commodum facere possit non valet. quia contra bonos mores. Item pactum factum in militem et eiusdem aduersarium quod miles possit esse procurator non valet quia contrarium publice utilitati eo quod milites scire debent arma et non iura. Item pactum quo quis expresse remittit iuramentum calumnie non valet. quia publice rei interest ut lites sine omni suspicionem procedant. Item pactum factum de precario non reuocando non valet. **P**actorum quedam sunt vestita. quedam nuda. Pacta nuda sunt que non continent causam. Inutilis est alicuius rei traditio sine causa. Et etiam dicuntur nuda illa que non vestiuntur aliquo infra scriptorum sex vestimentorum. Et hec nuda pacta non sunt efficacia ad obligandum vel ad agendum licet profint ad defendendum quia nudum pactum regulariter non pa-

rit actionem sed exceptionem. **P**acta autem vilia dicuntur quicquid vestita sex modis. scilicet re. verbis. litteris. consensu. coherencia contractus. et interuentu rei. **D**e primis quatuor modis dictum est supra. in ca. vi. ubi dicebatur quot modis contraheretur obligatio. **D**e quinto vero hoc est de coherencia contractus. **E**xemplum vendidi tibi domum tali pacto ut ego debeam morari in ista domo usque ad annum. **I**stud vltimum pactum non valet sed factum quod nudum est. sed coherencia illius pacti vestit scilicet venditionis in qua positum est valet et etiam ex eo datur actio. **D**e sexto scilicet rei interuentu est exemplum. promisi tibi aliquid dare vel facere ut tibi mibi aliquid dares vel faceres cum ego dederam quod promisi statim vestitum est pactum ex parte mea. **E**t ideo interuentu illius quod dedi es mihi obligatus ad dandum id quod promisi. **T**ercia diuisio pactorum. quedam consistunt in dando. quedam in faciendo. **E**xemplum primi quis paciscitur dare equum vel aliam rem. **E**xemplum secundi ut facere domum vel estuarium. **Q**uarta diuisio pactorum. quedam expressa. alia tacita. **E**xpressum est ut si conueni tibi aliquid dare vel facere. sed tacitum ut conduxisti domum meam. et in eam res meas induxi tacite video te pigisse te cum. cum illa sint obligata tibi pro pensionem domus. Item tacitum pactum est ut si habeam tres debitores qui michi tenentur in. xv. et erat unusquisque in solidum obligatus. unde si ab uno eorum recepi. quinque video te renunciasse iuri in solidum et pactum fecisse tacitum non petere ab unoquoque illorum nisi alia quicquid. **Q**uinta diuisio pactorum alia gratuita. alia si gratuita. **G**ratum ubi nullo datorum premissis grati obitu remittit. **N**am

gratuitum est ubi transactio fit aliquo dato retento vel quasi promisso. **H**or rigantur autem pacta similiter trans actiones ad illas tres personas inter quas facta sunt et alijs personis regulariter non profunt p. l. peritiam. C. de transac. fal lit tamen hoc in quibusdam infra scriptis casibus. **U**nde pactum de non petendo fa ctum reo principali prodest fideiussori. nisi in paciscendo pactum sit ne prosit fide iussori. vel nisi fideiussorisset animo dona di vel in rem suam. **I**n his tribus casi bus pactum factum reo non prodest fide iussori. sed e contra pactum factum de non petendo non prodest reo per. l. Item in duobus reis. ff. de pactis. quia licet rei interfit a fideiussori non peti. quia fide iussor habiturus erat regressum pro re tum non tamen fideiussoris interest a reo non peti. cum reus contra fideiussorem non habeat regressum nisi fideiussor in rem suam fideiussisset. quia tunc fideius sor pro re accipiendus est. et tali casu pa ctum factum reo prodest fideiussori. et pactum fideiussoris in rem suam prodest reo. pactum vero fideiussoris non prodest fideiussori nisi expresse agatur quod prosit reo et fideiussore et tunc singulis prodest. **S**ic pactum unius rei debende prodest alteri. **I**tem pactum factum cum vendito re vel donatore prodest emptori ut si ven ditor vendidit domum quam ipse non dum soluebat vel soluit propter iducias sibi va tas emens eisdem gaudebit inducijs. **I**tem pactum factum cum filio vel seruo prodest patri et domino. **P**actum autem procuratoris prodest domino et non no cet nisi in tribus casibus. l. si ad hoc specia le mandatum. vel si in rem suam consti tutus sit vel generalem domini bonorum habeat administrationem. **Q**uando au tem factum pro cuius noceat et preiudicet domino habetur in. l. si procurator. ff.

de do. et c. l. ut lit. non contesta. in glo. super verbo poterat. in ca. cum olim de causa possessionis et proprietatis. **I**tem pactum tutoris vel curatoris prodest pupil lo vel adulto et non nocet si bona fide fiat et non animo calumniandi vel defrau dandi.

Capitulum. viij.

Nunc viden dum est de penis pacto apposi tis. **S**ciendum quod pena pacto oppo sita. aliquando committitur. aliquando non. **S**i enim conventio incipit a conditione utpote si Stichum non dedero decem da bo nomine pene. hic pena committitur cum certum est conventum dari non posse. **S**i vero incipit a precedente pactione utpo te promitto Stichum dare alioquin pe ne nomine. x. dabo. **E**t si tunc precedens pactione fecerit obligationem ut si sit pactum vestitum committitur pena. ex quo Stichum dare potuit et non fecit. aut precedens p actione non est obligatio non committitur pe na. nisi tunc lite contestata super eo quod in pacto deductum est. **E**t diligenter advertendum quod in tractu stricti iuris pac tum coherens informat et vestit. p. l. lecta. ff. si certum petatur. **E**t sic ratione informationis agitur ex stipulatu ad id super quo non fuit interposita stipulatio. **E**t agitur tam ad contenta in stipulatio ne quam etiam deducta in pactum et sic est casus specialis in quo stipulatio excedit proprios terminos siue suam propriam naturam per. l. petens ex stipulatione. C. de pactis. licet alias regulare sit. quod quidcunque in stipulatione obmissum sit pro omisso habeatur. scilicet quando non agatur ad id quod deductum est in nu dum pactum ut. l. ita stipulatus. ff. de re ob. **S**unt coherens tractui bonae fidei

p. l. in bone fidei. **C.** de pac. Similiter
coherencia stipulationis vel sume pacti.
eo. n. l. si pactum. Similiter traditione e.
ti. in. l. legē. Et non refert an pacti pre
cedat vel sequatur dūmodo in continē
ti apponatur. facit lex intelligi. in. §. qui
imo. ff. e. n. **N**otandum consequēter qd
pacta quedam sūt fm leges. quedaz sūt
unt preter leges. ⁊ aliqua contra leges.
Secūm leges sit puta qm pmititur ali
quid dari vel fieri fm qd lex pmitit. mō
si est pena permissa. pōtest pēi aut res vlt
pena. i. aliter eorum solum nisi sit victū
qd pena soluta vel non ratum maneat pa
ctum. qz tunc vtz qz potest pēi. **C**asus i
l. cum pponas. **C.** de transac. Item pac
tum sit preter leges. s. qm pacto aliquid
promittitur qd directe a lege expresse
non pbitur. vtputa promitto factum
alienum ⁊ si non fiat id promitto penaz
vel pacifcor alterum alteri dari. ⁊ si nō
datur stipulor penam. tunc licz non vale
at factum principale quia factū alienuz
promittere nō possum nec etiā alteri pa
cisci. valet tamen pene pmissio. **I**te pa
ctum sit ptra leges cum promittitur ali
quid qd lege expresse pbitur. s. res sa
cra vel religiosa ⁊ tūc neutz valet neqz
principale neqz pene pmissio. **I**tem
aut pena adijcit quantitati aut speciei aut
facto. si adijcitur quantitati vt promitto
dare decem sub pena dupli tunc ipsa pe
na quātacumqz ⁊ qualitercumqz sit fou
citur ad legitimū modum vsuraz sortis
promisse. **E**t hoc ideo qz ex quantitate
pecunie solet fenus cōmitti. de hoc per
Inno. in ca. suam de penis. si vero adij
citur speciei vt promitto dare equū vel
aliam rem stichum vel nictum sub pena
decem librarum. illa pena exigitur ⁊ ite
rum pena tota exigitur. de hoc per **B**ar
tholum in. l. lucius. ff. de act. emp. ⁊ vlt.

Consequenter notandū qd recte sicut

in iuramentis ita ⁊ in pactionib⁹ intelli
guntur pditiones generales. l. si de vo
luerit. si res in eodem statū pmaserit. si
mibi seruabitur fides. ⁊ c. de quib⁹ con
ditionibus per doctores ⁊ glo. in cap.
quēadmodum de iureiurā. **I**te si quis
iuravit se solutū spe future numeratio
nis. intelligit conditio si pecunia fuerit
numerata. **C**asus in. l. indubitati. **C.**
de non numerata pecu. **I**tem dabo cen
tum si contraxeris meū matrimonium
Intelligitur conditio secus nuptijs.
ff. de iure do. l. pmitte do. **E**t generalit
in omnib⁹ iuramentis promissorū ge
nerales pditiones intelliguntur. **I**n as
sertorijz vero iuramentis nulla subitel
ligitur. **S**peciales autē conditiones nō
p subintelligunt sed oportet qd expres
se ponantur vt dicit bernb. in c. ma nos
de iureiurā. **N**otandū qd multa pos
sum facere sponte ad que non possum me
pacto astringere. **N**am sponte possum mi
hi aliquem heredem instituire non tamē
ad hoc pacto me astringere **C**asus in. l.
pacti qd totali. **C.** de pactis similiter i
l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de v
bo. obli. **I**tem ea que ob reuerentiā ali
cuius promittuntur nō obligant pmit
tentem. **C**asus in. l. i. §. honorande. ff.
quarum rerum actio non datur. ⁊ ibi p
Bartholum. **S**ic etiā temporalis presta
tio non vestit conventionem nudam p
l. si cernis annis. **C.** de pactis. **E**t non re
fert an talis prestatio fuerit facta scient
vel ignoranter quo ad necessitatem i po
sterum soluendi. secus quo ad effectū
repetitionis. ad est si scienter solui in de
bitum repetere non possum p. l. primaz
ff. de conditi. inde. **D**istinguentium ta
men est in hoc casu quando quis agit p
illo quod sibi consuevit solui aliquor a
nis aut actor qd agit ptra illū qui cessat
soluere pstationem inuiti soli tpi. aut

Diuisio

alteri cause si soli tempore succumbit. i. p
vit causam qz tps non est modus obli
gationis tollende vel inducēde per. l. ob
ligationū fere. §. placet. ff. de act. 7 ob.
Aut non solum allegat tempus sed aliā
causam. aut talis causa est sufficiens ad
agendum vel non. si secundū quia alle
gat nudum pactū vel promissionem. 7
iterum succumbit per dictā legem. Si
certis annis aut actor pretendit causā
sufficientem vt stipulationis 7 venditi
onis emptionis aut alteri? nimli 7 actor
obtinēbit si probauerit solutiōez sibi fa
ctam ad plures annos licet non pbaue
rit causam efficacem. quia presumit
qz reus non soluerit sine causa legitima.
quia nemo psumitur rem suam iactare.
p. l. Cum de indebito. ff. d. proba. Itē
pbat p glo. c. 1. fi. xvij. q. ij. vbi dicit
qz allegata consuetudine alicuius aliqd
soluendi cum causa 7 prestatione illius
solutionis inducitur obligatio ad idem
factū. c. peruenit. de cen. vbi dicit i fine
oportet quippe vt dñis census ad quid
7 qñ persolui debeat presciatur. Con
clusiue tenent doctores qz premissa vera
sunt de ca. puenit. qñ per tantū tps solu
tum sit qz sufficit ad prescriptionem 7 si
fuit in possessione recipiendi huius sol
utionem vi precarie aut clam **E**t ne
mo alienū factū pmittens obligatur
vnde qui promittit pro alio. non tenet
ad aliud nisi qd det opē quā pōt qz ille
faciat qd promittit per. l. stipulatio ista
ff. de ver. obli. nisi quis pmittat se effec
turum curatqz vt vt promissum fiat isti
tu. de inuti. stipu. §. si quis alium datus
rum. Item si quis promissit insulam fa
cere ad certū tempus sub certa pena 7 tā
tum tempus iam trāsiiuit qz modo infra
tempus statuti fieri non poterit licet to
tum tempus non transierit possum ta
men agere contra talem per inde ac si to

beneficiorū

in tempus transieret per. l. hoc iure. ff.
de verbo. obli. Item si aliquis ipromit
tit generaliter hoc modo quodcumqz po
stulaueris dabo. in tali excipiuntur om
nia illicita 7 prejudicialia 7 etiā ea que
in generali contractu nō veniunt. s. que
quis specialiter nominata non dedisset
Casus in. l. i. C. qui res pignori obli
ga. poss. vel non.

Defensionum

seu beneficiorū. quedā in fauor
rem. quedā in odium introducte sunt
vnde contingit qz persone pro quibus i
uente sunt p eas iuuātur ne teneant de
obligationibus quas fecerūt. Et licet ve
rum sit regulariter licitū esse his pro se
introducendis renunciari. Sunt ex eis tñ
quedā beneficia quibus renunciare non
possumus. 7 renunciatiōe facta non im
pedit quo minus huius beneficia 7 defen
siones opponi possunt. Alique tam sunt
quibus quis renunciare pōt 7 renuncia
tione facta tenet. 7 illa persona que āte
renunciatiōem per ipsa beneficia iuu
batur renunciatiōe facta amplius non
iuuatur. Alique sunt defensiones quibz
quo ad quid quis renunciare potest. 7
quo ad quid non. Vgitur de singulis
vidēdum 7 primo de illis quibus renū
ciare non potest.

Beneficiū ma

cedoniam senatusconsultū p
petit filios familias qui pecuniam accepit
mutuo sine voluntate tacita vel expressa
pñis. Et nota licet appellatiōe pecunie lar
go mō sumptu pñeat quicquid nume
ro pondere vel mensura contineatur. ca
pitur tamen hic strictē solum pro pecu
nia filios familias mutua. vt dictū est.

et sic iuuatur si tamen filius recepit qd
confisit in pondere vel mensura teneb. e
nisi frans adhibita sit a creditore vt qd
dedit filio familias frumentū vel oleum
vt his distractis vteretur p pecunia vt
supra dictum est in ca. prozie. vbi dice
batur in fraude aut sit pactum varijs
modis. et non solum competit ei inter
dum est in potestate patris. pecuniam
postq factus est sui iuris et etiā cōmpe
rit heredi filij familias et eius fratri
per. l. sed si pater. §. nō solum. ff. ad ma
cedo. Et introductum est in odium fene
ratorum et huic beneficio renunciare nō
potest. vnde post iūia datur exceptio ex
eo. ff. ad macedo. l. i. et dicitur. l. si pater.
§. non solum. naturalia tamē obligatio
manet. vt in pcedā. l. §. quāq. Nota
tamen qd in casibus sequētibz exceptō
beneficij macedoniani non habz effectū
Primo si filiusfamilias per mendaciū di
xit se patrefamilias. vt in. l. zenodoro.
in glo. et in. l. i. C. ad senatū consul. ma
cedo. Secūdo si credebatur filius fore
paterfamilias quia iungebatur publicis
muneribus. vt dicta. l. zenodan. Terc
cio si filiusfamilias a pupillo recepit mu
tum non interueniente ipsius tutoris
vel curatoris auctoritate. Quarto si mu
tum pecuniam in vtilitatem patris cō
uerit. vel ex illa pecunia fecit quod pa
ter esset facturū vt totantō filiam vel
sororem per. l. filius. ff. eo. n. Quinto
si recepit pecuniam causa legationis v
ludij. vt in. l. macedo. nian. C. eodē n.
Sexto si pater tamen habz vel cōsent
nit. postea quāto filius mutuum accepit
vel presens fuit et non contraxit. vt. l. si
filius. eo. n. Item si filiusfamilias
factus paterfamilias soluit partem debiti: ces
sat beneficium macedonianū. per. l. i. iu
lianus. §. si. ff. eo. n. Item cessat illud
beneficium si filius habz peculium vsq

ad quantitatez peculij. id est pecunie mu
tuo recepte glo. in. l. dicta. Zenodorus
ponit plures casus de eodem. Itē qd
dictum est de filiofamilias. dicendum est dē
ponibus per. l. filium habeo. ff. eo. n. n.
Et itē tenet salicetus in. l. si filius. eo
dem n. illud tamen verum est de nepo
tibus quāto agitur de favore ipsorum
vel patrum suorum. Casus in. l. i. liberos
§. sed et papinian. ff. de verbo. signifi.
Secus cum agitur de odio ipsorum.
vt in causis penarum vel condemnatio
num. nam tali casu appellatione filiorū
si intelligunt nepotes.

Beneficium re

stitutionis competit minoribus
toto tempore minoris etatis etiam eo fi
nito infra quadriennium continuū. §.
si in minori etate decepti fuerint eorum
facilitate et aduersarij calliditate. Mo
tandum minorennis multis modis po
test intelligi. Primo qui minor est tē
decim annis vt in capim. presentia. de
proban. Secūdo a discretionē vsq ad
septennium. C. de iure. delib. l. si infā
ti. Tercio quo ad matrimonium cōtra
bendum vsq ad decimūquartū annū
masculus. et ad duodecimū annū fe
mina. Quarto quo ad testamenti faci
onem vsq ad decimūquartū annū
xvi. q. i. a monere. et ca. seq. Quinto
quo ad restitutionem vsq ad vicesimū
quintū annum. ff. eo. ut. per totū.
Sexto ad propositū minoribus eta
te damnis subuenire. non in rebus pro
spere seu prospere gestis nocere consue
uit. C. de procura. l. non eo minus. Et
tantibus enim et non fallentibus pub
lica iura subueniūt. vñ si minor qui nūc
se maiore asseuerat fallaciter maiore eta
tis mendacio aliquem deceperit in ius

grum restitui non debz. **C.** si minor ma
iorem se dixerit. l. si quis. **I**tem si mi
nor. x. annis renunciat beneficio ecci
astico non restituitur si illud beneficiu
est alteri collatum. quia qui beneficiu
est legitime adeptus non potest illo si
ne culpa priuari. **Sed** si minor obmisit
aliqua pbatorem necessariam vel alias
capitis est in iudicio poterit petere in in
tegru restitutionem. vt in ca. ex parte de
restitu. spo. per Bernb. **I**tem si minor fa
cit quod diligentissimus fecisset non re
stituatur. vt si de consensu suorum amicorum
adiuit hereditatem quam putabat fore mul
tum pinguem licet non inueniat opule
tam. quia tali casu videtur iure communi
casus in lege non videtur. **C.** de in inte.
restitu. minorum. x. annis. **I**tem minor
in iudicio legitimam personam standi
non habet. **C.** qui legitimam personam
per totum. **I**deo si agit et sententia con
tra eum lata est habebit beneficium resti
tutionis. pro eo autem lata tenet in dic
ta. l. non eo min. **I**tem minor. x. an.
agere potest sine tutore et curatore vt in
illis casibus in quibus minor censetur
maior. vt si iudex per fraudem tutoris ab
soluit reum a iudicio. potest conuenire
tutorem. ita qd necesse est ipsum primo
conueniri et hoc casu restituitur. minor etiam
si contumax fuerit vt. ff. de mi. x. an.
nis. l. minor. **hec** Joh. an. lxxv. di. i. in
religiosam. **I**tem minor potest causam
matrimonialem per se agere vel per pro
curatorem. per c. ex parte. de restitu. spoli.
Item censetur maior in voto. xx. qone.
ij. c. i. vbi dicitur qd firma erit professio
virginitatis ex quo adultera esse ceperit.
et que solet apta nuptiis deputari. **I**tem
quando minor mortem patris exequitur
xx. qone. iij. de crimine. **I**tem qm agit
ex testamento patris. **I**tem quando a
git de recuperanda possessione. **C.** qui

leg. perso. l. ult. **I**tem quando de thoro
violato agitur. ff. de adul. si maritus.
et l. iure mariti. **C.** e. n. **I**tem quando
agit de libero homine exhibendo immo
tali casu pupillus admittitur. ff. de lib.
bo. exhi. l. iij. **I**tem quando impetrat ve
niam etatis et qualiter impetratur et col
ram quo et qua etate habetur. **C.** de his
qui verba. et. impe. l. ij. **I**tem quando
agit negotia alterius licet effragere pro
se non possit. potest tamen pro alijs age
re si saltem habet mandatum. ff. de pro
cur. l. filius. **Ad** iudicia autem procur
rator non potest esse nisi. xx. annorum. per c.
qui generaliter. de procu. li. vi.

Beneficium ne
quie condemnatur nisi inqum
facere potest et non ultra. id est habita
ratione ne egeat. competit marito etius
heredibus et filiis omnibus vtriusq se
xus etius patri quando conuenitur ab
uxore et competit patri uxoris quando
uxor conuenitur a viro hinc inde pro do
te et donatione. **I**tem patrono quando
conuenitur a liberto. **I**tem competit so
cio quando conuenitur a socio. **I**tem
conuenit patri quando conuenitur a fi
lio vel filia. et hinc beneficio renunciari
non potest. **S**ciendum qd plerumq co
tingit quem credere bonis. et ille tunc qui
sic cessit bonis solummodo damnatur i
quantum facere potest. **I**tem postea con
ueniri potest si tantum acquisierit quo p
tor possit moueri. sed tamen fraudandus
non est alimentis quotidianis. nec etiam
debet detruendi in carcerem. ff. de cess. bo.
libro quarto. l. qui bonis. et l. si debi
toris. **E**t talis cessio bonorum obligat
ionem debiti non tollit. sed inefficax e
talis obligatio propter debitoris inopiam
sed prodest vt non detruatur in carcere

cedens. vt in dicta. l. qui bonis. Et qui bonis cedit anteq̃ agnoscat debitū vel anteq̃ condēnetur vel i iure cōfiteat de bitū audiri nō debz. ff. de ces. bo. l. penl. Et habetur in glo. ibidē super verbo nō debz. Quid cedens bonis debet bona indicare allegat p̃ argumento. l. si. C. de iure de lib. Item habet in glo. ibi q̃ oī bus bonis cedere debet vt etiā vnū de nariū non retineat licet in postquēsiis bonis secus sit. vt in dicta. l. qui bonis Si tamen talis sustinuiſſet penā corporealem pro debito tunc non tenet de postquēsiis soluere. vt. xiiij. q. vi. si res. Item bona cedentis debent vendi non occupari p̃pria auctoritate credentium s̃ bene iudicis. ff. e. t. l. legisulie. De tali cessione habetur per canonistas in capi. bedardus. de soluto.

Beneficium ne liber homo ob es alienum obligetur huic beneficio non poterit renunciari. q̃z hec renunciatio esset dānosa et contraria libertati. Qui em̃ liber hominem cogit seruire pro debito: pena eius ē vt perdat debitū. Secundo tandē dabit parentibus illius hoīs quem in seruutem reduxit. Tercio puniatur pena corporali. vt dicit Salicetus circa legē. Ob es alienum. C. d. obli. et acti. facit lex q̃ filios. C. que res pig. obli. pos. vel nō. Item Jo. an. dicit. q̃ libri alicuius suu dentis ad continuum vsum ipsius deferuientes non obligent ob es alienum. Item nec salaria aduocarōꝝ vel militū a publico ipsius debita. vt no. salicetus in. l. ne quis de corpore C. de aduo. diuer. iudi.

Beneficium fori est quod competit forensi cuiq̃ dicit q̃ ipse seu sub suo iudice debeat con

ueniri. q̃z actor debz sequi forū rei de foro compe. si clericus. et c. cū sit generale C. de iurisd. om. iudi. l. ij. ff. de alie. iur. di. mu. cau. fa. in prin. non autē ecōtra. nisi in quibusdam casibz vt statim infra dicet. Et huic beneficio siue privilegio pacto non renunciat. sed ad hoc opus a libi possit q̃z in foro suo conueniri promittat solutioem facere vbiq̃ fuerit penita ab eo. q̃z tunc ibi tenetur solutioem facere vbi conuenit. ratio q̃z prius legio fori a principe vel lege indulto et omni iure introducto in eius fauorem i contractibz potest renunciari vt. l. si quis in conscribendo. C. de pac. In his casibus sequentibus actor nō sequit forū rei Et ponuntur. vi. q. iij. per Jo. glo. d. cre. Contractus criminēz res res religiōz. Et ratio similis vel promocat atq̃ recusat. Excellit ius o vel si p̃sentat vterq̃. Neglector iudex feodarius atq̃ colaris. Notandum cuq̃ clericus habz causam aduersus alium clericū pueniat ip̃z corā ep̃o p̃prio. l. ipsius rei. vel de cōsilio ipsius ep̃i alium iudicem vtraq̃ pseligat ecclesiasticum tamē. e. n. c. l. ar. cōtra. p. c. cum. R. de offi. de le. vbi dicit q̃ actor debz eligere. non vtraq̃ pars. Ho. illa decretalis intelligit p̃m Bern. quāto altera ps est absens. vel cuq̃ non vult concordare re? et ita obſuat i curia

Beneficium seu privilegium fori quod competit clericis. dicit q̃ licet clericus d iure communi subiectus sit iudici seculari. per privilegium tamen potest declinare et dicere q̃ velit solum coram suo episcopo respondere aut alio competenti. et huic beneficio de iure canonico et etiam civili non renunciamr. quia introductū ē in fauore totius cleri et nō alicuius singularis clerici. Nā privilegium fori a p̃ncipe vel le.

vultu potest in contrahibus renunciari
ut dictum est. immo iudex admittens ex
ceptionem fori admittendam facit litez
suam. ut patz in alle. l. si quis in scriben
do. et sicut iudex male iudicans facit litem
suam. sic etiam arbiter et arbitrator. sed
non tenentur de estimatione litis nisi de
dolo et lata culpa dummodo saltem fuerit
electi de partium consensu facit. l. i. §. i.
ff. si mensor falsus modum dixerit. Item
videtur de consultore. ut. l. i. de discul.
C. li. x. Nam cuilibet in sua arte experto
credendum est. ff. de ventre inspiciendo
l. i. et c. causa matrimonij. de probat. in
glo. Notandum ad hoc quod clericus possit
prozrogare iurisdictionem non sui iu
dicis sicut panormitanus in c. significasti
de fo. compe. Primo requiritur eius con
sensus. quia inuitis iudicari non potest
Secundo quod consentiat ex certa scientia
non per errorem. ut in glo. i. dicti c. facit
l. si. C. de pdi. indeb. Tercio quod non fi
at prozrogatio metus causa. ut. l. iij. ff. de
iurisdic. om. iud. Quarto quod iudex in
quem consentiat sit ecclesiasticus. de B
in c. si. diligenti. de fo. compe. Quinto
ut talis alias presit iurisdictioni. quia fun
damentum prozrogationis est iurisdicatio
Igitur in iudicem non habentem iuris
dictionem non potest fieri prozrogatio.
quia non entis non sunt qualitates ut. l.
eius qui in prouincia. ff. si certum petat
facit c. ad audientiam scdm. de ec. edi.
Sexto quod talis sit iudex ordinarius. quia
nemo potest prozrogare iurisdictionem
non sui iudicis Delegatus etiam cum p
sen su episcopi. quia iudex delegatus vigo
re rescripti habet iurisdictionem limitatam
et restrictam. Septimo quod fiat cum con
sensu sui episcopi Octauo quod prozrogatio
non peniteat re integra quia cum res est
integra penitente est locus alias non.
ut in c. i. de iudi. Nonno quod sit talis cau

sa que recipiat prozrogationem illius in
dicis. quia laicus qualemcumque iurisdic
tionem habeat non prozrogatur in spiri
tualibus causis. de hoc per Jo. an. i. cle.
vudu. de sepul. in glo. super verbo spe
ciali Item laicus trahens clericum in iu
tum ad iudicem secularem pertere debet
causam. et iudex secularis priuat iuris
dictionem. per. l. statimur. C. de epi. et
cle. Item quid si clericus trahit clericum
ad secularem. Respondetur debet excus
municari non beneficiatus et officio pri
uari. beneficiatus vero beneficium suis pri
uari. xi. q. i. inoleta.

Exceptio non nu
merate pecunie date vel transi
te rei aliquando competit infra duos an
nos. aliquando infra triginta dies. ali
quando infra annum. aliquando infra tres men
ses. Ecce enim debitor qui confitetur se
multo pecuniam recepisse quam in veritate
non recepit potest opponere excepti
onem non numerate pecunie infra duos
annos a die confessionis facte. Credi
tor vero qui confessus est sub spe future
numerationis creditum suum recepisse
a debitore habet exceptionem non solu
te pecunie infra. xxx. dies per. l. in contra
ctibus. §. illo. C. de non nume. pe. Item
maritus qui confessus est sub spe future
numerationis se totum recepisse. habet
exceptionem non numerate totiusque op
ponenda est infra annum post solutum ma
trimonium. et hoc si matrimonium du
rat minus duobus annis. et est opponen
da infra tres menses. si matrimonium du
rauit plus duobus annis sed minus de
cennio. Predictis exceptionibus non
potest renunciari et renunciatio si facta est
non impedit quo minus infra dicta tem
pora opponi possit. verumtamen in B. potest

renunciatio. q̄ si non esset facta renun-
 catio deberet probare aduersarius dese-
 derit pecuniam ipsam soluisse. et ita p̄
 testrenunciatio talis q̄ conuertit onus
 probandi in renunciantem. vt notat in
 rub. ne fideiussores vel mandatores do-
 tium tētur. C. cum suis legibus q̄ pro-
 hibent fideiussores dari pro dote resti-
 tuenda in euentu restitūde dotis. C. si
 licz quidam sciant et faciant huiusmodi
 fideiussorem renūciantes predicto ru-
 bro cum suis legibus. ipsa tamen renū-
 catio de iure non valet. quia talem fi-
 deiussorem dari pro dote restituenda
 prohibetur a lege. modo id quod fit
 contra legem etiam si iuratum sit pro
 non facto habetur per. l. non dubiū. C.
 de legibus. Ratio autē legis secunde p̄-
 dicti rubri elicitur ex eius verbis cū vi-
 cit. si em credendam esse mulier sese suā
 q̄ dotem parti mariti existimauit quare
 fideiussores vel alius intercessores extigitur
Nota tamen fauorem magnū fore mu-
 lierum pro dote recuperanda. vt in c. ex
 litteris. d. pigno. vnde mulieres p̄e ol-
 bus creditoribus pro recuperanda dote
 priuilegia p̄tra personales actōnes siue
 pro re alia habēt vt. C. qui p̄iores in
 pignore habeantur. l. assiduis. Talem
 etiam fauorem mulier in suos heredes
 trāsmittit. Sed tñ priuilegiū huiōi mu-
 lier non habet in donatione. p̄pter nupti-
 as si pacta est de lucranda donatione. q̄
 tali casu non p̄feratur alijs creditoribus
 quia in dāno vitando eis succurrit non
 at in lucro captando recte sicut in lucris
 ignorātia iuris mulieri non prodest. vt
 in. l. iuris ignorātia. C. q̄ admit. ad bo-
 posses. et infra quod tempus. Itē p̄t
 maleficium viri vxor non perdit dote
 excepto crimine lese maiestatis vt dicit
 autēti. Bona dānator. C. d. bo. p̄scp.
 et dāna. nec etiā p̄pter crimē heresis nisi

ipe cōtractis matrimoniū vxor sciuerit
 virum hereticum. casus in. c. decreuit d.
 hereti. li. vi. Item nec p̄pter maleficium
 patris. C. so. ma. l. ij. Nā vult ius fiscū
 teneri ad dote. vt ibi d̄ in glo. et ff. so.
 ma. l. si marito in prin. et. C. de bo. p̄es-
 scrip. l. si vt p̄ponis. Itē in. l. sane. C.
 in quibus causis pignus tacite cōtrahi-
 tur. habetur casus singularis q̄ etiā pa-
 trimonium vxoris tacite obligatum est
 pro debito mariti in causa primipularij
 licet alias regulare sit bona vxoris pro
 debito mariti obligari nō debere vt. C.
 ne vx. pro ma. per totum. Item priuile-
 gium dotis est q̄ oīa bona mariti sunt
 tacite obligata pro dote vxori. Vnde si
 aliquis possidet hereditatem mariti te-
 netur repōdere mulieri pro dote vt in c.
 ex litteris. de pig. Etā extenditur h̄ ad
 parafernalia. quia sicut bona mariti ob-
 ligata sunt vxori pro dote. ita et pro pa-
 rafernalibus. Nota si mulier aliqua ex
 iusta causa sepata fuerit a viro: tota dos
 debet sibi reddi habita ratione ne egeat
 vt si aliq̄ impedimentū fuerit inter eos
 vtputa affinitatis vel plāguinitat̄ aut
 aliq̄ tale q̄ ignoratū: et tñ oīa emp-
 ta vel p̄pata de bonis viri et mulieris dñt
 diuidi int̄ eos sibi p̄stat: alias p̄sumen-
 de bonis viri empta. ff. de dona. iter vi.
 et vx. l. q̄ntas muci et. c. ij. et. ij. in tex.
 ad glo. extra. e. ti. Si at p̄trahētes sciē-
 tes impedimentum p̄traxerit: soluto m̄i-
 monio vtetq̄ p̄dit q̄ alteri dedit. et fil-
 co applicat nisi errore vel erate excusen-
 C. d. incestu. nup. l. q̄ p̄tra h̄ facit. c. ij. q̄
 si. sint le. imo d̄ iure canonico sciens con-
 trahētes phibin in gradu sunt excoīcati
 ip̄o iure. vt i. cle. vnica. d. plāguī. et affi.
 Cōsiderādū tñ si mulier ita reuocauerit
 dote. nō tñ p̄t eā alienare p̄stare m̄i mo-
 nio. s̄z necē h̄z eā seruare ad vsū mariti et
 filioz facit lex vbi. C. de iure do.

Nunc de beneficijs videamus: quibus quis renunciare pōt. et quorū renunciatio impedit ne amplius opponi possint. Est enim quiddā beneficium quod vocat noua p̄stitutio d̄ plibz reis debendi a res rei et non a reatu. que constitutio dicit q̄ si plures sint rei debendi hoc ē p̄les debitores ydonei et soluenti: hoc diuisionis beneficium h̄nt: q̄ p̄t dicere vnusquisq̄ p̄ sua t̄m p̄te teneatur in solidum. p̄pter istud beneficium duo sunt necēria sc̄z q̄ p̄mittant et obligent se in solidum et renuncient d̄cē noue p̄stitutioni de pluribus reis debendi et sic vbi creditor h̄z plures reos debēdi in solidū: h̄z elcōnem alterz de cōreis cōueniēdi in solidum. secus si essent p̄les rei debendi p̄ p̄te p̄. l. j. c. de duobus reis sit. et p̄mit. Notandū vñ? debitorz solūtiō totū pro suis heredibz h̄z actōez negociorū gestorū p̄tra cōdebitores: vñ mandati contra cōreos s̄ actione sibi cōcessa per creditorem. per. l. si fideiussor. c. de fideiuss. et manda. Sciendum q̄ plures rei debendi p̄sint simul conueniri in eodem libello dum t̄m actor p̄testetur in dicto libello se velle esse contentū tota solutione vñ? ff. e. n. l. ij. et iij. Itēz interruptio facta ab vno creditore contra plures reos debendi: et contra iter interruptio facta per vnum de pluribus reis debendi cōtra p̄les creditores vel vñ nōz et prodest alijs per. l. cum quis. c. de duobus reis. ff. eo. n. l. in duobus. Nota diligenter q̄ virilis receptio diuisionem totius obligationis iducit: vt is qui soluit non possit vltius pueniri per. l. si creditores. c. de pac. vnde qui non soluerant: p̄sint conueniri vltra virilem portionem residui. p̄petit t̄m eis exceptio diuisionis: quia illa diuisio est cōtra naturā integralis obligationis: idō inducit tacitū pactū de non petendo ar.

dcā. l. ij. c. de pactis. Nota tamen fm Balduz in dcā l. si creditores. triplicē esse diuisionē. Quedā sit a principio vt quādo plures se obligant p̄cipz nō minibus expressis: tunc tenetur quisq̄ bet pro virili. vt in. l. reos. §. cum tabulis. ff. de duobz reis siipu. Alio modo sit diuisio ex epistola diui adriani. vt. ff. de fideiussor. l. iter eos. Exemplū. duo fideiussores p̄miserunt soluere centum et quilibet eorum: et tunc conuenire possum vnum ex h̄is pro illis centum quē voluero. Si tamen hoc pacto petam a quolibz centum. possunt ipsi petere a iudice vt ipsi impetiant beneficij epistole diui adriani seu beneficij noue cōstitutionis. de fideiussor. et manda. Tercia diuisio est que venit ex superueniente pacto tacito vel expresso. Et sit duobz modis. vno modo per receptionem virilis portionis. de illa casus in dcā. l. si creditores. Alio modo per petitionē receptionis virilis portionis. vt in. l. liberrum. c. de fideiussor. vbi dicitur q̄ actio per l̄as cōtestationem diuisa amplius reintegrari non potest. Nota epistola diui adriani pro fideiussoribus fallit in quinqz casibus. Primo in si fideiussore mtorum: qui nō imploret huiusmodi beneficium: licz mtores sint soluti. ff. rem pupilli saluam fore. l. si. Item fallit in fideiussore fideiussoris. vt. ff. eo. n. si plures. §. si. Item fallit quando ceteri fideiussores soluendo non sunt tempore l̄is cōtestationis. Item fallit qm̄ eiusdem summe sunt fideiussores s̄z nō p̄ eodem. ff. eodez titulo. si dubit. §. si plures in glosa super verbo partem petere.

Beneficium quod competit fideiussoribus dicitur q̄ si principalis et fideiussor ab eo sint ydonei in soluendo. debet prius principalis

lia pueniti q̄ fideiussor. s; ad hoc vt si
 reussore noue p̄stitioni. de fideiussori
 bus. Et nota q̄cunq; duo tres quatu
 or vel p̄les principaliter et insolidum se
 obligant: locū h; renunciano p̄dicta q̄
 debet poni hoc modo Renūciam⁹ cōiter
 et diuisim nouis p̄stitionibus et eple
 diui adiani beneficōr. Cuiusquisq; ei
 p̄ altero intendit soluere cum vltra p̄tē
 sibi p̄tingentē se videtur obligare. Du
 bitatur an layc⁹ fideiussor clerici existēs
 possit pueniri corā iudice seculari et vi
 detur q̄ nō: eo q̄ principalis non p̄t cō
 ueniri coram cor: cū renūciare non pos
 terit priuilegio suo vt supra dictum est
 de beneficio clericor. Spe. in ti. de. p̄pe
 ten. iudi. adit. in d. sed pone q̄ cleric⁹
 tenet q̄ sic q; p̄sonales exceptōnes p̄sti
 tione transferuntur. reales vero sic. ff.
 de excep. l. exceptiones facit. l. si cū pro
 curatore. ff. de re iudi. Notandū. xi. q. i.
 c. te quidem. dicitur q̄ clericus fideiube
 re non debet pro layco: si tamen fideius
 serit tenet. vt in. c. sequenti. Clerici tamē
 possunt fideiubere inter se quando cōue
 niuntur. C. de epi. et cleri. l. omnes. s.
 in hac autem vrbē inclita. Item quādo
 necessitas instat: tunc ex pietate tenent
 subuenire aliq. vt. lxviij. dist. non satis
 Item pro ecclesijs suis vt in auten. de
 san. epi. s. alium autem. col. ix. bec. Jo
 hannes. xi. q. i. te quidem. Nullus reli
 giosus absq; p̄lati sui licentia: et maio
 ris partis capituli consensu debet fidei
 ubere pro aliquo: nec pro aliquo mutua
 pecuniam recipiat vltra summā p̄muni
 pronitencia constitutam conuentus seu
 capituli. alias conuentus et capitulum
 nō tenentur respondere pro his: nisi ma
 nifeste constiterit in voluntatem ei⁹ cedū
 dalle. vt in. c. q̄ quibusdam de fideius.
 Alterius sciendum q̄ in hīs casib⁹
 p̄test fideiussor agere contra principa

lem debitorem vt eum liberet a fideiussō
 re. Primo si diu sicut in obligatione.
 Secundo si debitor incipit vergere ad
 inopiam. Tercio si fideiussor condē
 natus sit. hī casus ponūtur in capim lo
 vltimo d̄ fideiussor. Quarto si ab initio
 conuenit. ff. eo. ti. l. fideiussor. et in. l. si
 p̄ ea. C. mā. vbi elicitur tanq̄ pro re
 gula q̄ fideiussor vel mandatarius ante
 q̄ soluat pro reo principali. non eget
 mandati contra eum nisi sit condēna
 tus: vel reus bona dilapidet: vel cōuen
 tum sit q̄ possit quandoq; fideiuf
 sor tamen iniuste cōdēnans appella
 tione non vsus contra reum regressum
 nō habet: q̄ est notatū dignum Fallit
 hec regula in fideiussorem iudicij: quia
 statim post stipulationem cōmissam age
 re potest vt in. l. si mandato. s. si in iudi
 cio. j. Respo. ff. eodem titulo Ratio
 est quia illa fideiussio paratam lecū ha
 bet executōem. Fallit in fideiussore cō
 tractus qui fideiussit animo nouādi. vt
 in dicta. l. si mādato. ij. Responso. Ra
 tio quia reum liberauit. et sic soluenti est
 similis nam in tali nouatione obligatō
 prima debitoris transfūditur in fideiuf
 sozem. Item fallit si fideiussor non est
 mo nouandi sed interpellatus in iudicō
 quantitati in summe debitoris depolu
 it in iudicio et eam consignauit: et talis
 etiam similis est soluenti Item qui fide
 iussit pro aliquo vel etiā simpliciter pro
 misit soluere pro alio. Non solum ipse
 sed etiā heredes eius conuenire possunt
 insti. de fideiussor. s. fideiussor non tan
 tum. et. l. i. C. de consti. pecu. et. l. potest
 s. fideiussor. ff. de fideiussor. Item si de
 bitor promisit fideiussori se eum libera
 turum infra terminuz. quod si non fece
 rit et fideiussor pro eo soluerit: habeat p̄
 dia emptā que creditori erant obligata
 pro ea pecunia quaz soluit. Promissio

Beneficium

seu pactum tenet: quia apparet venditio
condicionalis. ff. de contrahen. emp. l. 2
vlt. Item fideiussor habet exceptionem
si mandauit creditori quod aliter non crede
ret nisi recipere pignora. ff. de fideiussor.
l. si credito.

Defensio seu exceptio per condi
tionem indebiti alieni compe
tens est ut si aliquis indebite
soluit ut quia illud non tenebatur solu
vere. potest illud repetere. et huic benefi
cio renunciatur. Sciendum si aliquis
his creditori pecuniam soluisse oblitus
se primo soluisse reducens vero ad me
moriam. postea repetit indebitum: ipse
tamen repetens debet probare ut pecu
nia debita sit soluta: nisi creditor nega
ret solutionem sibi factam: tunc si pro
babitur solutio oportet creditorem pro
bare quod pecunia illa sibi debita fuerit de
hoc casus in. c. his qui. de solutionibus
Et hoc intelligitur de personis non pri
uilegiatis secus de personis priuilegiat
is ut est. pupillus. mulier. rusticus et al
lie simplicitate gaudentes. hec enim persone
non tenentur probare pecuniam indebi
tam sed ille qui recepit debet probare eam si
bi debita. ff. de proba. l. cum indebito. §. si aut
Nota aliquid de indebiti iure civili tamen
aut iure naturali tantum: aut iure civili et
naturali simul. Indebitum iure civili tamen
aut soluit per ignorantiam facti: aut sol
uit per ignorantiam iuris. per ignorant
iam facti repetere potest illud: sicut est
illud quod quis potest retinere per. l. falcidius.
ut quia quod credebat se plus habere
in hereditate quam haberet. Per ignorantiam
iuris non repetit. C. ad. l. falcidius. nisi a
persona priuilegiata solvatur. ut a mili
te rustico minore vel muliere etc. ut. ff.
de proba. cum indebito. Indebitum
iure naturali tantum est illud ad quod per
citographum obligatur spe summe nui

indebiti

merationis Indebitum civile et naturale
fit. in hijs duobus casibus quacumque igno
rantia soluat repetit. sed si sciens soluit
non repetit. quia sic donasse videtur. ff.
de condi. indebi. l. 1. Exceptio qua quid
dicitur indebitum iure naturali vel civil
li vel utroque simul: aut est temporalis
aut perpetua generalis. Temporalis si
soluatur indebitum cessat repetitio. ut
si promisi aliquid dare cum moriar: si
ante deo repetere non possum. ff. de condi.
indebi. l. non si cum moriar Perpetua
generalis. aut fauorabilis est aut odiosa
Fauorabilis sic per errorem solutum in
debitum repeti potest: ut accidit in uelleis
no: quia propter fauorem mulierum sta
tutum est ne fideiubeant. Odiosa ut si
filius. contra in acetonianum mutuum
accepit ut pater. solueret non repetit
in acetonianum enim in odium credito
ris datur: et ideo si solutum est indebitum
siue per ignorantiam iuris siue facti non
repetitur. Si incertum est an sit perpetua
vel temporalis sic proceditur ac si esset
perpetua. hec tria membra habentur. ff.
de condi. indebi. qui exceptionem. In
illis casibus indebitum solutum non re
petitur. Primo quando aliquid solutum
est ex causa iudicati. ut. l. i. C. de i. C. e. n. Se
cundo si aliquid solutum est ex causa trans
actionis. ut. l. ij. C. de condi. indebi. et
l. cum te proponas. et l. nec item. C.
de transact. Tercio si iurauerit creditor
debitore deferente: licet etiam male iu
rauerit. Quarto si ex causa pietatis ali
quid fuerit solutum: ut puta alimento
rum vel consilium. Quinto si aliquis
sciens soluit indebitum Sexto si soluit
ex causa per inficiationem crescentem
ut. l. ea que. C. de conditionibus indebi.
unde versus. Si ius dicitur si causa
negandi duplicatur. Si pro debentes. si
res pietate mouetur. et si iuretur vel sol

Beneficium

uens certus habetur. si transigetur inde
bini non repetetur

Beneficium conditionis sine causa
competit quando aliquid prius
modo ex iusta causa et ab initio ob
ligatum est: et sine causa postea apud al
terum retinetur. aut per aliquem effici
amplius apud eum esse non debet. Item
si penes te habes rem meam quam non
habes ex contractu vel quasi: ex malefici
cio vel quasi: aut alias quoniam modo es
mihi obligatus. et sic sine causa res mea
est apud te. competit mihi repetitio rei ex
hac conditione sine causa. Et huic bene
ficio quis potest renunciare. nam certum
est quod soluto debito repeti potest beneficium
per conditionem sine causa. ut in l. dis
solute. C. de conditione ex lege et sine cau
sa. possum ergo renunciare huic repeti
tioni. Sciendum quod propter inopiam
alicuius quis potest repetere debitum a
suo debitore ante terminum solutionis
statutum ad soluendum fisco tributum
quod alias non liceret per. l. j. C. de con
di. ex. l. modo huic beneficio quis pote
rit renunciare sic quod propter quamcumque
inopiam non velit exigere debitum ante
tempus a suo debitore

Exceptio doli mali est quando ali
quis dicit se dolo et calliditate
alicuius inductum fore. et huic
exceptioni ob idolum preteritum poterit
quis renunciare. Notandum doli nonnunquam
patrocinatur dolo: nec prestat ei cau
sam rescindendi contractum per eum ini
tum per l. cum providearis. C. de reuo
can. dona. Ideo semper omnis contrac
tus valet quo ad iudicium doli. nec
transactio rescinditur ad instantiam pro
prium dolum allegantis. Casus in. le.
transactione finitur. C. de transac. Do
lus malus consistit in calliditate: falla
cia et machinatione. ut. ff. e. n. l. i. unde

conditionis

calliditas committitur in tacendo vel dis
simulando. ut si quis venditorum scie
bat rei vendite deberi servitutem aut ip
sam alienam vel alteri obligatam fore.
Fallacia autem est in mentiendo et falsum
asserendo contra conscientiam machinatio
fit autem ex parte verborum. Nam dicit
beatus Augustinus. vniuersa verba insti
ta sunt non ut per ea homines se inuicem
fallant: sed eis quisque in alterius noti
ciam cogitationes suas proferat: verbis
igitur vni ad fallaciam peccatum est. Vi
cesima secunda questione secunda. **I**s
autem

Beneficium fori quod competit
scolaribus. scolares enim qui
bononie morantur subiectus est
iure communi iudici bononie. eo quod
bononie habitat. sed per privilegium po
test declinare et dicere quod velit coram suo
doctore conveniri: et huic beneficio po
test renunciari. Nota illud beneficium
non solum datum est scolariis: sed etiam
legum professoribus magistris et docto
ribus. ut dicit autentica habita. C. ne
filius pro patre. Et illud privilegium dicit
eis facultatem secute adeundi loca studio
rum et transeundi et conuersandi in illis
cum illorum nunciis et rebus debent etiam
muri ab iniuriis et damnis. Et licet
illud idem dicat ius commune. ut. l. co
gruit. ff. de offic. presb. tamen scolares
maxime secute debent ire et habitare. et
ideo generaliter non erat dimittendum
tamquam speciali non digno. Et sic illud pri
vilegium ultra ius commune operatur
et. l. si quando ff. de le. i. Nam non tene
retur ad pedagium nec ad gabellas pro li
bris suis quos secum studij causa ferunt
aut vestimentis aliisque rebus ipsis pro
victu necessariis. Queritur qui dicantur
scolares: et qui gaudeant privilegio
dicte autentice. Respondetur quod iurati

tes scholas et studentes non facti aut vagabundi ar. l. qui sub preterito. **C.** de la. san. ec. 2. l. i. **C.** de thurionibus. li. xij. et ibi glo. dicit quod vagus scholaris non debet fieri magister. Item gaudent doctores licentiam in decretis legibus et in artibus: licet scholas non intrent dum tamen intrare non prohibeantur: et sic ex natura rei mutatis est actus non aut habetis. ideo non habet obesse. sic nec bonorum actus conditione non mutata ut. l. penult. ff. de senato. Queritur an hec autentica corrigat legem cum clericis. **C.** de episcopo. et cle. ubi dicitur quando reus habet plures iudices electio est actoris. cuius tamen contrarium habetur in autentica predicta in fine. Nam reus potest eligere sibi iudicem quem voluerit. Respondetur quod ista lex non corrigitur. quia hoc speciale est in scholaribus. alio vero regulare ut dicit glo. dicte autentice. Queritur an scholaris possit variare. Dicendum per glo. autentice usque ad lias contestationem. non postea argumento legis si cum totum. §. eo autem tempore. ff. de iurisd. om. iurisd. Cuius tamen et communiter alij doctores allegantes. l. non vniq. ff. de eo quod certo loco. tenet contrarium unde dicit Cuius ex quo semel elegit amplius variare non potest. facit ad hoc lex statum liberorum in. §. sicutum. ff. de leg. secundo queritur scholaris existens in studio conventus coram episcopo elegit doctorem suum laicum. quia de clerico non est dubium quin potest. ideo de laico queritur an istum possit eligere. et videtur quod non per ea. si diligens. de fo. co. pe. alij dicunt quod potest. quia auctoritate legis illud facit. Cuius tenet primum dicens quod illud privilegium fuit eis concessum antequam clerici essent exempti a iurisdictione principis et facti de iurisdic

tione ecclesie per autem. statim. **C.** de epi. et cle. Ideo hodie non posset. quia privilegium principis non potest cum eximere a iurisdictione episcopi. Queritur scholaris conventus coram doctore vel potestate elegit episcopum. et sub isto vult reconvenire laycum actorem an possit. et videtur quod sic per authenticam et consequenter. **C.** de senten. et interlo. om. iurisd. Contrarium dicunt **Ja.** de barena et Cuius. quia agens non agit ibi sponte. et sic non eligit sibi iudicium episcopi. vbi merito non debet ibi reconveniri. facit lex ij. §. sed si agunt. ff. de iurisd. et quia trahitur et non trahitur. igitur et. ar. l. si. ff. quod quisque iuris. nisi conventio fiat ex eodem negotio. quia tunc non reconventio. sed natura cause et ex preteritis operatur ne ad diversum iudicium eatur. ut. l. i. ff. de quibus rebus ad eundem eatur. Queritur quid si scholaris habet duos doctores et coram uno pueri elegit alium. an possit. **Sal.** de. quod si is sub quo est pueri est principalis eius doctor tunc ille est pater. et ideo alium vel in pater non potest eligere. sed vel pater vel episcopus. secundo si ambo essent principales tunc potest gratias facere et eligere quem velit. ut. l. si quis servum. §. inter duos. ff. de lega. Queritur secundo an scholaris sub pensus ab introitu scole et alijs scolasticis actibus gaudeat beneficio huius autentice. Et dicendum quod non per capitulum ex litteris de constitutionibus. preterim in inchoandis. secundo vero in iam inchoatis argumento legis cum quedam puella. ff. de iurisdic. omni iudi. An studens in civitate interdicta habeat privilegium huius autentice. Dicendum est quod non si ex interdicto studium generale sit vel intelligatur interdictum. facit quod non. in ca. privilegium. de reg. aur. li. vi. et ibi per glo. et quod non. insu. de capi. vimi. §. vlt.

Beneficium

Beneficium quod dicitur condi-
tionis incerti. quod habet locū
quando aliquis institutus he-
res rogatus est hereditatem vel certam
partem alteri restituere. vel si aliquis in-
stitutus est heres si discesserit sine liberis
substitutus est ei alius. et sic substitutus
habet ius in hereditate: eo quod aduenien-
te conditione debet in eum venire ipsa
hereditas. et tale fideicommissum dicitur
incerti conditionis. quia incertum est an
institutus decedat sine liberis vel non. et
huius beneficio substitutus potest renuncia-
re. De insti. infra cum de testamentis agit
tractabitur

Beneficium iu-

ris ypothecarum competit uxori
in bonis viri. quia omnia bona mari-
ti sunt tacite obligata uxori pro dote. et
huius beneficio potest uxor renunciare si
tamen certificetur quod illud beneficium
ei competit. debet enim ultra semper cer-
tificari de iure suo quia licitum est mulie-
ribus ignorare iura. Item predictum be-
neficium competit etiam creditori si bo-
na debitoris sint ei tacite vel expresse ob-
ligata. et huius beneficio potest renunciari
Beneficium senatus consulti velleiani
competit mulieribus intercedentibus
seu se obligantibus pro alio Et dicit il-
lud beneficium quod si mulier fideiubeat seu
pro alio se obligat realiter non teneatur
cum de iure mulier fideiubere non possit
et omnino viro subsit et sue voluntatis non
existat. ut habetur tricesima tertia quaes-
tione quinta. mulierem. et huius benefi-
cio potest renunciare. debet tamen de eo
certificari. Notandum quando mulier
recipit tutelam filii. vel auia tutelam ne-
potis debent renunciare secundis nup-
tiis et velleiano et omni alio auxilio glo.
l. i. ff. ad velle. ponit aliquos casus in quibus

ypothecarum

mulier tenetur primo si fideiubeat pro
pecunia danda pro libertate. ut. C. eo.
ti. l. penult. Item pro dote p. l. si dotare. et l.
vlti. Item si renunciat beneficio velleiano
ut. l. i. §. si. ff. e. ti. Item si accipiat pre-
cium pro intercessione. ut. le. antiqua.
C. e. ti. Item si decipiat. ut. l. si decipiē-
ti. ff. eo. ti. Item si caueat: et hoc si possit
biennium a prima intercessione quia in-
tercessio secunda post lapsum biennii scilicet
aufert mulieri beneficium velleiani. ut
l. si mulier. C. eo. ti. Et ponit glo. hoc me-
tra. Casibus in senis mulier sponten-
to tenetur. Pro libertate pro dote re-
nunciansque. Recipiat precium decipiat
cauensque secundo Item septimo si in re
suam fideiussit. ut. ff. eo. l. alij. et l. de
die. §. que mulierem ff. qui satisda. co.
Item octavo si successit illi pro quo in-
tercessit. ut. l. quam uis. §. plane. ff. e.
Consimilis glo. habetur in l. si. C. eo.
ti. Et e. vlti. l. colligitur casus singularis
vbi ex nuda pollicitatione de iure ci-
uili competit ratio fauore dotis. nam di-
cit lex generaliter sanximus. ut si quis
maior xxv. sine masculis siue femina do-
tem pollicitus sit vel sponsederit pro qua
libet muliere cum qua matrimonium licitum
est omni modo compellatur suam
confessionem adimplere. Et subiungit
cum enim scimus fauore dotum et anti-
quos iuris conditores seueritatem le-
gis sepius molliri merito et nos venimus
ad huiusmodi infanctionem facit etiam
ad hoc. l. i. §. i. ff. de pollici. Notandum
quod illud privilegium dotis magis est pri-
uilegio velleiano. sed minus privilegio
etiam concessio. nam si minor etate promit-
teret dotem nisi postmodum ratificaret
petere potest restitutionem: quam muli-
er non potest repetere ut dictum est. Sequitur
correlarie quod aliud est pro alio promittere
seu fideiubere. et aliud sine obligatione

Beneficium iuris

pro alio soluere. nam primo casu iuuat mulier beneficio velley. Sed de vero casu non oportet ei repetitio contra debitorem tanquam in debitum soluisse casus in l. mulieribus. C. ad velle. quia dicit glo. ibi mulier soluens pro alio videtur donare. igitur ei non oportet beneficium velley. per tamen nihilominus mulier repetere ab illo pro quo debitum soluit. Notandum. Ita. de refen. dicit quod eadem fragilitate qua mulier intercedat ex eadem etiam renunciat: igitur tenet quod mulier beneficio velley: non potest renunciare allegat. l. coli. §. diuersum. ff. de noua. §. glo. penult. C. de velle. tenet contrarium mora p. l. si. §. penult. ff. eo de. Plures tamen doctores tenent opiniones. Ita. quod presumit ius quasi mulier fraudulenter et ex fragilitate inducatur ad renunciandum beneficio suo. et illud fit speciale: licet alias sit regulare quod quis poterit renunciare privilegio suo in sui fauorem introducto ut. l. si quis in prescribent. C. de pac. Item quidam dicunt quod valet renunciatio talis iudicialiter facta muliere certificata de privilegio suo allegantes. l. si. C. si mulier. ff. ad velle. Cuius in l. generaliter. C. eo. n. distinguit. aut mulier obligat se pro marito ut in aut. si qua mulier. eo. n. et non valet renunciatio etiam si fiat in iudicio. aut intercedit pro alio non suo marito: et tunc aut sine scriptis et subscriptione trium testium iterum renunciato velleyano. et tunc seruatur casus in l. antiqua. §. si. eo. n. Aut intercedat inter scriptis cum solennitate huius legis antiqua. et tunc aut renunciat velleyano in causa in qua ipsa mulier obligatur necessario et valz ut in auten. mat. C. quod mulier tutele officio fungi potest. aut alias renunciat in causa non privilegiata: in iudicio tenet et extra nisi ratificet post biennium non tenet. Jo. an. in nouella dicit ad evitandum ambiguitates legis

ypothecarum

rum cautum sit quod in renunciando huiusmodi beneficio mulieris interueniat iuramentum et rata manebit renunciatio. Sentit idem Bertholdus in l. sciendum. ff. de r. sig. Notandum instrumentum in quo mulier confessi est se recepisse pecuniam pro sua intermissione facit cessare velleyanum et plenam fidem facit: et paratam habet executionem ut no. in dicta. l. antiqua. Sed diceret an mulier debeat audiri velle probare quod eo tempore quod debeat pecuniam recepisse non fuerit in loco instrumento prescripto. Et videtur quod sic. per. l. cum precibus. et de pba. c. tercio loco de pba. et c. cum Jo. de si. instru. Respondetur quod non admittit in pretrium probatio: quia illud instrumentum habet prescriptionem iuris et de iure ut. l. si. C. arbitrium tutele si non esset tale instrumentum quod induceret presumptionem iuris et de iure: tunc admitteretur probatio in pretrium ut dicitur iura in pretrium deducta. Quid si mulier dicat se modicum recepisse et pro magna summa fideiussisse an pro residuo iuuatur velleyano. Opiniones plures fuerunt sed senatus in l. antiqua precludit quod quantumcumque mulier modicum receperit fideiubendo non iuuatur. quia in tali casu non videtur curare de beneficio. ymo renunciare potest videtur i delusione sui beneficii. Sciendum quod ex. §. si minus dicte. l. antique colligit nouus casus in quo mulier non iuuatur velleyano videlicet quasi alterius obligationem nouauit et ob eam causam pecuniam recepit vel pignora vel etiam pro executione debet et quantum non est soluto restituit actio in veterem debitorem. et in tali nouatione non consideratur an nouans sit soluentem vel non ut. l. qui sa. da. §. priore. ff. de fideiuss. et in si. quibus modis obligatio tollitur §. preterea nouatione. Prodo hoc est singulare quod in sua nouatione facta per mulierem consideratur an mulier sit soluentem

Renunciatio

vel non. nam si est solvendo executi. si autē datur actio p̄ra veterem. rō specialitatis: q̄ olim p̄ senatuscōsulū vel leianū mulier subducebatur. et actio dabatur in antiquū debitorē indistincte. nūc autem introductum est per illam legem q̄ mulier si est solvendo prius excuti debet. Item beneficium vel leyanum competit etiam heredibus similiter fideiussoribus mulierum. p. l. heredis. et per. l. mulieris. C. e. n. sciendum pietas p̄solne nō excludit vel leyanū. h. pietas cā sit nam mulier iuvatur etiā si intercedat p̄ filio. vt. l. si. C. e. n. Item in. l. cum ad eas. C. e. habet casus. q̄ mulier iuvatur si creditor eligat potius cum ea contrahere q̄ cum masculino suo: et hoc propter calliditatem creditoris: que confideravit si contraheret cum viro et mulier si deiuberet: ipsa mulier iuvaret vel leiano quare elegit contrahere cum uxore ita vt vir fideiuberet. nō ilominus tamen creditori competit beneficium institutorum contra maritum qui pene contraxit licet multum fidei dicatur contraxisse. finis huius.

Equitur de beneficijs q̄b̄ q̄ ad quid renunciari potest et quo ad quid non. Est quoddam beneficium q̄ dicitur redibitorium: et competit illi qui ignorans emit rem morbosam vel viciosam. Ex hoc enī beneficio potest emptor agere contra venditorem vt reddat sibi p̄cium et accipiat rem. Et hec redibitoria competit infra sex mēses. Est etiam aliud beneficium q̄ appellatur quanti minoris. et dicit q̄ si aliquis emit animal vel aliam rem viciosam ignorans: potest agere contra venditorem petendo sibi illam partem p̄cij reddis quam non dedisset si sciisset illud animal adeo viciosum. et hoc beneficium competit infra annum. et huic beneficio p̄et

beneficiorum

dictarum actionū potest actor renunciare et renunciatio prodest venditori si venditor viciū vel morbum ignorabat. Si autem rei viciū vel morbum sciuit et subtrixit: nec emptorem certificavit ratione doli in venditione commissi: renūciatio predictarum actionum facta non valet. Sciendum tamen qui sciens emit morbosam vel viciosam nō aget redibitoria actione vel quanti minoris vt. l. j. §. si intelligatur. ff. de edil. edi. Itē glo. dicte legis prime dicit q̄ actō redibitoria vālis competit proprie pro fundo p̄ducēte verbas pestiferas vel etiā libris incorrectis multū. Directa vero p̄ animalibus morbosis. Dominus Albertus dicit si scolaris emeret librum incorrectam agere posset redibitoria. sec⁹ in doctore. nam ille expertus est qui potuit bene providere: ita tamē q̄ defectus sit manifestus et luat quare non prospexit. Item dicit q̄ prolenete non agunt redibitoria: quia presumuntur multū experti: quia sepe contrahunt et vendunt nota fm glo. l. j. ff. de edil. edi. Redibitorio firmulis modis. Primo propter morbum corporis: qui vsus rei impedit siue sit perpetuus siue temporalis. vt in. l. p̄ po. eo. titi. Secundo propter viciū animi quod quandoq̄ adest quandoq̄ etiam abest. Tercio quāto aliquid abest quod dictum est adeste. Quarto pro vicio animi quod est in iumentis. vt in. l. bouem. eodem titulo. Quinto quando venditor non canet. id est non certioravit emptorem de vicio rei. vt in. l. si venditor eodem titi. Sexto q̄ debet venditor emptori significare serunz fore fugituum vel furem. aut i barena pugnas se vel capitalem commisisse dolum. vt q̄ voluerit seipsum eximere rebus humanis. Notandum solum p̄cium rei empte in iudicio redibitorio deducit. non autē

Renunciatio

damna cum ab ipsis liberetur venditor
emptori p. dñis rem venditā dimitte
to p. l. q. si nolit. ff. eo. n. **I**tem fiscus
non patitur redhibitionem sed civitates
et populi sic casus in. l. i. §. illud sciēduz
ff. e. n. **S**ciendum p. regula q. p. vicio
animi non datur actio redibitoria vt in
l. ob que vicia in. §. animi at viciū. ff.
e. n. **F**allit hec regula primo si vendito
se obligauit cauere d. viciū animi vt ser
uum non esse erzonem: furem vel fugiti
uum: vel consimile **S**ecundo si dictūz
est viciū abesse et adest. vt in. §. in sum.
e. l. **T**ercio si seru⁹ est erro. **Q**uarto si
sumentum est pauidum vmbrosū vel
calcitrosū. vt in. l. bonem. e. n. **I**tem
qñ viciū animi causatur a vicio corpis
vt ex infirmitate et febrili **U**ltimus
sciendū q. vini ad mēsurā vēdin piculū
p. tingēs ante mēsuratiōē non morosā
ad vēditōrē spectat **V**ēdin at vt corp⁹
vel vt spēs periculū est emptoris: quod
etiā obtinet in frumento oleo et silibus
C. in. l. cum puenerit. **C**. de periculo et
comodo. de rei vēdi. **U**t ergo clari⁹ ap
pareat cui⁹ sit periculū in p. tractione rei
vendite: seruanda est hec tanq. aurea re
gula. **C**um venditio sit pure siue scriptis
certe speciei: et rei que degustatiōē non
exigit: periculum omne spectat ad emp
tores: excepto casu publicatiōis. **E**t nisi
pactū mora culpa vel calliditas vendito
ris seu tradēdis interuenerit d. pure. q. z
si sub p. ditione et ante p. ditionis euentū
res pereat: perit venditori. licz secus sit
si res facta sit deterior. ratio q. oīno nul
la fuit obligatio ex q. p. ditione nō extabat
Dicit siue scriptis ideo q. p. p. nō existē
tis p. ditionis: emptio nō est p. pleta. l. si
emptio celebretur in scriptis: periculū
ante scripturā scām p. inet ad vēditōrē.
vt i. l. p. tractus. **C**. de si. instru. similis
casus habetur in si. e. n. §. cum autē **D**i

beneficiorum

citur certe speciei quia si venditio in ge
nere sit facta. vt dicendo vendo tibi bo
minem hoc casu non spectat periculum
ad emptorem. nam totū genus non po
test perire. secus si species esset cernita
ta. vt vendo tibi fuchum vel pampbilū
ex quo nō est certa species: spectabit pe
riculum ad vēditōrē si alter eoz peat
secus si ambo simul pereant. **C**asus in l.
si in emptione. ff. de contrahen. empt.
Dicitur que degustationem non exigit
quia debet attendi an degustatiōe ven
datur vt species vel an ad mēsuram si ē
vendita ad mēsuram hoc casu exigunt
duo vt periculū sit emptoris. primo de
gustatio secundo mēsuratio. vt in. l. ij.
C. eo. n. et l. si vina. ff. eo. n. **D**icit ex
cepto casu publicatiōis. nam tale ē vē
ditōris. **C**asus in. l. si fundum. ff. locati
Dicitur nisi pactum. quia pacta frāgūt
dispositiōē legis **P**actū etiā in casu
formito derogat. vt. l. si in venditiōe.
ff. eo. n. et l. i. **C**. comodati **D**icit cul
pa. quia si culpa precedit casum. pericu
lum est vēditōris. argumētū lege mor
tis casus. **C**. de periculo et comodo rei
vendite. **D**icitur mora quia mora ope
ratur q. periculum manet apud ipm vē
ditōrē eo q. requisitus non tradidit.
vt. l. cum inter. **C**. eo. n. si autem ambo
sint morosi debz attēdi que sit postērior
mora: nam illa preponderat: ita q. peri
culum spectat ad eum qui postea fuit in
mora similiter dicatur de calliditate. fa
cit optime lex illud sciendum. ff. eo. n. **Q**ueritur an venditor excusetur si ex p. s
se dixerit emptori de nullo vicio teneri
dominus paulus de castro ponit pulcrā
distinctionem: quia cum venditor exce
pit aut excipit generaliter vel specialiter
si primo: hoc contingit tripliciter. **P**rimo
modo quia dicit se nil vel le prestare lo
co vicij: et tunc dicitur q. non excusatur

Renunciatio

nisi illis que ignoravit verum quo ad interesse sed tenetur reddeere precium. Sed pro scitis tenet casus vt in l. qro ff. de ac. emp. et glo. bona in l. fi. C. de edil. edi. aut venditor excipit generaliter istis verbis vendo tibi illam rem: et nulla actione volo tibi teneri. Et casu non tenetur ad precium. vt dicit Cuius in l. non dubitatur. C. de euic. Contrarium tamen verius est qd tenetur ad restitutionem precij. per l. si per emptorem. ff. de acti. emp. et illa viam etiam tenet dominus Paulus de castro. Tercio contingit qd venditor excipit generaliter vicia istis verbis: nolo tibi teneri de aliquo vicio. nec volo tibi teneri ad precium vel ad interesse. et sic de nullo tenetur: et valet pactum vt dicit C. in l. certa. C. lo. cati et est bona glo. in l. fi. C. fam. ber. Ex illa distinctione elicit tres conclusiones: quarum prima est venditor paciscens nulla actione teneri nihilominus tenetur ad precij restitutionem re euicta. Secunda paciscens generaliter qd non tenetur de morbis rei vendite: tenetur nihilominus de ignoratis ad precium et ad interesse vt l. videamus. ff. de acti. emp. et vendi. ymmo in dubio presumitur quis scire viciis suarum rerum facit lex quisquis. C. de rescin. ven. Tercio potest venditor pacisci qd re euicta vel re debita nec ad precium nec ad interesse sit obligatus. Secundo contingit qd venditor specialiter exceptit aliquod viciu vt qd dicit se nolle teneri de vicio: quod nominat emptori. et hoc dupliciter. aut venditor loquitur obscure fallendo emptorem. quia dixit ille equus non ascendit arbores in silua. et valet tantum. id est non vadit per pontes. et tenetur per glo. in l. ea qd commendandi. ff. de prabend. emp. Secundo emptor informat ipsum verbis multis causis elandis defectibus vel viciis

beneficiorum

vt dicendo vendo tibi equum ante et retro claudicantem cecum et vmbrosu calcitrosu et scabiosu etc. nominato multos defectus et vicia: et tamen in veritate tempore tractus equus non claudicat: nec cecus est. sed tamen aliquavicia nominata insunt equo: et dicit nolo tibi teneri de aliquo vicio tali si postea venerit viciu: quod non nominauit et scuit tale viciu. nihilominus tenetur emptori ratione doli. Tercio venditor non loquitur obscure: sed dicit nolo tibi teneri si claudicat equus ante vel retro aut venditor dicit dolorem non inesse: vel dissimulabat: quia fecit equum cale fieri qd non voluit. aut crura eius vino vel vnguento aliquo fecit liniti qd non voluit currere. tenetur propter dolum vel dissimulationem: aut venditor non dissimulauit verbo vel facto et viciu certum exceptit illo casu non tenebitur emptori. sed si adum est conventioni illo casu loquitur s. si venditor. ff. de edil. edi. vbi dicitur si venditor dixit in venditione se nolle teneri de aliquo certo vicio. non tenetur nisi fuerit sciens et dissimulauit. Dominus Alphoricus huiusmodi dat distinctionem de temporis cursu cum quis agere intendit redibitoria vel quanti minoris. aut agit quis propter viciu rei vendite tunc tempus est sex mensium vel anni. et illa tempora currunt a tempore venditionis et sciencie subsecute. aut agit propter aliquod dictu vel promissu quod precessit contractum. et incepit tempus currere a tempore venditionis et non dicti vel promissi. aut si illud dictu vel promissu sequitur contractum. et tunc incepit currere a die dicti vel promissi vt in l. sciendum. in s. tempus autem redibitionis in. ver. sed tempus. ff. de edil. edi.

Descriptio

Est quiddam beneficium ne quis vocetur in ius diebus feriatis: modo quibusdam potest renunciari quibusdam vero non. Nam si feriati sint ratione messium vel videmiarum de voluntate litigantium potest is renunciari. si autem sunt feriati dies in honorem dei ut dies pascales: natalis. circumcisionis. et dies dominici. et ceteri. non potest eis renunciari: quia ex pacto priuatorum hominum reuerentia domini remitti non potest.

Capitulum primum secunde partis.

Quartum ad se. secundam partem huius tractatus. de arte officij notariatus que consistit circa testamenta et ultimas voluntates secundum ordinem premissum examinanda veniunt eius capitula. Capitulum primum de descrip. testa. Testamentum est iusta sententia alicuius de his que post mortem suam fieri vult cum institutione heredis ut colligitur ex l. i. ff. de testa. vel sic Testamentum est quidam sollemnis sententie voluntas cum institutione heredis. quod sine institutione heredis non valet testamentum. In quo testamento nemo potest sibi legem imponere a qua recedere non licet cum mutabilis sit voluntas usque ad extremam vitam. Testamentum autem nisi testatore mortuo vires non habet et de testamentum quasi mentis testatio. vel vires recipientes post testatoris monumetum. Testamentorum aliud inscriptis aliud sine scriptis. Et tale de testamentum nuncupatiuum sicut sunt testamenta que fiunt circa tabellionem et per testes. et institutio heredes et alia interueniunt sine scriptura. Sed nihilominus septem testes necessarii sunt similiter heredis notatio. ut in l. i. eo. n. §. fi. Testamentum autem quod fit in scriptis de fieri cum solemnitate a iure consuetis. ut

testamenti

sunt iste sollemnitates quod testator testamentum propria manu scribat si est literatus. sed si literatus non est et scribere nescit. alius de eius mandato scribat et offerat et ostendat illud testator coram septem testibus literatis dicens istud suum testamentum esse quod sic offert non tamen refert an illi testes sciant quid seu que primeantur in testamento vel non. Et sunt in eo scripta nomina heredu. Et predicti testatorum ille qui literatus est scribat in presentia septem testium in huiusmodi testamento etiam quisque de testibus se subscribat. et uno eodem die sigillum apponat. Sed si testes litterati fuerint tunc unusquisque ipsorum propria manu se uno ac eodem die et ipse subscribat alias sine illis sollemnitatibus de iure civili testamentum non valet. Fit etiam aliquando testamentum sine scriptis videlicet quando non potest haberi tabellio tunc testator aduocet septem testes in ciuitate et quinq; in villa et si in villa plures inuenire non potest et exponat coram eis voluntatem suam dispositionem suam et heredis nominationem et rogat illos esse testes. Mortuo autem testatore tunc aliquis habens ius in testamento accedat ad iudicem loci nominando sibi hoc. tunc iudex vocatis heredibus legatariis siue fideicommissariis et siue veniat siue non. mittat alicui tabellioni testes ipsos ad noticiam testamenti et ad perpetuam rei memoriam recipe et ipsi testes iurati deponant unusquisque sigillatim. et interrogetur quisque eorum de nomine et etate testatoris et de verbis eius quibus usus fuerat in suo testamento et specialiter ad heredis institutionem de anno die loco et testibus. His examinatis legantur dicta testium coram iudice presentibus alijs testibus. et tabellio de mandato iudicis publice dicta testium et tunc se subscribat. Volens ergo ordinationem suam facere secretam si literatus est per se scribit

Dispositio

bat testamentum. **S**in autem per alium scribat vel scribi faciat in membrana bona et solida. in cuius parte superiori reliquitur spatium trium vel quatuor digitorum. in dextero vero latere et sinistro tantumdem. in spacio vero inferiori supersit spatium vacuum quantum palma digiti extensi et in medio illorum spaciolorum scribatur tenor et series testamenti. **Q**uo facto publicabitur carta ita quod spatium superius coniungatur cum inferiori et signentur ibi tres cordule. **I**mplicata vero dexteri spaciij dux et sinistri due sic quod quatuor cordula duo habeat foramina inferiorem litteram siue scripturam non ledentia quibus cordulis singula spacia singulis coniuncta ligentur ita quod interior ista videri vel legi non possit. **P**orro de illo magno spacio inferiori vacuo tamen relinquatur quod ibi possint patenter et aperte testium et testatoris subscriptiones scribi: quibus vel eodem die vel pluribus diebus ante. sic scriptis vel factis et ordinatis post ea quando placet testatori vocabitur. vii. testes viros utique et litteratos et scribere sciētes et nullum iuris ipsi dimentium habentes. et coram eis testator ipsam scripturam clausam et inuolutam dictis cordulis ligatam ut dictum est in manibus tenens offerre et debere dicens illud esse suum testamentum suum vel alterius manu scriptum. et eos rogare in testes et rogando mandare ut ipsi testamentum subscribant et signent. **I**pse vero testator etiam se debet sua manu subscribere. **E**rgo ibidem in presenti vno contextu antequam ipse testator vel aliquis ex testibus inde discedat debet unusquisque eorum testium annulum vel sigillum characteratum ad unam ex cordulis apponere siue suum siue alterius testis si proprium non habet et post hoc continuo in spacio inferiori discrete fiant subscriptiones

testamenti

primum testator si propria manu scripserit test. se hoc modo subscribat. **E**go Jo. paginam presentem clausam et ligatam in manibus meis tenens infrascriptis testibus omnibus simul presentibus per me ad hoc adhibitis et rogatis obtuli ab eis per inris ordinem signandam et subscribendam. asserens quod in ea scriptum est meum fore testamentum et illud totum et verum institutionem ac omnia et singula que in ea continentur a me scripta esse necnon coram eis presentem subscriptionem propria manu subiiciens. **S**i vero de mandato testatoris quis illud testamentum scripserit. ille taliter se subscribat. **E**go. **N**am mandato talis litterarum ignari. vel scribere propter corporalem egritudinem non valens hoc eius testamentum tam veredis institutionem quam cetera in eo contenta suo mandato manu mea propria scripsi et postea presentem paginam et litteram in scriptis testibus per eum vocatis et rogatis omnibus simul presentibus offerrente eo et asserente id quod in eo continetur suum esse testamentum. et a me scriptum presentem subscriptionem meam vice et nomine suo et eius mandato apposui et in testimonium me subscripsi. **P**etere ibidem et in presentia quilibet ex testibus taliter se subscribat. **E**go. **A.** rogatus. et presentis una cum omnibus infrascriptis et superscriptis testibus ad omnia et singula in hoc presentis pagine superiori spacio facta contenta et scripta simul presentibus et rogatis in ipsa pagina eius **T**estamento et. suo mandato manu mea in testimonium me subscripsi. **E**t eam sigillo proprio si habet. vel sigillo eius habente in circulo formam leonis vel lilij et quod ad unam ex cordulis supradictis cere impressi. **S**ic igitur septem sigillis appensis. et factis. octo subscriptionibus antedictis et omnibus ceteris rite

Impedimenta

peractis testator testamentum secreta sua deat custodire. Consequenter aut cuius interest postulat illud aperiri et publicari. ut de publicatione testamentorum et ipsorum formis latissime habetur in spe. in ti. d. instru. edict. §. ostensio. d. et qm et etiam infra patebit de testamentorum formis.

Capitulum. ij.

Eciedum in generaliter d. hys qui testari non possunt. et qui prohibentur a lege facere testamentum. Et sunt impuberes scz masculus minor. xiiij. femina minor. xij. q. non hnt animi iudicium ut l. qua etate ff. de testa. Item filiusfili. non potest testari. Etiam si pater consentiat nisi d. p. culio castrensi vel quasi ut l. vlti. C. de inoffi. testa. Item furiosus seu mente captus qd diu talis est. ut l. furiosus. C. de testa. fa. pos. Item mutus et surdus naturaliter. i. a natiuitate ut l. discretis. C. e. ti. sed si accidentaliter est mutus et surdus et facit litteras potest suum scribere testamentum et codicillos. sed si tantum surdus bene potest facere testamentum. Item seruus vel damnatus ad mortem scilicet qui condemnatus efficitur seruus pene. Item qui dubitat de statu suo utrum sit liber vel seruus vel filiusfili. Item qui damnatus est pro crimine famoso sicut est crimen contra naturam. seditionis in populo depopulationis vel consimile. Item monachus vel canonicus regularis ut. xix. q. vlti. per totum de quibus aliqd infra dicitur Item qui commisit crimen lese maiestatis. Item hereticus sive distriones cum infames sint iij. q. i. ca. Item ceteri testari non possunt nisi speciali qda solenitate adhibita ut l. hac p. sul

testamenti

ti ssima. C. de testa. fa. pos. Item et sic vocari vij. testes et tabellarij et ceteri exprime re coram eis nota iudicia et dignitates be redi: qd insinuat ne sola noim pmoza tio qd abiguitatis careat et d. legata designare. et hec oia scribenda sunt a tabellione et coram testibus recitari. et ceterus debet p. fiteri id esse suum testamentum et illud disposuim esse ex sui animi sententia. et in fine debet vnusquisq. testum et etiam tabellarij se subscribere. et testum et tabellarij signacula debet apponi. Si aut non potest haberi tabellarij octauus testis debet adhiberi et illud testamentum dicitur nuncupatiuum et magnam similitudinem habet cum testamento in scriptis facto. Item credentes receptores et fautores hereticorum. si post excoicationem non satisfecerint infra annum non possunt facere testamentum nec aliquid ex testamento recipere. de hereticis excoicamus. §. credentes. et c. x. c. xx. gentis. C. eo. ti. manicheus. Item damnatus ad mortem siue sit damnatus ex morte siue ut fiat seruus pene siue d. portatus in insulam. ut l. eius qui. §. si cui. et ibi bona glo. ff. de testa. Item cum damnatus capitali crimine appellauerit et testamentum fecerit appellatione pendente et ita decesserit valebit. ut in l. qui latronibus. §. si quis. ff. c. ti. Et precedentes modi rere omnes habentur in si. de hys qd non est pmissum facere testamentum. Item usurarius manifestus nisi prius de usuris satisfecerit vel cautionem ydoneam prestiterit. ut in. c. quem qd v. vsu. libro sexto. Item in quibus casibus ecclesiastica persona de bonis ab ecclesia possessis possit testari habetur notabilis glo. in capitulo presenti super verbo re seruari. de offi. ordi. libro sexto. Item an clerici possunt concedere testamentum. habetur duodecima questio de tertia. ca. primo. Et de testa. c. quia

Requisita

nos: & ca. relatum. Et licet clericis de bonis ecclesie testari non possunt tamen ordinariunt & sui compotes existunt possunt dare aliquid moderate de ipsis bonis non ratione testamenti. sed elemosine. posset autem dare pauperibus & religiosi locis. ecclis q sibi seruiuerunt siue p sanguine siue pgnati. v. l. agnati siue extranei iuxta seruitij meritum. vt in dicto c. relatum. & c. ad hoc. Item si clerici habent beneficia in diuersis ecclesijs. tunc debent diuidi bona ecclesie p pgnatim estimatores inter ipsas ecclesias. vt ibidem. Item spado qui habet vnus testiculum & generare potest. vt. l. si seruus. ff. de iure. do. potest herede instituire.

Capitulum. iij.

De testamento

In scriptis factum regulariter requiritur quatuor. Primo q septem testes interfint. Secundo q se subscribant. Tercio q sigillent. Quarto q nomen heredis scribatur propria manu testatoris vel vni testis. & testes debent esse pntes. & debent rogari. & ille q scribit testamentum in numero septem testium computatur. Etiam pntes computari in eodem numero legatarij si pntes sint. & hoc verum est nisi qstio inter heredes & legatarios oriatur tunc est q alij testes adhibeantur si haberi possint In testamento autem non in scriptis facto q alio nomen nuncupatiuum. vel codicillus appellatur. vbi testator expresse hoc dicit sufficiunt quinque testes p. l. si quis agere. C. de codicillis vbi glo. quinque. dicit q femina admittitur. vt testis in codicillis non autem in testamento. vt. l. i. ff. de testam. Nota etiam ex eadem lege casus in q testamentum solenne in quo fuit extraneus institutus rumpitur p codicillum in quo fuit heres institutus. Item in testamento codicillo in villa sunt quinque testes sufficiunt.

ad testamentum

Item in testamento militis qui p salute romani imperij iurauit se non euitaturum mortem. aliqui suffiunt. ij. testes aliqui vnus. Similiter milites in expeditione degentes possunt facere testamentum qualiter voluerint nulla iuris solennitate seruata per. l. milites. C. de testa. mili. Item in testamento condito in pntia imperatoris adhibitis duobus testibus sufficit per. l. oim. C. de testamentis & quemadmodum testamentum ordinentur. vel p alio qd etiam nullus testis requiritur de necessitate. Expediuntissime tamen aduertendum q pntes canonici duo testes cum presbitero sufficiunt in testamentis & in alijs causis quantum ad pias causas. vt extra de testibus cum esset. & duo tantum sine presbitero in reliquis ad pias causas & c. relatum. Et intelligo in precedenti casu necessariam presentiam sacerdotis q non detrahatur solennitate legali nisi quantum inuenitur expresse. vt in. c. ad audiendam. de dec. de electione ecclesie nostre ij. in fine. & l. sanximus. C. de testa. le. cum omnia. C. de inoffi. testi. si igitur ipse solus interesset cum alio non sufficeret. sic etiam si essent tres sine ipso non valeret nullum esse pro ipso presumitur q si fraudes excludat. xiiij. q. i. denique de summo. nemo de postulando c. fi. & magis eius dicto creditur q alteri. l. xvij. di. monachis prope finem. Ideoque stat. vt duo cum eo sufficiunt. si vero essent quatuor sine eo. duo sibi preferuntur quantum cunctis pro eo presumatur ar. ca. cum a nobis. & c. licet. ex quadam de testibus. ita speculatores istas decretales intelligit.

Capitulum. iij.

Notandum q differtur codicillus & testamentum quia in testamento fit aliquando indirecta institutio. In codicillis autem

Differētia testa.

nisi per fideicommissum. In test. ut illi qui sint heredes ab intestato hereditatem alteri testamant certo tempore vel conditione prout testator ordinaverit. In codicillis vero non potest fieri substitutio a testatore. nec aliqua conditio apponi que noceat instituto heredi. Item in testamento regulariter. ut dictum est requiruntur septem testes rogati. sed in codicillis sufficiunt quinque etiam non rogati. Item posterius testamentum tollit primum ipso iure. et non potest quis vocare de duobus testamentis relicto quod utrumque valeat. Fallit hoc in testamento iter liberos condito: quod per secundam dispositionem non tollitur. nisi testator viso primo testamento declararet nolle illud valere. **C. de testa.** in autem. hoc inter liberos. Item fallit cum quis in primo testamento introduxerit sibi licentiam iterum testandi tunc enim primum testamentum non tollitur per secundum nisi fiat mentio de primo. **ff. de le. iij. in. l.** si quis in pri. Semper enim testator mutare potest suam voluntatem. etiam si pactum interuenerit ne possit mutare per. **l. pactum quod totali. C. de pac. et etiam** si fuerit per principem confirmatum. **C. eo si.** quia nemo sibi eligere iudicem potest. ut a priori testamento sibi recedere non liceat. **ff. de le. iij. si quis in prin. facit. c. cum mathe. de cele. miss.** Posterior tamen codicillus non rumpit primum nisi expresse contradicat ei per. **l. cum preponas. C. eo. ii.** Item differunt codicilli a testamento. quia in codicillis hereditas neque dari neque adimi directe potest ne confunditur ius testamentorum et ius codicillorum nec in eis potest exhereditatio scribi nec conditio heredi instituto potest adijci: nec substitui aliquis sed per fideicommissum in eis recte relinquitur. ut in **insti. de codicillis. §. codicillis.**

a codicillo

et §. directo. et l. si item. C. eo. ii. Et est hec forma codicilli In nomine domini amen. Ego Jo. talis dyoces. presenti die propria et spontanea mea voluntate licet egrotans corpore sanus tamen mente codicillum facio: in quo testamentum meum principale per manus talis notarii publici confirmo volo atque precipio quod vxor mea. M. habeat de bonis meis vineam istam in tali campo sitam tot agrorum. **Et. M.** filio meo libros tales: quos ego reliqui Bononie etc. Quem quidem codicillum perpetuum et firmum habere volo contra quem si quis filiorum meorum venire presumpserit alij observandi perpetue singulis annis eo vivente ipsi vel tantum nomine pene persolvat. Et nulli possunt facere codicillos nisi quibus facere permissum est testamentum. De forma autem testamentorum infra patebit. Illud tamen advertendum est si codicillus sit ante testamentum. et tunc in testamento facienda est mentio precedentis codicilli. si sit post testamentum et post alios seu alium codicillum. quia plures codicilli possunt fieri ab una persona et tunc mentio est facienda non solum de testamento. sed etiam de pluribus codicillis precedentibus. Aliquando tamen fit codicillus. non tamen precedentem vel sequente testamento. et ille servari debet. Confiuntur tamen expresse codicilli facto testamento non iure per fideicommissum. ut ecce testator coram septem testibus instituit heredes. relinquit legata. et ita subiecit. si non valet testamentum iure testamenti. valz tamen iure codicillorum. Et probantur hec. **ff. eo. l. conficiuntur.** Notandum. hec clausula si non valet testamentum iure testamenti valet tamen iure codicillorum. vel cuiuslibet alterius ultime voluntatis secundum Jacobum bertrandum operatur eamdem. ut cum

testamentū deficit ppter defectū solēnitatis. puta cum deficit numerus testium. vel alia solēnitās q̄ tunc valeat iure codicilli. non autem operat̄ si alio deficit. puta si rumpatur per querelam. v̄l post hūm agnationē. vel per capitis dīmīnutionem. Et sic cūz dicī ibi valet: loquitur de plēnū defectū qui est. v̄t quia ibi non est plēnus numerus testium. v̄l q̄ non rogati. 7 c. 7 tunc non cōprehendit futuros defectus. v̄t ergo cauti⁹ fiat v̄t omnes cōprehendat defectus dicatur sic. Si non valet. vel non valebit iure testamenti. 7 c. Et est ar. in. l. si stipulans fuerim. ff. i. d. ver. obli. 7 l. i. vbi oportebit. ff. de ver. sig. Vel fm̄ odofredum dicat. aut statim cum fit testamētū deficit ppter solēnitatis defectum. 7 tūc verba illa si non valet referunt ad illuz casum 7 non ad alios predictos. aut si deficit statim sed postea ex aduētū. puta capitis dīmīnutione. vel alio modo 7 tunc etiam ad casum illum p̄tinent hec verba. Quia in dubijs interpretanduz est magis v̄t res valeat q̄ pereat. ff. de ver. obli. quotiens. 7 c. inter. de si. inst. 7 c. cum dilectus. de dona. Illud tamen notandum v̄t dicit Azo in sūma d̄ codicillis Si ergo primo hereditatē directo ex quadāz voluntate vltia: quā dicebam testamentum esse. 7 postea ex fideicōmissio eandem hereditatem peto mibi restitui ppter idem testamentū re ducēdo illud ad codicillos. vel illud reputādo pro codicillis. q̄ forte illud expressit testator. non possum effectualit̄. in principio enīz līs habeo necesse eligere. an agam iure directo ex testamēto an agam iure fideicōmissi. 7 vno electo repellor ab altero. sum enim contrarius mibi ipsi si ex eadem scriptura cōtrarijs modis peto. Si tamē sum de patētibz defuncti ex linea paterna vsq̄ ad quartū

gradum. vel de materna vsq̄ ad terciū gradū non repellor iure electōis. v̄t ex eo testamento q̄ testator vicem codicillorū voluit obtinere. in principio līs min⁹ est q̄ qui libet d̄ parentibus id quod necesse est eligat. In collateraliū autem defuncti non reperit̄ tale p̄stium beneficiū. v̄t. C. e. l. vlt. Et illi correlatiū tenent doctores. h̄ placentiū scripserit contrarium.

Capitulum. v.

Notandum licz

plures sint gradus substitutōnū immo infiniti. cum semp̄ de vno in aliū p̄cedant. in primus gradus succedēdi ex testamento dicī institutio. 7 secūd⁹ gradus substitutō. recte sicut secūde nupae dicunt̄ oēs que sequunt̄ primas. ita 7 institutōes que fiunt post primas dicunt̄ substitutōes. Videndum est igit̄ quid sit heredem institvere. 7 vñ dicat. quibz verbis fiat. 7 in qua voluntate. 7 qualiter. 7 in quot ptes diuidat̄ hereditas. 7 qualis distribuat̄ int̄ heredes. 7 quis possit institui heres. Heredem institvere nihil aliud est: q̄ sibi heredem aliquē statere. i. facere. 7 ē inde dictū quasi int̄. i. in loco suo quē statere. hoc em̄ agit qui instituit. v̄t instituit suo loco post mortē suā sit dñs bonorū suorū. 7 nedum ille qui scribit sed etia: ille qui nūcupat̄ dicī institutus. ff. e. l. i. §. institutus. Institutio fit quinqz v̄bis. v̄t ecce lucius n̄cius mibi heredes esto. Itē tribz verbis. v̄t si dicat lucius heres esto. Itēz duobz verbis fit. v̄t si dicat lucius heres. nec adiecerit esto. idēz est si dicat lucius esto. Institutio fit verbis directis. v̄t esto mibi heres. Reflexis v̄t illuz heredem facio instituo 7 volo mado l̄ cupio. 7 sic de alijs. v̄t. l. qm̄. C. d̄ tes. Et quēadmodū testamēta

Gradus pri.

ordinem reflexa. unde qz reflexa vel inflexa dicuntur noia in omnibz casibz suis preterqz in noiativis. **B**at ex hz liquet voluntatis intentioe quolibet loquendi genere formari posse. nec nocet non servasse momenta vrbz. qz forte semivoces titubans l' balbuciens lingua pfudit. **I**deo si dicat habeas bona mea. vl' tibi relinquo bona mea non variat. qz in ista mto quibuscunqz verbis fieri potest. nec hodie curat vrbz solenitas. vt i dicta l. qm super allegata. **I**te institutio fit in testamento tm ante legata. l' post legata. vel ante exheredationem vel post. **P**ed olim fiebat ante legata tm. qz institutio caput est z fundamētū totius testamti. vt. ff. e. l. i. rñ. i. **I**n codicillis aut hereditas per fideicommissum iure relinquitur lex est in defectu pditionis posite in codicillis intelligit testatorē de adimenda hereditate cogitasse. vt. ff. de pdi. insti. l. quidem. §. vlti. sed forte inuani cogitavit. vt ibi dicit: illa porro hereditas non videt dari in codicillis. ceterz idez est si ita dicat. **L**icium instimo si euz in codicillis instimero. est em pditionalis institutio. z valet quouis herede instituto preter filium. **I**tem z illa valet si ita dicat: illuz instimo cuius nomen in codicill' declarauero. vt. ff. de pdi. insti. l. institutio talis. **I**te in institutione certum heredem demonstrari oportet. quotiens est non apparet quis sit institutus heres non valet. vt ecce testator cu plures amicos eiusdem nois habeat ad designationem vnus singulari noie vti. nec valet institutio nisi ex alijs apertissimis pbatombz fuerit reuelata. pro qua psona testator senserit. vt. ff. e. n. l. quotiens. §. heres. **E**t satis est heredem demonstrari nedū noie pprio sed etiam signo indubitabili: qd pene a noie nihil distat. non tm cum eo qd contumelie cā

substitutōnu 3

solet addi. nam legata turpia que denotandi magis legatarij gēa scribunt. odio scribentis p non scriptis habentur. **S**ecus si pē fiat in eodez genere. vt. ff. e. n. l. quotiens. §. quis nomen. z. ff. de le. i. l. turpia. **I**te declaratio vel demōstratio heredis a testatore est faciēda nō aliēo arbitrio. vt. ff. e. n. l. illa institutio. **E**t dicit illa institutio alio noie captatoria. **I**tem sufficit demonstrari heredem ab initio. vel postea p pditionis euentū. vt. ff. de le. i. l. quotiens. §. si quis ita. **I**te demōstratio ad oculum facta p nomine pprio accipitur. vt si dicat hic mihi heres esto. cum sit corā eo qui ostenditur: vt. ff. e. n. l. nemo dubitat. **S**i autē est erratum in corpore nulla est institutio. vt si volēs aliquē scribere aliū scripsit veluti frater me? p patronus me? **N**am neqz scriptus erit heres qm volūtas deficit. l. si pater. **C.** d. heres. insti. neqz is quem voluit. qm scriptus vel nūcupat? nō ē. si tm testator sciat illum nō esse fratrem suum quem nominauit ipse fratrē. recte cum noie fratris instituit eū heredē. vt. ff. eo. n. l. quotiens. i. rñ. z. l. nec apud. **C.** e. n. **I**tem pprij nois error nō viciat institutionē. **I**tem si plures institunt in rebo certis. litz pitaliter sint heredes tamen res in quibz instituti sunt debent vnicuiqz assignari i iudicio familie heriscūde. z de eis potest detrabi salcidia sicut de quolibet legato. **E**t locuz habet cum vnus vel plures institunt i certis rebus. z alijs simpliciter vel quotis portionibus. nam tunc instituti in re certa habentur loco legatorioz. vt. **C.** eo. n. l. quotiens. **I**tem institutio potest fieri pure z etiam sub condicione. **E**t tantuz de institutionibz. **I**n institutione faciēda exprimi possunt quātitates portionum hereditariarū. prout testatori placuerit. nam tot vncie assem faciunt

quot testator voluerit. **S**z nisi alias ap-
pareat testatoris voluntas sit solennis
distributio hereditatis in duodecim vncias.
xij. autem vncie assis appellatione
p̄nēt. **H**abent autēz hē partes p̄pria
nomia ab unitate supius vsq; ad assē
z vsq; sic exclusiui. nam quilibet harū
portionum maior est vncia. z quilibet
eaz minor assē. qz nulla eaz cōtinet. xij.
vncias. **S**unt autem hec nomina p̄tū
vncia sescuns sextans quadrans triēs.
quincuns semis sepcuns. **H**ec vōdtrās
dextrās. deus as. vt insti. e. n. §. here-
ditas. z etiam habet. ff. eo. ti. l. fūuz.
§. vl. **S**escuns continet vnciam z dimi-
diam. **D**icitur enīz sescuns quasi semi-
vncia. z est tertia eius littera s z non x.
Sextans quasi sextam partē significat
id est duas vncias. **Q**uadrans quartā
p̄tē significat. id est tres vncias. **T**riēs
id est tertiā partē. z sic quatuor vncias
significat. **E**t ista quatuor nomina
sumunt interpretationē ex eo qd quorā
portionis hereditatis significant. sequē-
tia vō nomina habent etymologiam:
qd ex eo qd certum numex vnciaz signi-
ficāt. **D**icit enī quincuns. nō qz quintā
p̄tē hereditatis significat. sed qz quinq;
denotat vncias. **S**emis p̄nēt dimidiā
hereditatis. i. sex vncias. **S**epcuns se-
ptem vncias. **H**ec octo. **Q**uadrans no-
uem. **D**extrās decem. **D**eus vndeci.
Hec duodecim. **A**tende qd non omnes
vncie que significant per ista nomia cō-
tinent in assē. qz sic as p̄nēret. lxxvi. vn-
cias z dimidiam. **I**ō at ei? ponit p̄tes
qz quilibet eaz potest in assē tēneri. hac
ratione hō risibilis actiōe legis aquilie
z penalis dicit. **N**ec p̄termittendū est
qd as qñq; ponit p̄ nūmo. **U**nde dicit
nōne duo passeres a sse veniūt. s3 pond?
dicit large omne qd in statera positum
pendet. sed hic stricte accipit p̄ pondere

xij. vnciaz. **I**nde etiā dicit tripondiū
p̄ pondere. xxiij. vnciaz. **I**n tripondiū
p̄ pondere. xxxvi. vnciaz. si in tot vnci-
as hereditatem suam testator distribui
vellet. **N**am etiam in pauciores potest
eam velle distribui. vt si duos ex assē in-
stituit heredes. **T**ercium autēz instituit
ex dimidia z sexta parte assis in. xx. vn-
cias as diuideret. z octo vncias ferret
ille qui scriptus est in dimidia z sexta.
scripti autem ex assē ferrent. xij. vncias.
vt. ff. e. n. l. interdum. §. sed si duos. hō
die tñ hōmōi subtilitatis diuisio nō mul-
tū v̄sitata est. sed seruata diuisiōe assis
in. xij. nihilominus si opus fuerit queli-
bet partium hereditatis vltērius diuidi
poterit. z illud cōiter seruāt. de hac tñ
diuisione latius **A**z determinat in sū.
C. e. n. **Q**uilibz autem persona potest
heres institui. z habet factiōē testamēti
in passiva significatione que non v̄tat
a iure capere. poterit igitur institui liber
homo z seruus si sit seruus eius qui po-
test institui. **I**tem patet familias filius/
familias mutus surdus furiosus p̄dig?
miles honoratiss laicus clericus mona-
chus ciuitas impator imperatrix filius
ecclesia loc? quilibet venerabilis. vt in-
sti. de hered. quali. z differentia. §. testa-
menti autem factionem. z. l. cū heredes
C. qui testamen. fa. pos. **E**tiam incerte
perione instituitur diuini iuris intuitu
vt. **C. de episco. z cleri. l. id quod. z. l.**
nulli. z. l. si quis ad tēdinandam. als
enim certus heres d3 demonstrari. **I**tē
seruum p̄prium nēdum sed alienū etiā
illum qui nullius est institui possum.
insti. e. n. §. seruus alienus. ff. e. l. seru?
hereditarius. **I**tem si seruum p̄prium
institui heredem semper videro eum in-
stituisse cū libertate. vt insti. e. in prin.
Sciendum tamen qd quandoq; etiā cum
libertate non potest institui heres

Gradus secundus.

seruus a domina sua. scz cum ipse est de adulterio accusatus commissio cum domina sua que rea fuit eiusdem criminis postulata. vt. ff. eo. l. his verbis. §. interdum. Et insti. e. §. est autem. Item nō possunt instimi deportari. Item damnati in metallū. Item et bāniti qui impune possunt puniri qui equiparantē deportatis. Similiter hostes imperij et romane ecclesie Item heretici infideles apostate collegia illicita nō habentia speciale priuilegiū. Item incerte persone qñ non pretenditur fauor pietatis. Item non pñt instimi nati ex damnato coitu. de quibz per doctores. in. l. qui contra legum. et l. si queris. C. de incest. et in uilibz nuptijs. Similiter per autem. licet. C. de naturalibus liberis et matribus eorū. In qua dicit qñ nati ex damnato coitu omni beneficio excluduntur. id est nulla via nec institutionis nec substitutionis succedunt. Diceret quid si auius vel pater donat nepoti spurio ex legitimo filio nato vel contra. vel si donat nepoti legitimo ex filio spurio. In utroq; casu dicit rofredus donatiōz non valere. nisi probetur talez nepotē aliqua seruitia fecisse aui ppter que presumi posset donatiōz fuisse factam. vt dicit in quadam questione que incipit neracius. Jacobo de beluiso idem tenet in questione: quam dñs sputauit. e. ti. l. i. Idez tenet speculator e. ti. de successione ab intestato. §. i. et. quid ergo. et. et. si. quid de legitimatis. Speculator tamen in titulo de institutione. §. compendiosa. et. quid si pater naturalis et. allegat plures leges: q; tamen non faciunt directe pro illo pro quo adducit. videlicet q; valeat institutio. Cum pater habens filium bastardū instituat in vna vncia. et naturalem et legitimū in omnibus alijs bonis. Sed bene facit textus p eo in autentica de testamento imperfecto. col. viij. primum dictū cōmunius est apud doctores d rigore iuris. vltimum autem dictū speculatoris continet equitatem.

Substitutōnū

Capitulum. vi.

Postquā visum est de primo gradu succedendi videlicet institutione. congruo videndū ē de secundo gradu successionis que substitutione appellatur. Est enim substitutio secundā institutio omnis scz institutio que fit post primam. et in locum prime deficientis. plene igitur videndū est que sit earū diuisio. secundo quis faciat eas. tertio quis admittat in eis. et quando expirent. Substitutionū alia directa. alia obliqua. Dicitur enim directa qñ ab vna persona ad aliam sine aliqua alia media hereditas reuoluit. Et alio modo dicitur constitutio conueniens vbi et personis. Et in tali substitutione nō habet locum quartarum deductio. vt in. c. i. de test. li. vi. Obliqua vero substitutio siue fideicommissaria est: quando quis per mediam personā accipit hereditatē defuncti. vt cum dixerō instituo titium heredem omnium bonorum meorum. et volo q; post decem annos illam hereditatē restituat sempromio. hic enim sempromius illam hereditatem habere non potest. nisi per mediam personam scz titiū et in tali locum habet quartarū deductio de huiusmodi substitutione et quartarū deductione loquuntur capitula Raynaldus et Raynaldus. de testamentis. et dictum capi. si pater. Et sunt tres species illarum quartarū. Nam alia est definita iure nature. et dicitur bonorum subsidium. et debet filiis tñ qui sine causa exheredari pñt. l. si rotas. C. de inoff. test. et. l. parentibus. C. de inoff. testamē.

Et huius quarte nullus grauiamen potest imponi. **C. e. n. l. omni modo. 7. duab?** sequentibus. 7. hodie aucta est ad trientes vel semisse fin numerus filiorum. ut si sint quatuor filij. 7. infra debet habere terciā partem. Si aut sunt plures debet habere medietatē hereditatis defuncti intestati ut. **C. e. n. m. autentica nouissima.** Alia quarta dicitur trebellianica. ut cū institutus heres si moriatur sine prole rogatus est restituere hereditatem alteri. Ille sic institutus retinet quartā partem de tota hereditate p. trebellianicā. 7. computant in ea legata 7. donatiōes. ut. **ff. ad. l. falci. in quartā.** Tercia quarta est que debet iure institutionis. ut cum aliquis est institutus heres. 7. illa hereditas ē exhausta per legata vel fideicommissa. tunc institutus potest detrabere de singulis legatis vel fideicommissis quartā partem. 7. hec nominatur falcidia. **C. ad. l. falci. p. totū.** Et legitime partes heredu hīs verbis continentur. Quatuor aut infra vult nati iura trientes. Semissem natis dāt quinque vel ultra. Arbitrarius sequitur substantia cetera patris. Quartā tibi capies si sis extraneus heres. Tunc trebellianis cum reddere cūcta rogatus. Et defalcariis dū per legata grauatis. Directa substitutio alia vulgaris. alia pupillaris. alia exemplaris. alia breuiloqua. alia commendiosa. Vulgaris ē duplex scilicet expressa 7. tacita. Expressa est que fit verbis negatiuis. ut si ille mihi heres non erit alius sit heres. insti. de vulga. substi. in prin. Tacita vero fit verbis affirmatiuis. ut sic vos inuicem substituo. vel ita quisquis mihi heres erit sit heres filio. 7. ita tunc esto heres plotij cū instituissem plotiū. **C. de here. insti. l. vl. 7. ff. e. n. l.** cū in testamēto. scilicet hec verba. modo sic tacita substitutio pupillis inesse videtur substit. expl. vulga. ut. **ff. de here. insti. l. ticius**

7. l. se. Et contra sub expressa pupillari patet tacita vulgaris. ut. **ff. e. n. l. naz** hoc iure. Expirat autem hec substitutio vulgaris ab hereditate adita. ut. **l. p. aditā C. de impuberis. 7. alijs substit.** Et addit lex nisi facta fuit filiis impuberibus Effectus eius est quod si heres noluerit vel non poterit ex quacūque causa. 7. vnde cūq. veniat illa impotentia locū ē substitutio. Pupillariū substitutio. alia expressa est. alia tacita. Expressa est ut si filius meus mihi heres erit. 7. si in pupillari etate decesserit ille sit ei heres. ut institui. d. pupil. subst. §. substituit. vel cum pater filio impuberi quendam substituit in vulgaris casu intelligitur etiam substituisse in pupillari. Casus in. l. quis. **C. d. impube. 7. alijs substitutio.** Et quicūq. tunc in equalitatis facit ut sub vulgari nō contineatur tacita pupillaris. ponamus exemplum. Quidam in testamēto uxorem instituit in dimidia parte. 7. filium suum impubem in alia dimidia. 7. ultio quedam substituit. impubes decessit in pupillari etate substitutus voluit admitti ad portionem ex substitutione. Et dicitur quod nō admittitur ratione inequalitatis sed mater eius admittitur 7. intelligitur tunc testatorem voluisse institutionē habere locū in persona sue matris si pupillus si adiret que vulgaris est. Et est diligentissime considerandus quā substitutio vulgaris est facta duobus copulatiue. ut in predicto exemplo. tunc substitutio nō habet locum in persona vnius nisi etiam in persona alterius. nam mater hic impedit illā substitutionem. Sed si mater ante filium fuisset mortua. 7. postea filius infra annos pubertatis decessisset. locum habuisset substitutio. 7. dicitur hec substitutio pupillari. quia soli pupillo 7. impuberi fit. 7. nō distinguitur an iam sit in potestate patris. vel an postpositum? nam

Gradus secundus.

scilicet. vel ut sit filius vel nepos ex filio.
Pupillum in pposito accipe masculum
minorem. xij. femellam minorem. xij.
annis. vt. ff. e. n. l. ij. in prin. si tamē p
impuberi voluerit quēq; substituere pu
pillatiter. non in toto tēpore pupillari
etatis. sed minus puta si filius moriat
infra decimū annū vel octauū aut septē
niū. t. c. valebit substitutio. vt. ff. e. l. si
ita quis substituerit. si aut voluerit sub
stituere i longius pupillaris etatis finie
tur pupillaris substitutio aduēiente pu
bertate. ff. e. l. in pupillari. effectus sub
stitutionis pupillaris est. vt quis dicit
cto sit heres impuberi tanq; si ipse pu
pillus sibi heredem fecisset substituti.
vnde. et duo testamenta vident vnum
patris alter filij. Et pertinent ad substitu
tos pupillaris bōa que pupillis etiā
postea obuenerint. neq; etiā suis bonis
tū testator substituit sed etiā impuberi.
Item pater adoptiuus filio arrogato im
pueri nisi ad quartam solam. et ad ea q
intim arrogatoris ab amico ei? arro
gatus psecutus est substiti. vt. ff. e. l. sed
et si plures. §. in arrogato. **I**tem expirat
pupillaris substitutio maxima media.
vel etiā minima capitis diminutione
pupilli. vt puta si est arrogat. ff. de ad
op. l. nec ei. §. eorū dūtaxat. substitutio
tamen succurrit per uolem actionē. **I**tem
expirat si non est adita hereditas patris.
Item si omīssa causa principalis testa
menti ab intestato possideat hereditas.
et tunc psubstitutio substituto sicut et lega
tarijs: in quorū fraudem institutus non
ex testamento sed intestato hereditate
possidet. Et illud quod dictum est qd ex
piret substitutio pupillaris ex non adi
tione hereditatis paterne. vtz tamē est
si is qui repudiat minor erat. et i integ
restitutus est. vt liceat sibi adire: pstat
pupillari substitutioni vt teneat. vt. ff.

Substitutōnū

e. l. ij. §. adeo autem. **I**tem expirat pu
pillaris substitutio expugnato patris te
stamento in toto per querelam inoffici
osi testamenti. **I**tem rupto paterno te
stamento. vt. ff. e. n. l. si quis cum. **I**tem
expirat pupillare testamentū per agna
tionem polibumi. vt. ff. e. l. si pater fili
um. sic ecōtra pfirmatur pupillare testa
mentum quemadmodum et paternum
si pater ab hostibus captus sit simul cū
filio et ibi ambo decedant: quis pater
prior decedat. **I**tem hoc ordine facien
da est substitutio pupillaris. vt prius.
primo quis scribit sibi heredem. deinde
vel eadem hora vel quacūq; alia filio
substituat. nec debet conuerti ordine
scripturę. **I**tem admittitur ex pupillari
substitutione ille: quē nominatim sub
stituit testator. vel si testator generalit
substituit. ita scilicet quisquis mihi heres
erit. admittentur illi qui scripti sunt he
redes. **T**acita pupillaris fit hoc modo
filius meus impubes heres esto. **E**t sic
quisquis mihi heres erit sit et heres fi
lio meo. et dicitur ideo tacita. qd quedā
verba in ea non expressa subintelligū
que alio in expressa pupillari ponerent.
Naz hic intelligitur qd si filius decesse
rit in pupillari etate. ille tunc qui esset
heres patri etiā sit heres filio. **S**equit
correlarie qd pupillaris tacita intelli
gitur sub vulgari expressa. Et fit hec sub
stitutio solum a patre qui filios dicitur
habere in sua potestate non a matre et p
hoc differt a substitutione exemplari vt
statim dicitur. **E**xemplaris substitui
tio fieri potest a parentibus vtriusq; se
xus in personis liberorum cuiuscūq; se
xus. vt furiosus vel mente capt. et cum
tali determinatione substitutio faciēda
est. vt siquidē mente captus habeat de
scendentes ex te. illi omnes vel quidā
ex eis. vel vnus substituat ei. Et dicit

exemplaris. quia fit ad exemplū pupillaris. ut cum dicit pater si filius in pupillari etate decedat ille fit heres. filiter in proposito dicit si filius decedat anteq̃ perueniat ad mentis sanitatem ille fit heres. et sic pupillaris expirat adueniēte pubertate. ita et exemplaris adueniēte sanitate. Differunt tamen. q̃ illa fit pupillis tm̃. hec etiam maioribus. Itē illa fit a patre qui habet impuberem in potestate. hec autem fit a quolibet parentū.

Compendiosa substitutio fieri potest a milite. ita videlicet. Si filius meus quādoq̃ decesserit ille fit ei heres. et hic sub tali verborū compendio continet expressam pupillariē. i. si filius decedat i pupillari etate. si autem decedat pubes abba directe illius substitutionis trahit ad fideicommissariā substitutionē. o qua copiose in. l. precibus. C. de impuber. et alijs substitutionibus. et forte fauore matris que est in medio anteq̃ filius venit ad pubertatem compendiosa directa dicit sed postea in fideicommissariā trahitur. Item compendiosa facta a milite infra tēpus pubertatis quādoq̃ valet iure directo. et obliqua post pubertatem. i. mater postea per fideicommissū potest petere hereditatem. Diceret quid si paganus fecerit huiusmodi compendiosam substitutionem per verba iam dicta. Rndē si pupill⁹ decedat in pupillari etate substitutus succedet iure directo. et mater impuberis repellitur oīno. Si autē pupill⁹ fiat pubes et postea decedat. substitutus omnino repellit⁹. et venientes impuberi ab intestato succedunt in totum ut. ff. e. n. l. verbis. et l. centurio. si autē testator ita substituat sc̃z filius me⁹ q̃ñ cūq̃ decesserit illū substituo. hanc putato reputandam fideicommissariā. Quia hoc verbum substituo aptatur ad fideicommissum. ut. l. generaliter. §. ultio.

C. de insti. et substitui. et quia talis interpretatio rem omni tēpe valere suadet. ut. l. quoniam. ff. de reb. di. si vero ita substituat filius meus quādoq̃ decesserit sine liberis. ille fit heres. vel illū substituo semper interpretanda est fideicommissaria. quia illud verbum sine liberis innuit ut etiam in pupillari etate substituerit per fideicommissum. quia tūc liberos habere non potest. Sed q̃ directe verba trahant ad fideicommissariam probat. ff. ad trebel. l. l. cenola. ubi dicitur q̃ substituo directa facta in codicillis trahitur ad fideicommissū. etiam si superest in medio rē. Et his casibus succedit mater. vel quilibet ab intestato heres. et restituet bona detracta. l. falcidia si rō quis dicat si filius meus decesserit in pupillari etate. vel postea sine liberis illum substituo. Due sunt substitutiones pupillares. exp̃sa et fideicommissaria. ppter distinctionem et alternationē ipsarum. et sic hoc verbum substituo aptatur diuersis modis. put evidenti⁹ apparebit si testator subiiciat pupillari et per fideicommissum substituo. Breuius loqua substitutio est: que continet duas vulgares substitutiones et duas pupillares. ut cū duo impuberes a patre qui eos habet in potestate inuicem substituantur. et hanc substitutionem lex appellat reciprocam. ut. ff. e. l. nam hoc iure. Et dicendū est q̃ iste quatuor substitutiones expresse sunt. nihil enī magis de vna q̃ de alia potest dici. Unde contingit q̃ ppter has quatuor substitutiones mater repellitur omnino. et substitutus succedit. ut. ff. e. l. lucius. Si ei esset pupillaris tacita non repelleretur etiā in testamento militis. ut. C. de impube. et alijs substitutionibus. l. precibus. Placentinus dixit tacitaz pupillarem admitti contra matrem nisi ipsa

mater cum impubere filio esset instituta
Sed tamen distinguendum est. aut ei
extraneus vulgariter substituitur impuberi
et tunc tacita pupillaris non admittitur
per matrem. Aut substituat impuberi
frater eius. et tunc repellit mater. quia non
est verisimile quod testator uxorem suam
est matrem impuberis voluerit preterire.
Casus in. l. cum quidem. C. de insti. et
substi. **N**otandum si servus alicui
domini fuerit heres institutus. si adire eam
noluerit vel non potuerit. quia preuentus
morte domini nihil habebit. secus de filio
famili. instituto. quia ipsius pater eam here
ditate adire potest. p. l. si infanti. C. de
iure delibera. et facit plenius lex. cum non
solum. C. de bonis quod liberis. Nam ibi dicitur
quod etiam invito filio pater aduenticia fi
lij potest adire. Dicunt tamen doctores. et
est etiam bona glo. in. l. cum proponas. C.
de here. insti. si servus compelleretur
adire hereditatem acquireret domino heredi
tatem. et tali casu coacta voluntas etiam
est voluntas. Sciendum cum plures in
stituti et substitui substituti fuerint in
portionibus inequalibus. vno moriente
ceteri residuum persequuntur quousque iuxta
ratam sue portionis in institutione sibi ex
presse. Casus in. l. C. de impube. et alijs
substi. Item cum duobus impuberibus
fit substitutio cum adiectione nominis col
lectivi. ut est si uterque. tunc ita demum
locus est substitutioni. et in utriusque per
sona per dno substitutionis verificat. scilicet
si est substitutio facta per signum distributi
vni. ut est uter alter. Exemplum testator
dixit institui. Jo. et Petz. et si uterque
decesserit in pupillari etate: substitui
eis bartholomeu. ecce hic bartholomeu
us vno dumtaxat mortuo in pupillari
etate non succedit ex substitutione. secus
in secundo casu. videlicet si testator sic dis
pexit. Jo. et Petz. institui. et si alij ipsorum

decesserit in pupillari etate substitui eis
bartholomeu. Casus in. l. cum quidem.
C. de impube. et alijs substitui. Item cum
fit iusti. et substitui plurimum cum adiectione
nominis distributi. tunc quilibet ipsorum
vocatur in vires ac si omnes simplici
et nominati essent instituti nisi inter
hominum institutos seu substitutos plures
vel duo eorum essent pater et filius. quia
tales licet plures sint tamen cum alijs ad
iunctis vnam virilem habebunt portio
nem. in. l. vltima. C. de impube. et alijs
substitui.

Capitulum. vij.

Quonia autem
in testamentis plerumque legata
pofuit per executores eorumdem. vel be
nedes defunctorum demandat modicum de
legatis. et ipsorum varijs modis disponendi
perstringendum est. Legatum est delibe
ratio hereditatis que testator ex eo quod vni
uersum heredis foret alicui quid collat
tam velit. vt. ff. de legat. legatum. Et
nemo legare potest nisi qui de iure facere
potest testamentum. Et ei soli potest
legari qui potest institui. de quibus supra
vifum est. Item legatum fit bis et bis.
Do lego dari iubeo impero mando gli
fco precipio exigo posco peto rogo flagi
to volo deprecor exoro. Cupio vt des.
opto vt des. credo te daturus. vt dicit
Azo. in summa. C. eo. titulo. allegans
legem secundam. C. communia delegata
et. ff. de legat. .i. l. et hoc modo antequam
tamen soluantur legata creditores here
ditarij sua exigenda debita habent por
tiones. facit lex si vniuerse. C. de legatis.
Et qualiter etiam fiat distributio bonorum
hereditariorum creditoribus: habetur
per ea que habentur et notantur in. l. sci
mus. C. de iure deliberandi ad quam te

curre. Item si quis scienter legat rē alt
enam heres tenet rem illā redimere. vel
legatario precii dare si sit talis res que
vendi potest. Si autem ignorant rem
alienam legauit non valet legatum nisi
letur psona coniuncte. C. de le. l. cū alie
nam. Et legatarius debet pbare scienti
am. vt e. l. §. q. autem. Scdm canones
tamen si alicui legatē sunt res aliene tal
lis tenetur illi restituere cuius sunt et po
test agere contra heredem si scienter le
gauit res. vt habetur in textu et in glosa
ca. filius de testamentis. Item si aliquis
scienter legat rem obligatam creditor
heres debet eam luere. Secus si legas
nesciuit rez obligatam. vel forte voluit
legatarium luere et hoc expressit. tunc he
res non tenetur eam luere insti. de lega.
§. sed et si rem. Item si res legata si
ne facto heredis id est sine mora fm glo
sā perierit. legatario perit insti. de lega.
§. Si res. et l. Si seruum. ff. de verb.
obliga. Item si aliquis legauit ex il
lo vase vinas decem. et tibi non sunt de
cem. sed pauciores non extinguuntur pro
pterea legatum se tantummodo accipie
tur quantum inuenietur. l. Si quis ser
uum. ff. de lega. ij. Item si aliquis i
testamento legauit episcopo propriam
portionem et alia multa legat monaste
rijs vel ecclesijs. Si legauit illam porti
onem episcopo sub hac conditione vt il
la tantum esset contentis et episcopus
hoc acceptauit valebit. et non potest exi
gere de ceteris portionem. sed si reliquit
sibi absolute. tunc ultra portionem sibi
deputatam potest adhuc sibi portionem
suam eligere. sed si constiterit qd testator
in fraudem modicum legauit episcopo
vt per illud modicum defrauderetur ab
alijs. tunc eps adhuc potest exigere por
tionem per c. officij. eo. tū. Sciendum
tamen qd licet fm antiqua iura episcop

vel alij inferior si potuerit deducere suam
portionem canonicam de relictis seu le
gatis monasterijs de ordine minorum
ad vsum diuini cultus spectantibus vt
ad calices vel alia ornamenta. hodie ta
men potest. vt habetur in cle. dudum. et
sepulturis. in. §. verum ne parochiales
ecclesie. et. Item qui non implet vo
luntatem defuncti tota hereditas est sibi
auferenda. per ca. licet vniuers. de vo. et
vo. redemp. xi. q. i. Siluester. Scdm
leges tamen hoc obseruatur in extraneo
herede. Licet enim filius heres patris non
adimpleat voluntatem patris defuncti
non ideo perdit totum sed seruat ei le
gitima portio. C. de fideicom. autem.
hoc amplius. Item si aliquis legauit
monasterio sancte marie decem. sed nō
determinauit certificato cum plura sint
monasteria sancte marie. dabitur pau
periori ar. in autem. de eccle. titi. §. Si
quis in nomine. col. ix. Item si quis
legauit seruum in aliena prouincia con
suetum expensis heredis non legatarij
queritur suus. ff. de le. i. cum suus et l.
se. Item si testator potest imponere pe
nam heredibus si non paruerint eius vo
luntati. dummodo non sit turpe aut inbo
nestum quod precipit insti. de le. §. pene
quonia nomine. et §. vlt. facit. l. vnica.
C. de his qui pene nomine in testamen
to vel codicillis reliquuntur. Item si
ex testamento non adeatur hereditas et
fuit legatum. nisi ita sit legatum qd a ve
nientibus ab intestato presumer legatum
tunc enim ab heredibus petendum est p. l.
eam quā. C. de fideico. Similiter psta
tur legatum cum testator dixit si non valz
vt testamentum valeat tamen iure codi
cillorum vel etiam quando legatum ē cō
iuncte psona factum. Item quando vna
res pluribus legatur quilibet habet ibi
ius nisi appareat alia voluntas testator

ff. de le. i. Si pluribus Et dicit bartolus
lus ibidem. qd licet homo posset omnia
bona sua consumere cum sanus sit tamē
in morte non potest filios vel nepotes p
terire insti. de insti. testa. per totum et
per c. de his. extra de sepulch. Item cum
vna res duobus legatur coniunctim li
cet alter eorum in rerum natura non sit
tamen tota res alteri coniuncto debetur.
vt in. l. Si duobus. ff. de lega. i. C. de
cas. tol. l. vnica. §. i. Et autem dicit si
sperabatur ille secundus fore in rerum na
tura pcedat lex. vel si fuerit tempore tes
tamenti conditi. sed si non sperabatur i
rerum natura. nec fuerit tempore testa
menti. Pars eius pertineat ad fiscum
allegans legem. Item veniunt in. §. qz
autem. ff. de pen. heredū. Item qui
scienter soluit ex minus solemni testamē
to defuncti alimenta in eo alicui legata.
per terminū tenentur ad prestandum ea
ad futurum. quia secutus est voluntate
defuncti. Casus in. l. i. C. de fideicom.
Similiter si quis scienter soluit ea que
minus solemni testamento per fideicom
missum legata sunt. Si quis ergo sen
serit se grauatum voluntate defuncti nō
prestet vt dicitur in. l. secunda. eodem
titulo. Item si testator vni quem
primo nominauit fundum legauit et eū
dem fundum alteri postea legauit demū
eundem fundum primo iterum legauit
eo. licet prius bis nominatus fuerit ta
men ipse vnam alter alteram medieta
tem habebit. vt. l. cum questio. in. §. sed
aliam. C. de l. Similiter dicatur si qz
iuerit institutus in duodecim. alius i se
ptem vncijs videtur testatorem primo
id admisisse quod alteri legauit Itē
si claudius legauit mibi alimenta et ve
stiarium quousqz moreretur. tunc licet
claudius moriatur. post mortem tamen
eius mibi legata debentur. vt. l. prima.

C. eodem tit. et legatarius subtrahēs
rem legatam perdit eam eodem tit. nō
est dubium et l. Si legatarius.

Item legato fundo instructo bo
mines mancipia pecora et vna ibi exor
ta non venalia sed mansua et cetera que
in fundo sunt agri stercoreandi causa di
cuntur legata. vt. l. prima et secunda. C.
de ver. signi. Similiter illa dicuntur le
gata que maiore parte anni ibi sunt mā
sura vt eodem tit. de lanionis vbi vi
cit lex semota carne mensas pondera fe
ramenta que laniente carnis causa pre
parata et c. Item trutinellas cultros
dolabras instrumento relinquitur

Item legari potest res que non est in
rerum natura si modo futura est. veluti
fructus qui in illo fundo nati erunt. aut
quod ex illa ancilla natum erit. vt insti
m. c. §. ea quoqz res sic ergo legari pos
sunt ea que sunt vel ea que non sunt. s;.
futura sunt. Sed que non sunt nec fue
runt nec erunt legari non possunt. vt in
insti. de inuili stipu. in principio. Si
vero dubium est an res legata tempore
testamenti sit in rerum natura nata puta
an homo legatus viuat agi quidam po
test ex testamento sed officio iudicis cau
tio interponitur. vt cum heres rem perse
cutus fuerit et nactus legatario restitui
at. vt. ff. de lega. primo. l. seruo legato.
§. vltimo. Ideoqz si tempore testamen
ti seruus legatus esset in fuga vel longi
quo absens heres debet prestare operam
vt eum requirat et prestet et sumptus in
eam rem debet impendere. Si autem
seruus legatus post testamentum factū
fugerit viuo testatore. impensa debet
reddi periculo legatarij. quia rem eo lo
co debet prestare heres in quo a testa
tore est relicta. vt. ff. de le. i. l. Cum ser
uus legatus. et ff. apud iulianum. et l.
Si seruus legatus. i. Rūso. Et illud

quod dictum est quod ea que sunt legari possunt tamen si talis res sit cuius non sit commercium nec ipsa debetur nec eius estimatio. ut si quis legauit templa vel basilicas vel que publicorum sui deputata sunt et sic de alijs rebus in quibus non cadit commercium. preterea nedum corporalia possunt legari. verum etiam incorporea. ut iura et seruitutes. Preterea notarius potest alteri legare rogationes sententias et cetera. Item instrumento pictoris legato veniunt cere colores peniculi citoria et ongille. Similiter instrumento piscatoris veniunt nassele que piscium causa capiendorum compate sunt et piscatores. Similiter instrumento balneario legato balneatorum contineri cum balneo sine balneatoribus ipsum suum prebere non possunt. ff. eo. tit. l. pictoris. Item succurritur heredi si eade res sepius in testamento fuerit legata satis est causa semel prestari. ut ff. de leg. ij. l. mephius. §. cum. Si autem eadem quantitas in eodem testamento sepius legatur deberi poterit sepius. si legatarius eundem assensum probationibus ostenderit. testatorem multiplicare legatum voluisse. sed ubi in diuersis voluntatibus vel codicillis vel vno testamento et alio codicillo eadem quantitas sepius legatur sepius debetur nisi heres probauerit testatorem voluisse legatarium esse contentum vna earum quantitatibus ff. de leg. i. l. plane §. si eadem. et ff. de leg. ij. l. sempronius. ubi dicitur si due tabule testamenti eodem tempore exemplarij causa scripte sint in vna centum et in altera quinquaginta auri legari in titium heredi parcendum est. Item utrumque legatum nullo modo debetur. sed in quinquaginta auri. Item qui duos habet seruos vnum ex his legando et non apparet quem testator notauerit electio erit legatarij. facit lex

qui duos. ff. de leg. i. exemplifica de duabus vaccis vel equis et hoc fauore voluntatis. nisi verba testatoris prolata essent ad heredem ut sic dixit testator. Tibi fili mi vnum ex seruis meis rogo ut tradas. Ticio proculi. tunc electio est heredis. Secus cum quod plures seruos habuerit eiusdem nominis et vnum ex his legauerit. is quem tunc heres elegerit prestabitur in. l. Si quis a filia. §. si quis plures. Sanchos. ff. eo. dem. tit. Item si vni ex duobus eiusdem nominis existentibus d' amicis testatoris res aliqua legatur et cui ex illis. legatum datum sit dubitetur. eligere debet heres cui soluat ut ab eo defidatur. per. l. Si quis seruum. §. Si inter duos. ff. de leg. secundo. Item cum testator ita legauerit uxori ut tantam partem quantum vnus ex filiis de hereditate paterna seu testatoris consequeretur. prout scilicet testator ipsis legasset partes in quales prestabitur ei tanta quanta minoris partis legatum se extendit. Ratio ne cum maior portio ei soluta fuerit. alter filiorum minus obtineret quanta debita iure nature cum tamen in patris potestate damnatus non esset. Casus in l. qui concubinam. in. §. Cum ita legatum. ff. de leg. tercio. Item usufructus bonorum minoris donec ad vice simum quintum annum peruenerit legato legatario non extinguitur minore mortuo ante vice simum quintum annum. sed durabit ei usufructus donec curricula predicti temporis effluxerint. Sed si legatarius viuo minore antequam vice simum quintum annum attingeret mortuo extinguitur usufructus nec ad heredes eius usufructum transmittit. Casus in l. ambiguitatem. C. de usufructu et habitatione. Item si quis vero in genere legatum frumentum vel oleum non dicit

legasse vinum gallicum aut oleum preciosius. sed generale vinū terreſtre vt habetur in de. non potest de pcuratoribus in glo. **I**tem si legatū hoc mō fit legotali omnes equos meos p̄ter gr̄sellū vel gradatū omnes equi veniūt persoluedi tempore gr̄sello vel gradatio. Si vero sit his verbis lego illi omnes vineas meas p̄ter asinū quē onerattū atbenas remisit omnes vineas veniūt et cum hoc asinus psoluende. Ratio primi q̄a his verbis exprimitur voluntas profertis. Si em̄ voluisset ipm̄ habuisse omnes equos non expressisset p̄ter quod ibi capitur exceptiue. quia ponitur inter res eiusdem speciei vel generales. Ratio autem generalis secūdi est. Cūsi lī p̄ter cadit inter res om̄ino sepatas et distinctas diuersarū specierum. merito capitur inclusiue et augmentatiue. Nam si testator non voluisset legatariū habere omnes vineas et cum hoc asinum. frustra expressisset p̄ter asinum cum suffecisset lego illi omnes vineas meas. Capitur etiam p̄ter coniunctiue interdū vt plerūq̄ solet fieri in dispensationis materia. vt in ca. vudum. de electi. per Anno. et in l. actionis. C. de transactiōe. et in regula pactum de regulis iur. li. vi. **I**tem si dixit testator exheredo filium meū Iohannez. et duos filios habuerit hoc nomīe eo q̄ specificauit quē notauerit et cum exhereditatio sit odiosa. nullum exhereditauit. Et hec p̄pendiose radibus de legatis recollecta sufficiūt.

Capitū. viij.

Notis enīz quāto breuius fieri potuit de successiōibus ex testato dictū est. Nunc vero respiciendum est de successiōibus ab i

testato. Sed quoniam plerūq̄ in huiusmodi successiōe distinctio graduū et eorundem p̄putatio p̄t in arbore consanguinitatis et docetur p̄requiritur. **I**tem q̄ superficialiter in p̄ntiarum vt materiā successiōnū lucidius humanū quidem cerebri subintrare valeat. arboris noticiā expedit primū enodare. Generalis em̄ cognitio ipsius cōsistit i his vtelicet q̄ sciatur. Quid sit consanguinitas. quid linea. et quot sint eius spēs. **I**tem quid sit gradus et qualiter p̄tōe dicuntur esse in gradu. Consanguinitas est vincū diuersarū p̄sonarū ab eodē stipite descendētiū carnali p̄pagatiōe contractū. Linea est ordinata collectō p̄sonarū p̄ sanguinitate cōiunctarū ab eodē stipite descendētiū diuersos gradus continens et eos ab vnitāte stipitis p̄ numeros distinguēs. Linearū tres sūt species quedā est ascendētiū et continet illos a quibus originem traximus. vt pater mater auus proauus et c. Descendētiū est illa que cōtinet illos qui duxerunt originē a nobis vt filii nepos pronepos et c. Transuersalis est illa que continet illos qui nō duxerunt originē a nobis necnō ab ipsis. vt frater soror eorū progēies vt. xxxv. q. v. primo gradu. Gradus est quedā habitudo siue distantia p̄sonarū facta adinuicē collatione ad cōmunem p̄ntem qua cognoscitur quanta generationis distantia duē p̄sone inter se differant. **I**tem p̄sone q̄ distant equaliter a p̄muni p̄nte dicuntur esse in gradu et facere gradū. q̄ vero inequalit̄ dicuntur distare gradu. vt. xx. q. v. p̄ntem p̄ntele. **I**tem canonicā p̄putationē in linea transuersali facias p̄ istā regulā. Quoto gradu distat quis ab aliquo sup̄iore eodē distat a quolibz descendēti ab eo per aliam lineam vltq̄ lineam equalitatis. postea pro numero

personarum gradus apponitur. hec regula habetur in c. q. dilecto. de consan. et affi. Incipit igitur a prima superiori cellula. s. Abauus que distat a trunco quarto gradu. igitur propatruus qui descendit ab abauo per aliam lineam scilicet quarto et sic communiter facit per alios. Sic propatruus et patruus sunt duo fratres et sunt in primo gradu. igitur auus filius proauis distat secundo gradu a patre. Pater ergo truncus quarto. Similiter filius propatruis distat quarto a trunco. probatur quia filius propatruis et auus sunt duo nepotes. igitur in secundo gradu. quia sunt filij duorum fratrum qui sunt in primo gradu. igitur pater distat a filio propatruis tertio. truncus quarto. Similiter nepos propatruis distat quarto a trunco. probatur nepos propatruis et pater sunt pnenepotes igitur sunt in gradu tertio. quia sunt filij duorum nepotum: qui sunt in secundo gradu. igitur truncus distat quarto. Similiter pnenepos propatruis cum trunco est in quarto et in linea equalitatis que continet omnes personas equaliter cum eo descendentes. probatur sunt duo abnepotes. ergo sunt in quarto gradu. quia sunt filij duorum pnenepotum: qui sunt in tertio. ascende et ad proauum qui distat a trunco tertio gradu. Igitur patruus magnus qui ab eo descendit per aliam lineam. similiter tertio proinde consobrinus tertio et filius eius secum in tertio in linea equali. Deinde per numero personarum adijciatur gradus et in probatione ista procedit ut prius. Quia patruus magnus et auus sunt duo fratres. igitur in primo gradu. pater distat secundo. truncus tertio a patre magno et ita de alijs. Hec probatio colligitur. xxxv. q. v. ad sedem. Ad inueniendum igitur gradus consanguinitatis secundum utrumque ius dicitur Jo. an. in arbore tolle hanc magistrat

lem regulam ascendenti et descendi.

Quot sunt persone de quibus queritur computatio intermedijs una tempta tot sunt gradus inter eos. Et intelligitur illa regula quando una persona continue descendit ab alia. Et sic non sequitur petrus cuius habet duos parentes. iij. auos. vij. proauos. et igitur toto gradu distat. Regula collateralium in linea equali quod toto gradu distat quicunque eorum a comuni stipite toto distant inter se. et hoc secundum canonicam computationem. Secundum leges vero quoto gradu quicunque eorum distat a comuni stipite toto duplicato distant inter se. Regula de linea collateralis inequali est quoto gradu quis eorum remotior distat a comuni stipite. toto distant inter se secundum canones. secundum leges vero quot sunt persone stipite tempto tot sunt gradus. Sciendum secundum legem computationis quolibet persona facit gradum. unde filius et filia faciunt duos gradus. Secundum canonicam vero computationem due persone faciunt unum gradum. Ratio quia in legibus propter hoc assignantur gradus. ut de rebus vel successio ab una persona ad alteram inter consanguineos deferatur. Et qui ab hereditate non possunt deferri nisi ab una persona in alteram. Non in singulis personis singuli ponuntur gradus. sed in canonibus propter hoc computatur gradus. ut demonstratur usque ad quodam gradum nuptie celebrari debent. Et quia nuptie inter duas personas fiunt. Ideo canones duas personas in uno gradu ponunt. ut. xxxv. qone. v. ad sedem. Sciendum de persone coniungi non possit matrimonialiter. nata soror neptis matris fratris et vxor. Et patrum coniunctio natus preuigni nouerca. Uxorisq soror preuigni nata natusq. Atq soror patris coniungi lege vetantur. Nec papa cum his dispensat. Unde de hoc

cap. litteris de resti. spoli. in glo. **C**asus
 quibus impeditur matrimonium contra-
 bendum et dirimitur tractum. **E**rror condi-
 tio totius cognatio criminis. **C**ultus dispa-
 ritas via ordo ligamen honestas. **S**i sis
 affinis si forte coire nequibus **C**asus in
 quibus soluuntur sponsalia de futuro **D**u-
 tis assensus absentia siue inuentis. **F**a-
 ctus affinis vel altera copula carnis.
Crimen religio seu mala conditio. **S**i
 lesura grauis sponsalia soluta in istis.
Affinitas est proximitas personarum ex car-
 nali coniunctione proueniens omni carnis
 parentela ex carnali coniunctione. **C**or-
 relatio sequitur quod affinitas contrahit
 tam per legitimum quam per fornicarium con-
 iugium. vt. xxxv. q. iiij. nec eam. et c. discreti-
 onem. de eo qui cognouit consanguine-
 am. et c. fraternitati. e. ti. **E**t dicuntur af-
 fines quasi ad alterius fines tendentes.
Nam sicut ego et uxor mea sumus in pri-
 mo genere affinitatis. sic soror uxoris
 mee est affinis mihi in primo genere et
 primo gradu. **G**enus affinitatis inueni-
 tur secundum hanc regulam. persona addita per
 sone per carnis coniunctionem facit gen-
 us affinitatis et non gradum. **U**erbi gratia. fra-
 ter meus ducit uxorem cui admiscetur
 carnaliter. per hanc carnalem copulam
 oritur primum genus affinitatis inter ux-
 orem fratris et uxorē sororē que est ex alio
 latere. **I**tem da uxores istis tribus que
 descendunt ex fratre ut filius. nepos. pronep-
 os quibus coniungantur per carnalem copu-
 lam oritur primum genus affinitatis in-
 ter eas et sororē fratris. **E**odem modo ex
 alia parte uxoris soror nubat viro cui
 coniugatur carnaliter per hanc carnalem
 copulam oritur primum genus affinitatis inter vi-
 rum sororis et fratrem sororis ut prius.
Item gradus inuenies per hanc regu-
 lam. persona addita persone per carnis
 propagationem mutat gradum et non

genus. **U**erbi gratia. **F**rater ducit uxorem
 illa est affinis sororis fratris in primo ge-
 nere et in eodem gradu in quo frater est
 ei consanguineus scilicet in primo. quia cum
 non fuit carnis propagatione non est muta-
 tus gradus. **A**dde sorori personam per
 carnis propagationem. scilicet filium illa mutat
 gradum. igitur attinebit uxori fratris in
 secundo gradu genere non mutato. **A**dd
 de aliam personam. scilicet nepotem illa simi-
 liter mutat gradum et non genus. igitur
 erit uxori fratris in tercio gradu in primo
 genere affinitatis. **E**odem modo compu-
 tabis gradus ex alio latere quod uir soror-
 is est affinis fratri et sue successori in pri-
 mo genere in eodem vel diuersis gradibus
 ut dictum est. **N**on omnes consanguinei
 uxoris sunt affines viro in primo gene-
 re affinitatis. et in eodem gradu in quo sunt
 consanguinei uxori et contra omnes consan-
 guinei uiri sunt affines uxori in primo
 genere affinitatis et in eodem gradu in quo
 sunt consanguinei viro. **C**onsanguinei de
 ro uiri et consanguinei uxoris inter se non
 sunt affines. unde pater et filius possunt
 ducere matrem et filiam et duo fratres du-
 as sorores. eo. ti. super his. **I**tem om-
 nes mariti consanguineorum meorum sunt
 mihi affines in primo genere affinitatis
 et in eodem gradu in quo uxores eorum
 sunt mihi consanguinei. **I**dem et per
 omnia intelligas de uxoribus consan-
 guineorum. **N**ec omnia comprobantur.
 tricesima quinta questione quinta. por-
 ro autem. patet per hoc quod uxores duo-
 rum fratrum vel aliorum consanguineo-
 rum non sunt affines. quia olim attine-
 bant in secundo genere affinitatis quod
 hodie sublatum est. **I**tem prohibi-
 tio de secundo genere affinitatis et ter-
 cio reuocata est et proles suscepta ex se-
 cundis nuptiis potest cognationi prio-
 ris coniugis copulari. **L**icet olim non

Successio

potuerunt eo. n. Non debz. Hoc sic intellige frater meus habet uxore eo mortuo. relicta sua nubet alij et prolem gignit illa proles non poterit copulari cognationi prioris mariti propter publice honestatis iusticiam. nam hoc modo reuocatum est. Sed alia publice honestatis iusticia que est de sponsa. de futuro ad huc manet. Item qui ignoranter sororem uxoris sue cognouit putans eam esse uxorem suam. iurabit quod hoc in se fecerit et tunc ab uxore eius non separabitur sed reddet debitum et exiget illaveo sine coniugio maneat. xxxiiij. qone. i. in lectum.

De successione ex intestato quod sequitur seruandū est pro lege et de successione ex i testato. superius dictum ē.

Legitimi et naturales.

Primi gradus tantum equaliter succedunt siue sint masculi siue femine siue i potestate constituti siue non. In autem. de heredi. ab intest. veni. §. reliquū. et §. nulla. col. ix.

Ulterioris gradus tñ. i. non filij tunc succedunt per stirpes in infinitum siue i in equali tñ siue in equali iure representacionis seruato. Insti. de heredi. que ab intesta. deferuntur. §. Item si ex duobus. Primi et ulterioris gradus simul. tunc omnes primi gradus succedunt et excludunt alios. Sed si aliqui sint premortui eorum filij succedunt cum alijs per stirpes in infinitum. Item ex alijs succedere non possunt ut insti. de here. que ab i testa. defer. §. finali. et §. cum filius.

Legitimi tantum.

Spirituales ut ex sacramenti donacione vel illius detentione. et non succedunt talibus parentibus cum ista generatio respiciat eterna et non temporalia. xxx. q. vii. puenit. Adoptati ab auo mater no vel paterno tunc itez ut in membro

heredum

precedenti Ab alio puta a patruo vel fratre vel quocumq; alio. tunc succedunt si mortis tempe ipsius patris non sunt emancipati. ut. l. cum in adoptionis. C. de adoptioni. Arrogatus tamen filius habet omnia iura sicut filius naturalis et legitimus.

Naturales tñ.

Ex simplici coym. Legitimati per principem vel marchionem subsequentes et succedunt. extra qui si. legit. c. per. venerabilem.

Non legitimi. In bonis maternis suis stincte succedunt cum alijs naturalibus et legitimis. nisi mater sit illustris. l. Si qua illustris. C. ad se. consul. orphi. in si. eo. n. sed nouissime.

In bonis paternis non succedunt nisi i duabus vncijs cum matre sobole vel coniuge non extantibus. ut in auten. licet. C. de natura. li. Ex damnato coym et fz omnes doctores non succedunt insti. ad se. consul. orphici. §. nouissime.

Permixti.

Naturales et legitimi. naturales tñ et legitimi tñ. Tunc legitimi tñ vide licet arrogati percurrunt cum naturalibus et legitimis et naturalibus tantum legitimitas. et naturales tantum excluduntur ut dictum est. Filij tamen secundi matrimoni non succedunt cum primis in bonis acquisitis constante matrimonio primo. in. l. femine. C. de secundis nuptijs. sic nec filia in re feudali existente masculo. Etiam si de hoc pactum factū sit. ut in auten. de suc. feudi. in. §. hoc etiam col. x. Nec etiam vir legitimus tantum. nec legitimatus prosequens matrimonium sine speciali mentione. Casus in auten. In successione. C. de suis et legitimis libe. i.

Primum capitulum

Ex autentico ut cum de appellationibus cognoscitur. §. causas. coll. octaua.

Similiter per nota. in c. quinta nulli
glo. de iureiurā. colliguntur quidā casus
in quibus parentes solent exheredare
filios ut patet in his metris. **H**is sepi-
tem causis pater filius exheredabit. Pa-
rentes feriat. vel verbum graue sibi di-
cat. **C**rimen accusans. veneno si potat il-
los. **D**emittit in eos furentes et negligit
illos. **I**mprobis associet dilectam si pa-
tris amet. **N**on fideiussit pro patre vel
hoste redemit. **T**estari prohibuit vel a-
rena si se immiscet. **N**on orthodoxus vel
filius luxurietur.

Casus in quibus filius exheredant pa-
rentes. **S**ed pater et octo filii cum sper-
nit honorem. **A**ccusat filium veneno si
potat illum. **C**oniunctam filii diligit.
testariq; verat. **F**urentem negligat. ca-
pitum nec hoste redemit. **C**onsorti vite
crudeliter insidiatur. **N**otandum ex au-
tenten. de nuptiis. §. in gratitudinem
col. iiij. colliguntur tres casus in quibus
frater potest exheredare fratrem. **P**rimus
cum frater procurauit mortem fratris.

Secundus si criminaliter actionem co-
tra eum duxit. **T**ercius si sue substantie
in fratrem coniecturā procurauit. ut vel
le sibi facere incendium vel simile quo
casu eius portio ad alios fratres et ar-
nentes pertinebit. **E**nde fratre decedē-
te ab intestato succedit pater cum alijs
fratribus temporis casibus exheredatōis
ut dictum est.

Compendiose cum visum sit de pri-
mis duabus officiis notariatus pariter
Postremo videndum est de eius tertia
parte principali que consistit circa instru-
mentorum confectionem eiusdem pre-
missa prosequendo capitula.

Capitulum primum.

Instrumentum est

scriptura ad assertionem seu probandū
alicuius rei facta vel est solennis et rite
ordinata scriptura per autenticā persōe
manum publice causa memorie facta.

Et dicitur instrumentum quia instruit.
ut cap. fina. de do. et contu. vel dicitur
instrumentum quasi documentum quia
docet argu. xij. q. ij. **S**i quis de cleri. et
c. de edendo. aut. **S**i quis in alieno.

Et c. si quis presbiterorum. de rebus eccle-
sie non alienandis. vel dicitur instrumē-
tum quasi munimentum. quia munus p-
ducentem contra aduersarium. ut in c.
cordi. §. post hoc de appell. li. vi. **E**t licet
appellatione instrumentorum testes con-
tineantur et omne id quod iudicem instru-
it. ut c. peruenit. de testi. cogendis. **E**t
ff. de fi. instrumen. l. i. **T**amen instrumē-
tum in proposito proprie dicitur scrip-
tura ad memoriam alicuius rei confecta
et c.

Instrumentorum due sunt spe-
cies. **N**am aliud est publicum seu autē-
ticum. aliud priuatum. **P**ublicum seu
autenticum est quod publicam habet au-
toritatem cuius plures sunt species.

Nam publicum est quod per manū pub-
licam est scriptum id est per manū no-
tarij qui est publica persōa. ut l. orpha-
notrohos. c. de epi. et cleri. **I**tem in
publicam formā redactum de presump-
tionibus. **I**llud. de fi. instru. c. ij. et c. in-
ter dilectos. **I**tem quia sigillo autenti-
co sigillatum de fi. instru. scripta. de pro-
bationibus tercio loco. **I**tem dicitur
publicum quia auctoritate iudicis exē-
plificatum et autenticatum. ut l. publi-
can. c. de testa. l. finali. c. de re iud. l. i.
Item quia iudicio scribitur apud acta
publica. **E**t valet per quemcūq; scripta
sit. ut l. ij. c. de edendo de probationi-
bus quoniam contra. **I**tem quinto dicitur

publicum eo qd habet subscriptionē triū
vel plurius fm canones viuentiū testiū
eniam si sit per priuatā manū scriptū.
de fi. instru. c. ij. de testi. c. i. de pba. qm
ptra. l. scripturas. Et qui pot. in pign.
ba. Et i autem. de testi. fi. §. si quid igit
vult caute. r. §. sequenti. col. ij. Itē dicit
publicum: quod d archino publico seu
armario publico est pductum. de pscr.
ptionibz. ad audiētiā. ff. de proba.
celius. Et generaliter omne scripturā
dicit publicā: cui de iure vel speciali cō
suetudine credit. de fi. instru. cum dile
ctis. r. per Innoc. c. n. c. i. Priuatū
no instrumentum quodcūq dicit nisi
aliquo pdictorū modorū sit corroboratū.
Et illoz tres sunt species. Nā aliquādo
facis scripturā tibi tm. aliqñ alteri tm
aliquando tā tibi qñ alteri. Et scribere
quam tibi facis in puidiciū alterius:
nulla fides habetur. Et de pba. l. exem
plo. r. l. non epistolis. Scribere no
quā facis aliq ptra te puta creditori tuo
de eo qd ab eo recepisti: creditur cōtra
te. ff. de po. l. publica mentia. §. si. xxvij.
q. i. omnes femine. Tibi autē r. alijs
facis scripturā sicut est codex rationū
maz cui interdum credit. ff. de edēdo.
Si quis ex argentarijs. l. quedā. §. nū
mularius. Argentarius is est qui quon
dam pponēbat auctē publicā. vt in pre
dicto. §. nūmularius: argēto dādo r.
recipiēdo. ad cuius fidem sicut nūc ad
fidem tabellionis recurrebat. Idem de
nūmulario qui alienā pecuniā tene
bat publica auctē. vt in dicto. §. nūmu
larius. Et habet in autem. de fideiussor.
§. fi. col. i. Similit̄ statim cyrographo
qui super deposito solet fieri in eadē for
ma depositario r. deponenti. Ita videlz
qd quedam littere per mediū incidāt:
sicut in puincia r. in diocesi norbonensi.
solet fieri. eniam fm naturā alioz pētū

cul scripturē standum est. vt in dicta. l.
publica. r. ff. de pba. si cyrographum.
Regulariter autē pefate scripturē nō
creditur. Et de proba. l. instrumenta. r.
l. rationes. nisi contra eum qui scripsit.
r. hoc in personalibz. Et qui pot. in pig
babe. l. scripturas. nisi forte sit a testibz
non paucioribz tribus subscripta. put
latius per speculatorem in titm. de editi
one. §. nunc dicendum. v. v. Creditur
autem publico instrumento sine omni
admiculo dūmodo illud instrumentū
appareat sine cancellatura rasura vel in
nouatione prime figure que possent sus
pitionem inducere. nec sit de letum vel
abolitum. in autem. de fi. instru. §. si no
moriatur. col. ij. per. c. ex litteris. r. c.
inter dilectos. c. n. de fal. c. licet. Et de
edicto diui adriani tollēdo. l. fina. §. i.
Et generaliter creditur instrumentū dū
modo nō sit suppositum alicui de vicijs
vel defectibus: quos ponit speculator i
titulo de instrum. editione. in. §. postre
mo restat videre. in verfi. si autē. vltz
ad versiculum opponitur autem. si vero
instrumentum non apparet suspectū in
cumbit probatio accusanti. vi. q. vltia.
actor. Dubitatur quot testes preiu
dicent instrumento. Speculator in ti
tulo de instrumen. editione. in. §. restat
videre. in. v. sed quero. allegat Odo
fredum r. Ber. qui dicunt qd auctoritas
tabellionis equipollet duobus testibz:
vt de proba. quoniam contra. Et de fi.
instrum. l. in exercendis. Licet alijs vi
deatur qd tribus. xvi. q. iij. §. potest. r.
alijs qd quinqz. vt. Et qui testamentū
facere possunt. l. hac cōsultissima. de te
stibus. in omni. Igitur videtur qd qua
tor aut qnqz. siue inscripti siue aliq tm
vincunt instrumentū. dicit tamē Odo
fredus qd consideranda est natura ptra
ctus in instrumento contenti. vt si sit tes

flamenti in q̄ fm leges septē sunt testes
necessarij. vel codicilli in quo quinq̄ re
quirunt tunc em̄ necesse est q̄ instrumē
tum per totū dē et per duos et amplius re
probetur. Et sic colligitur qd̄ regulare ē
q̄ p̄t per testes p̄bati contrarium ei⁹ qd̄
instrumento publico cōtinetur argumē
to legis. cū precib⁹. **C.** de p̄ba. et **C.** de
contrabenda et p̄mittenda stipula. l. op
timam. §. si. qd̄ v̄x est p̄terq̄ in duob⁹
casib⁹. v̄t. **C.** ad velleianū. l. antique. et
C. arbitriū tutele. l. si. quā allegat glo.
dicte. l. in exercēdis. et lat⁹ p̄ doctores
in. l. generaliter. **C.** de non nume. pecu.
Ite **A**zo dicit q̄ v̄ia v̄x duoz̄ testū
in nullo casu validior est publico instru
mento. sed publicū instrū validius est
duob⁹ vel plurib⁹ testib⁹. In multis tñ
casib⁹ in quib⁹ nō h̄sit p̄ter v̄m testes
et instrumēta. et in quib⁹ requirit̄ scri
ptura et p̄batio per scripturā: quos enu
merat Speculator in d. de instru. editi.
in. §. restat videre. in. d. quid si vn⁹ ex
testib⁹. Et i quib⁹ p̄cib⁹ scriptura sit de
substantia. vide. l. cōtractus. **C.** de fide
instru. et l. celsus. ff. de proba. et magi
stralem glo. in. c. i. de censib⁹. li. vi.

Capitulum. ij.

Sciendum est
q̄ instrumentū publicū: v̄t
dicit Speculator. e. ii. duo principalit̄
v̄t p̄tinere **P**rimū publicatōes. d̄ q̄b⁹
in. c. pri. sequēti. **S**ecundū erit factum
siue negocium: qd̄ dicit̄ cōtractus qui
inter partes p̄trahit̄. et in publicatōes
redigit̄ siue ordinat̄. sc̄z q̄ ip̄sius nego
cij tenor enarret̄. Sunt em̄ quidā con
tractus stricti iuris. quidam bone fidei.
Et bone fidei sunt actio ex v̄dito ex em
pro locato conducto negotioz̄ gestorū
mandati depositi pro socio tutele com

modati p̄gnoraticia familie hereditū de
de cōdiuidūdo. et actio p̄scriptis v̄bis
que. i. de extimato p̄ponit̄ permutatio
hereditat̄ petitio et c. prout continentur
in. c. cū venerabil. de excep. et institut̄.
de actionib⁹. in. §. actionū. **Alie** v̄o acti
ones dicunt̄ stricti iuris: v̄t actio ex mu
tuo stipulatu arbitrio nudo pacto et tras
actione et c. **Nec** dicunt̄ bone fidei q̄ in
eis tñ seruari debeat bona fides. q̄ i acti
onib⁹ stricti iur̄ etiā suat̄ fides. et i quo
cūq̄ p̄tractu bona fides internenire v̄t.
per. l. bonā fidē. **C.** de actioni. et oblig.
Sed ideo dicit̄ bone fidei. q̄ maxime
deberet exuberare in eis bona fides et in
p̄trahentes. q̄ v̄ltra id veniunt etiā oīa
accessoria. et ea de quib⁹ in cōtractu nō
est cogitatū. videlz̄ i p̄tractu emptōnis
et venditōis et similib⁹ bone fidei. venit
etiā id: qd̄ exp̄sse nō est actū. videlz̄ a
p̄emore qui alteri si reddidit id ad qd̄
teneat̄. **De** natura em̄ p̄tractus veniunt
v̄ana et interesse: que etiā debēt refundi
Sed in actiōib⁹ stricti iuris nō venit ac
cessoriū. nec ea d̄ quib⁹ nō est cogitatū.
Poterit ergo notari⁹ sup̄ quocūq̄ ne
gocio et p̄tractu a iure vel ab homīe nō
p̄hibito. prout ex sup̄iorib⁹ hui⁹ artis
alūnis. et in ea iniciando mediocrib⁹
claruit debite requisitis instrumēti fa
cere et p̄ficere. **Si** v̄o notarius ignar⁹
iuris. et sue salutis immemor exiterit.
et de p̄tractib⁹ p̄hibitis instrumēta cōfi
cere seu illis interesse auso temerario at
tēptauerit. penas legales incurrit et ge
bennā edificabit. **Refert** em̄ **D**osli. q̄
notarij qui super v̄sūt. et p̄tractib⁹ v̄sūt
rarijs siue alijs quouismodo in fraudez̄
v̄surarum iniis conficiunt instrumēta.
periurij notam incurrun. quia cum cre
antur iurant q̄ huiusmodi non faciant.
Periurus aut̄ efficit̄ infamis. et p̄ d̄se
quē testificari nō potest nec instrumēta

cōficere. de testibz. Licet ex quadam. et
omnis infamis tam de iure q̄ de facto
pelli debet a p̄mōione siue sit dignitas
siue ordo. Nā infamibz porte dignitatū
patere non debent. in regula. infamibz.
de regu. iur. lib. vi. Necq̄ possunt esse p̄
cūratōres necq̄ iudices causaz. d̄ iudi.
cum deputati. Repellunt etiā ab accu/
sando. l. qui accusare. ff. de accusatōibz.
Similiter repellunt a postulando. ff. d̄
postulando. l. i. Predictā etiā sn̄am de
notarijs predictis approbat archidiacono
nus. x. lvi. dist. c. si. q̄d als incipit: sicut
non suo nomie. in glo. sup. vbo: alieno
noie. ad q̄d allegat. c. ex pte. de testibz.
Ad q̄d facit q̄d notat in. c. licet. ne cle.
vel mo. simili mō de quocūq̄ p̄tracti a
iure p̄hibito notarius abstinere debet.
alioquin penaz seu penas a iure exp̄ssas
se nouerit actus incursum.

Capitulum. iij.

Equitur nunc
videre d̄ publicationibz requi
sitis ad instrumentū publicum: quarū
regulariter sex sunt. scz annus dñi. indi
ctio. dies. mensis. loc⁹ p̄tractus. testes
et nomē tabellionis. Licz septima publi
catio in quibusdam locis et terzis addi
p̄sueuerat. scz nomen pape vel impatoris
p̄ tpe regnantis q̄ fuit p̄dictū instrumentū.
Sed hac septima omīssa de predictis
sex videndum est per ordinē. Notandū
anteq̄ ponat ann⁹ dñi solet poni inuo
catio nois eiūsdē dñi nostri hoc modo.
In nomie dñi amē. Vel sic. In nomie
dñi nostri iesu christi. Vel sic. In no
mine patris et filij et. n. amen. Hec autē
inuoctio ponenda est semp in magnis
et perpetuis instrumentis. In alijs autē
breui tpe valitioris. similiter. in nomie
dñi amen incipiendo. Subsequent po
nunt anni dñi qui tūc currunt incōpleti

hoc modo. In nomine domini amen.
Anno a natiuitate dñi. et. lxx. Et aliqui
dicūt: anno ab incarnatiōe dñi. dñi. et.
lxx. Indictione. x. vel quota tūc fuerit
anni. Dicūt autē indictio ab indicēdo
id est p̄cipiendo. Cesar em̄ augustus de
scribens vniuersum orbem sub tributō
singulis annis quindēz sibi exhibēdo
orbem in tres ptes diuisit vni p̄t̄ impo
suit. vt primo quinquennio daret certā
argenti quantitatem. secunde vt daret
certam quantitatem ferri. tercie parti vt
vlimo quinquēnio daret ei certaz auri
quantitatē. Et sic finitis tribz quinquē
nijs. scilz. xv. annis. fiebat reiteratio ad
primum. Et p̄pterea nulla indictio trā
scendit quintamdecimaz. Omnis enī
indictio aut est prima secūda aut tercia
et sic d̄ alijs. vsq̄ ad quindēcimā inclu
siue. Et post quintamdecimā fit reitera
tio ad primam. Et dicūt vnusquisq̄ an
nus quindēna indictiōe. Fuit at̄ primo
inuenta ista indictio cum fuit p̄ceptū
istud a cesare augusto tribz annis atēq̄
dñs noster iesus christus de v̄gie na
sceret maria. Et p̄pter hoc diuisis ānis
dñi per quindēnos his tribz adiunctis
annis: qui sup̄fuerint ostendūt indictiōz
iuxta suū num̄er⁹. Si p̄ quindēnos
dñi diuiseris ānos. His tribz adiunctis
indictio certa notat̄. Premissa autē
vera sunt fm eos qui indictionez mutāt
in natiuitate dñi sicut et annum. Et bñ
fm modernos. Quidam tñ mutant in
dictionē. octauo lxx. octobris. sicut affi
christi aduentū fiebat: quam mutatiōez
iam non curamus. Si tñ quis velit in
venire indictiōez que est ab octauo lxx.
octobris fm illos vsq̄ ad natiuitatem
dñi siue ad lxx. ianuarij sequentis. seu
fm alios vsq̄ ad festum incarnationis
iungat ānos domini. iij. diuidēdo eos
vt dictū ē. et sic fm eos indictio inuenit̄.

Circa tamen tēps mutande indictōis regionis est p̄suetudo seruanda: qua cōsuetudine p̄siderata sepe instrumēta cōcordant: que prima facie fm̄ variationē indictōis falsā vident̄. Igit̄ notarius ea que sunt moris et p̄suetudinis loci in bone fidei indicijis seruare debet. per. l. q̄ si nolet. §. q̄ assidua. ff. de edilio edicto. Post indicationem subsequente p̄nitiur dies p̄tract⁹ vel negocij noiando ipsum mēse sub quo p̄niet̄. et quotā diei an sit primus secundus vel tercius illius mēsis in quo factū est instrumētū. P̄niti aut̄ dies mēsis diuersimode. Uno modo fm̄ p̄suetudinē bononiē. vti hoc exemplo primo die maij. sc̄da die intrante maium. tercia die intrante maium. et sic vsq̄. xvi. Transact. autez xvi. ponunt̄ dies per dictionem exeunte hoc mō. quinq̄decima die exeunte maiuz quartadecima die exeunte maium vsq̄ ad penultimam diez. In penultima die maij dicūt. penultima die maij. et tunc vltima die maij. et ita de singulis mēsibus habentib⁹. xxi. dies. In illis aut̄ habentibus. xxx. dies. similiter vsq̄ ad quindecimam per hanc dictiōz intrāte. et finitis. xv. dieb⁹ p̄cedunt descendēdo per alios dies cum hac dictione exeunte semp̄ tū in prima die nō ponunt intrāte et in penultima et vltima nō ponit̄ exeunte. et sic obseruat̄ in regno cecilie. Alio mō fm̄ p̄suetudinē modernoz et quasi oim̄ almanaz p̄uinciarū ponit̄ dies mēsis. semp̄ ascendendo hoc mō. prima die. secunda die mēsis. et sic de alijs dieb⁹ mēsium. Sed necessariuz est notariū scire quot quilibet mēsiū habeat dies: qui patebunt in his versibus. Junius ap̄ilis septem nouēq̄ tricenos Plus vno reliqui februsq̄ octo vīcenos. Cui si bisextus fuerit sup̄addit̄ vn⁹. Tercio mō ponit̄ dies in instrumētis kalēdas

nonaz et ydū. vt colligitur his v̄sib⁹ sequentib⁹. Sed quia expositio horum versū longam exigeret scrip̄turam ad computistis relinquendum est

Sex nonas maius october iulius et mar. Quattuor et reliqui tenet yd⁹ qui libet octo. Janus et augustus necnō mēsis duodenus. Denas et nonas dicūt habere kalēdas. Junius ap̄ilis septēber sitq̄ nouember. Ter senas retinent februs bis octo kalēdas. Iul⁹ october mar. maius septēq̄ decem. Hōm̄i nomen decet has a mente sequēte.

Consequenter in instrumēto debet poni locus in quo p̄tractus vel negociū habitus vel gestum est hoc modo. Actū bononie i palatio cōmuni vel loco tali. In stuba vel camera inferiori vel superiori loco. locum specificando. Itē post locum ponunt̄ testes aliquando per ablatiū hoc modo. Presentibus ibidez a. et b. testib⁹. ad hoc vocatis et rogatis Aliquādo per genitiūz p̄cedente isto ablatiū p̄sentia hoc modo. Acta sūt hec in p̄sentia a. et b. testū ad hoc vocatorum et rogator. Aliquādo per nominatiū hoc modo. Dis acti interfuerunt a. et b. testes rogati. Ceterum licet de p̄suetudine tabelliōis in omni instrumēto apponatur q̄ testes vocati sint et rogati. Non tamen in omni p̄tractu de iure est hoc necessarium. Solummodo ei in testamētis et diuorijis et in p̄fessione creditoris consignatis creditum sibi solutum exiguntur testes vocati et rogati. et in alijs contrahib⁹ vbi ad probandū exiguntur testes et scriptura in superioribus p̄missum est. Notandum vbi nō est certus numerus testium a iure v̄l cōsuetudine diffinitis sufficiunt duo testes. cum pluralis locutio duorum numero contenta sit. Vbi autem diffinitus est numerus. vt in testamētis et in

codicillis. Similit in inuētaris et alijs
ut habetur in summa de contractis et in
dicis sub rubrica. et testibus. debent tot
testes inscribi prout natura contractus
exegerit. Post testes ponitur signum et
nomen tabellionis cum ipsius cognome
et eius autoritate imperiali vel apostoli
ca sit notarius. et quod rogatus scripsit hoc
modo. Et ego **De. de. D.** clericus ma
gister. dicitur. sacra imperiali autoritate
notarius. Quia premissis omnibus et
singulis rogatus presens interfui et ro
gatus scripsi et c. In testamentis autem
scribit sic. Ego **De. de. D.** Quia predicta
omnia de mandato domini testatoris publi
ce scripsi. Et si fuerit in comuni officio
alicuius consistorij vel curie episcopalis
seu alterius cuiuscunque sit. scribat. Ego
De. de. D. imperiali autoritate et c. et nunc
communis venerabilis consistorij talis cu
rie et c. hoc publice scripsi rogatus et re
quisitus. Notandum quod quidam ponunt
in principio instrumenti omnes publi
cationes excepto nomine tabellionis. Sed
melius videtur quod in principio instrumen
ti ponantur ille que notant tempus illius in
strumenti. ut anni domini. indicio. et dies
et alie tres. scilicet locus testes et nomen ta
bellionis ponantur in fine. In sententijs
vero ponuntur omnes publicationes in fine.
et ita secundum modernum romane curie solum
hodie obseruat. Et hec de instrumentorum
publicatione dicta sufficiant. Sequitur
capitulum vltimum de instrumentorum formis.

Capitulum. iij.

Sequitur nunc

tenor instrumenti procuratorum
constitutionis apud acta. In nomine domini
amen. Anno a natiuitate domini. M. cccc.
lxxij. Indictione. viij. die vero vltima
mensis octobris. mane hora. vij. vel quasi

Pontificatus sanctissimi in christo patris
et domini. domini Sixti diuina. prouidentia
pape. iij. anno eius duodecimo. In ve
nerabilis viri. **M.** iudicis vel officialis
curie Colonien. In meique notarij pu
blici testiumque infra scriptorum ad hoc vocato
rum et rogato
rum presentia personaliter presentati vel
presentibus discretis viris. **M.** omnibus
melioribus modo via iure causa solum forma
et ordine quibus melius poterit et debuit
potest et debet. fecit constituit creauit et
sollemniter ordinauit suos veros certos
legitimos et indubitatos procuratores
actores factores negotiorumque suorum ge
stores ac nuncios speciales et generales
Ita tamen quod specialitas generalitati non de
roget nec e contra. videlicet. prouidos et ho
nestos viros. a. et b. presentes vel absentes
et omnes procuratores huiusmodi se assumentes
ad plequendum et tractandum pro domino
presentente. et eius nomine causam et causas
veritatem seu veritates inter ipsorum dominum
presententem ex vna. et quosdam a. et b. et
super pretenso detentione quarundam bul
larum et instrumenti donatione aliquarum
domorum seu rerum in tali ciuitate vel oppido
sitam seu existentium. et eius occasione
puber ex altera. Nec non agendum nomine
presentis presententis. ipsumque et eius
iura in omnibus et per omnia defenden
dum. libellum seu libellos et quascunque
petitiones summarias dandum et recipi
endum. dantem et recipi videndum. litem
seu lites prestandum et contestari videndum
de calumnia vitanda et veritate dicenda.
cum omnibus et singulis clausulis et ca
pitulis et sub calumnie iuramento con
tentis. in aiam ipsius constituentis iura
dum ponendum et articulandum. ponique
et articulati videndum. positionibus et
articulis partis aduersę respondendum.
suisque responderi petendum et obtinen
dum. et contra positiones et articulos

partis aduerse dicendū et excipiendū
 replicandū duplicandū triplicandū
 et quadruplicandū. **J**udicem seu iudi-
 ces notarios ac alios quoscūq; susce-
 ptos recusandū. et de nullitate processus
 protestandū. ipsamq; nullitatis causam
 psequendū. **T**estes lēas et instrumēta
 necnō acta iura et munimenta in modū
 pbatōis pducendū et exhibendū. pdu-
 ctis et exhibitis parti aduerse p̄dicendū
 et impugnandū. **T**estes p̄pte aduerſa
 p̄ductos iurare recipi et admitti vidēdū
 et audiendū. et cōtra eorū depositiones
 crimina et defectus opponendū pbandū
 pcludendū et renūciandū. pcludi pbari
 et renūciari petendū et audiendū. **D**e
 tentiam et snias tam interlocutorias q̄
 diffinitivas ferri et p̄mulgari petendū.
Ab eisdem et earundē qualibet necnō
 a quolibet alio grauamine illato vel infe-
 rendo semel vel pluries puocandū et
 appellendū. appellacionem seu appella-
 tiones h̄mōi p̄sequendū intinandū in-
 finuandū et notificandū tonēs quonēs
 opus fuerit et videbit̄ expedire. expen-
 sas taxari petendū. **E**t super eisdem si
 necesse fuerit iurandū. beneficiū absolu-
 tionis simpliciter vel ad cautelam. necnō
 resti. in inte. semel et pluries repetendū et
 obtinendū. **U**nū quoq; vel plures pro-
 curatorem vel pcuratores loco suo sub-
 stituendū. et eum vel eos reuocandū. et
 onus pcuratōis h̄mōi se reassumēdū.
 totiens quotiens et q̄si placuerit et visū
 fuerit expedire. **E**t generaliter oīa et sin-
 gula faciendū gerendum exercendū di-
 cendum et pcurandū: que in premissis
 necessaria fuerint quolibet et oportuna.
 et que ipse cōstituens faceret seu facere
 posset si premissis omnibus et singulis
 presens et psonaliter interesset. **E**tia; si
 talia forent que mandamz magis exige-
 rent speciale q̄ presentibz est exp̄ssum.

Promittens nihilominus dictis do-
 minus constituens mihi notario infra-
 scripto tanq; publice et autēce plene
 solēniter stipulanti. et stipulationē reci-
 pienti vice et nomie omnī et singulorū
 quorū interest seu interesse poterit quo-
 modolibet in futurum se ratum gratum
 atq; firmum perpetuo habiturum totū
 negociū. et quicquid per dictū suū p̄cu-
 ratorem vel procuratores. aut ab eo vel
 eis substit. vel substitutē. actum factum
 dictum gestum siue procuratum fuerit
 in premissis seu quolibet premissorum
 Releuans nihilominus et releuare vo-
 lens eundem suum pcuratorem: aut lo-
 co sui substituendum. ab omni onere sa-
 tisfandi. iudicio fisci et iudicatum solui
 cum omnibus et singulis clausulis re-
 quisitis. in et sub iur. et facti renūciatōe
 ad hoc necessaria. **P**rotestās nihilomi-
 nus idem dominus constituens q̄ ipse
 per quemcūq; actum siue quamcūq;
 comparacionem: quem vel quam ipsū
 imposterum i hac causa presenti facere
 coningat vel oporteat p̄pria in persona
 in iudicio vel extra. non intendit p̄tea
 dictum suum pcuratorem vel ab eo sub-
 stitutum in aliquo reuocare. nisi de hui-
 usmodi reuocatione specialem et exp̄s-
 sam fecerit mentionem. **S**uper quibz
 omnibus et singulis sepe dictis dominus
 constituens sibi a me notario publico
 subscripto. vnum vel plura publicū seu
 publica fieri et conscribi petijt instrumen-
 tum seu instrumenta. **A**cta sunt hec in
 Colonia in monasterio sancti benedicti.
 dicto domino iudice ibidem p̄audien-
 tia causarum pro tribunali sedente: ad
 iura reddendum et causas audiendum
 in loco suo solito et cōsueto. **S**ub āno
 domini m̄cc. iudiciōe die hora et c. quibz
 supra. presentibus ibidem a. et b. testi-
 bus ad hoc singularit̄ rogatis et vocatis.

Et compendiose singule premissi in
strumenti clausule et particule elucescant.
memorie ista dicenda vigilant studio
comendanda fore utile piasum videat
atq; pficuum student. Solet ei pmiti
ante oia nomē dñi nři biesu xpi. vt iñ.
In noie dñi. de testu. 7. c. de off. pfecti
preto. aface. In noie dñi. nā oia i noie
dñi faciendū sunt. vt. xxv. q. vl. nō ob/
seruat. Impator em in sui edicti initio
inuocat nomen xpi dicēs. Deo nobis
auxilium pbenite 7. c. de epis. 7. cle.
Deo nobis. Subsequēter ponunt anni
dñi cōes currētes tpe initij cōtract⁹ vel
rei sup qua pficiē instrumentū. vt. xxiij.
dist. In noie dñi. Quāq; do bñ Anno
ab incarnatione dñi 7. c. Et hoc ppter morē
quorū dā locorū vbi incipiūt cōputare
ānos dñi ab eius incarnatione. Quētiā
q anni dñi apponāt dicūt quidā hoc d
pluētudine solū inolitū nō iure iductū.
Et tñ si nō ponant nō valet instrumentū
Et dicit Speculator de instru. edicti. §.
breuit cōmemorem⁹. 7. ante oia. circa
finē. Consequent ponit indictō. vt pro
bat in dicto. c. In noie dñi. in prin. 7.
C. de iustiniāno. C. cōfirmādo. in fine.
7. c. inter dilectos. §. sed cōtra. de fide
instru. Et quid sit indictio 7. qualis in/
ueniat. dictū est i. c. pri. Item ponitur
post hoc dies mensis 7. c. fm cōsuetudi/
nem regionū. vt supra dictū est de pub
licationibz instrumentorū. Item nomē
pape vel impatoris ponit cū annotatōe
anni sui imperij vel pontificat⁹. vt pbat
in auten. vt nomen impatoris pponat
documentis. coll. v. Item si etiā in prin
cipio instrumētū ponat locus nō multū
refert. Locus tamē duplex est. scilz ciui
tatis ville vel castri. Et etiā locus loci
specialis in quo pfectus est ptract⁹ siue
negociū rei de qua agit. vt notat in spe
culo in ti. d. instru. edicti. in. §. instrumētū

ergo. 7. item q non est. 7. vcl. sequenti.
Dicūt in meiq; notarij publici testiuq;
instru. ptoz 7. c. Et ibi pferendū est
q noia tabellionis etiā 7. testu fm cōez
sulum curie hodie in fine instrumētū scri
bunt h modo. Et ego De. qz pmissis
omnibz 7. singulis 7. c. vt infra patebit i
instrumētū subscriptionibz. Licet aut
in quolibet instrumētū tabellionis ex vsu
apparet testes fuisse vocatos 7. rogatos
Tamē de iure nō est necessarium nisi in
quibz dā casibz. vt in specu. de teste. in
tit. §. i. ppe finem. 7. item q si nō fuit
rogatus. de quibz etiā supra. in. c. pxiō
dictū est ppe finem. Notandum tñ q
tabellio in subscriptione sua vñ se dicere
fuisse rogatū facere instrumētū. Co em
mortuo vel nemine recordāte de rogati
one instrumētū nō valeret instrumētū.
Si aut viueret 7. recordaretur valeret
testimoniū ei⁹ solum. Indubio tamen
psumit temp q notarius fuerit rogat⁹.
Item debet etiā ptenere temp⁹ rogati
instrumētū. vt in auten. de tabellionibz.
§. fina. coll. v. quod debet esse idem cuz
tempore celebrati contractus siue pacti
negocij. Si enim aliud esset. puta quia
ferret testimoniū de preteritis nō va/
leret fm Anno. vt in ca. ma. de cohabit/
tatione clericorū 7. mulierum. Sequit
ex hoc q si promissit quis alicui. xxx. qui
busdam presensibus 7. tabellione. 7. p/
cessu temporis penitit a tabellione cōfici
desuper publicum instrumentum. Licet
memoriam testium 7. etiam verborum
habeat: conficere tñ nō potest nisi prius
in actu fuerit rogatus 7. vocatus. Nam
si non rogatus scriberet suspectum se fa
ceret. ff. de procuratoribus. que c. minia
Item si negemur notarium fuisse roga/
tum. debet illud producēs probare per
testes. C. de iure deliberand. l. finali. §.
Sin autem dubius. Dicunt omnibz

melioribus rē. vsq; ibi: suūz vero certū
procuratorem rē. Sciendū q omnes
iste dictiones necessitate quadā cogēte
non ponuntur. sed more romane curie
eius stilo. quia alis sufficeret dicere om
nibus melioribus modis r formis qui
bus fieri potuit rē. Tunc ibi pcurato
rem. unde videndum est de septem per
ordinem. Primo quis sit procurator.
Secundo qualiter cōstituitur. Tercio
quis institui pōt pcuratores. Quarto
quis institui possit. Quinto in quare
dari possit procurator. Sexto qualiter
eius officium explicat. Septimo quis
eius sit effectus r qualiter finiat. Ad
primū respondet q procurator est: qui
aliena negocia vnum vel plura manda
to scz a domino facto gerenda gratuite
suscepit. vt. ff. e. n. l. i. r. i. q. iij. qz ep̄s
Mandatum enīz exigitur in pcuratore
cōstituendo. alias iudicium redderetur
nullū r contrauersia nulla. C. e. n. l. licz
per. c. in prelatia. de procurato. Sunt
tamen quedam p̄sone que sine mādato
pro aliquo agere possunt prestita cauti
one rem ratam domino habituram. vt
sunt coniuncte persone. scilicet consan
guinei affines r liberi. vt. ff. eo. n. l. l.
sed r bec. r. ca. nōnulli. de rescrip. Ali
quando etiam sine cautione vt tutores
r curatores. similiter admittūt conforz
eiusdem litis sine mandato. C. de p̄sor
nibus eiusdem litis. l. ij. per. c. Cum in
ferzarienf. d. constitutionibus. P̄redi
cte etiam persone ad defendendum ali
quem etiam admittūt sine mandato.
dummodo satisfierent de iudicato soluē
do. non autem ad agendum sine mādato.
vt. C. eo. n. l. l. exigendi. nisi age
rent pro libertate vel defensione dānati
ad mortem. vt. ff. eo. n. l. l. sed r be
persone. r. l. i. ij. r. iij. ff. de liberali cau
sa. per capitulum. olim. d. testibus. r. l.

non tantum. r. ff. de appellationibus:
Pro secundo sciendum q constituitur
pcurator tam p̄sens q̄ etiam absens
in lite p̄sens vel futura pure r imppe
tū in diem r ad diem. r sub p̄dione
per nunciū r epistolaz. Per d̄ba rogo
mando r similia. P̄modo tñ certus
sit qui constituit r p̄sentat suscipe man
datum. vt. ff. e. n. l. i. ij. r. iij. r. ff.
mandati. l. i. Item plures pcuratores
cōstitui possunt r in solidum. vt. ff. e. l.
pluribus. tamen cū quis diuersis remi
poribus plures p̄stituit pcuratores p̄
teriorē p̄stituendo. videtur p̄hibuisse
priorē. vt. ff. e. l. si quis. §. vltio. Ad
tercium respondetur q paterfami. liber
homo. xrv. annorū compos mentis do
minus rei vel cause. r generaliter h̄mōi
queuis p̄sona que non prohibet dare
constituere procuratorem. vt. ff. eodez
titulo. l. mutus. §. primo. Interdum ta
men minor viginiquinq; annis potest
procuratorem dare si est talis causa in
qua ipse propria in persona litigare pos
sit. vt causa matrimonialis. vt in ca. ex
parte de resti. spoliatorum. Tutor vero
procuratorem non dat nisi per se litem
p̄ius contestetur. non enī ante qz tunc
factus est dominus litis. C. e. n. l. neq;
tutores. Idem intelligendum est de p̄
lato ecclesie quoniam dominus non est
verus ecclesie. sed disp̄sator seu pcura
tor. vt. xij. q. i. li priuatis. facit. capitū.
fraternitatem. d. donationibz. Ad quar
tum respondetur q dari r constitui pōt
procurator filiussami. vt. ff. eodez titū.
l. filiussami. §. ipe quoq;. Item omnis
qui habet p̄sonā per se in iudicio stādi
ar. c. i. d. probationibz. Et ideo qui con
stituit procurator debz esse maior. xrv.
annorum vt. ff. e. l. si minor. Et genera
liter quilibet constitui potest p̄sente
vel absente aduersario nisi legerit cano

ne prohibeat ut in iustis p quas per
sonas nobis acquirat. §. si. Item phibe
tur milites mulieres et ille persone q rei
publice deputate sunt. Item accusatus
de crimine capitali. Interdū tamen se
mina pro parentib? admittit agere. ut
ff. eo. n. l. feminis. Ad quintū responde
tur q in omnib? causis spūalibus dari
potest procurator. ut c. i. de procura. Itē
in matrimonialib? eo. n. c. accedens. Itē
quelibet causa pecuniaria potest p procu
ratorē tractari. ut l. i. l. c. eo. n. nisi sit
popularis. qz talis p procuratorem nō po
test tractari. ut ff. eo. n. l. in popularib?
et l. qui populari. ff. de populari actione
nisi cum ille constituit procurator qui pri
uato dāno ex prohibitione afficit. ut ff.
de publicis iudicijs. l. penul. §. i. Item
si fuerit causa criminalis frustra in cerue
nit procurator. ut v. q. iij. in criminali. fa
cit. c. de fraternitatis. de procura. et ff.
de publicis iudicijs. l. penul. Excipitur
tū causa ingratitudinis que p procuratores
tractari pōt. ut ff. eo. n. l. i. Sed et be. §. i.
Item causa criminis iniuriar in qua il
lustris persona afficit p procuratorē agi
potest. Item causa suspecti tutoris in q
potest absens defendi p alium. ut l. cu
solum. ff. eo. n. Et dicit ayo legum doc
tor egregius. q licet causa sit criminalis
publica vel priuata ex q nō imponit pe
na capitalis. sed relegationis vel minor
puta remotionis ab ordine vel dignita
te constitui pōt. in ea procurator. cum et
pena relegationis infligatur absenti. Si
militer si de crimine agatur sed non cri
minaliter. sed alio modo pōt procurator i
teruenire ut c. xl. de procuratorib? et ca.
ad hoc deus. ut lite non contestata facit
c. superbis de accusationib?. Ad sextū
respondetur q officiū procuratoris ē ex
equi mandatum vsqz ad finem ut expe
dit dño nisi tempestatiue renunciauerit

ut in sti. mandati. §. mandati. Ad septi
mū respondet q finit mandati procura
toris p renouationē eius qui mandauit
per c. in pñtia de procuratorib?. Item
finitur p renouationē procuratoris re in
tegra. ut ff. e. l. mutari. et in sti. mādati
§. mandati. Item morte dñi vel procu
ratoris re integra finitur. Dicitur conse
quenter actor. Unde actor est qui con
stitutur a non dño a tutore vel curato
re. vel etiam actor ad agendas vel defē
endas causas vniuersitatis cōstitutur
ut ff. qz cuiusqz vniuersitatis nomine. l.
Itē eo. in. §. actor vniuersitatis. Di
citur negociorū gestor. Unde negocio
rum gestor est qui sine mandato nego
cia gedit. In sti. de obligationib? que
ex quasi contractu nascuntur. §. i. Item vi
dicendū de factore. Dicit atqz nunciu
specialem. Unde proprie nunci? est qui
mutatur ad vnā rem petendū. Et tal
non pōt petere aliam rem p ca. innotuit
de electione. Argumēto q simplici nun
cio credendum est in alteri? p iudiciū p c.
Cū parati de appella. et argu. c. prudentia
de offi. dele. vbi dicit q credit iurato nū
cio fideliter suū negociū adimplenti
tra citatos. Item cū res datur certo nū
cio tūc eius est piculum cuius ē nunci?
si nuncio rem dari voluit. Sec? si misit
nunciū solum ut eum moneret ut rez si
bi in pōtēz mitteret ut ff. pmodati. eū
qui rem. §. Si rē et duab? legib? sequētib?
Item de illis vocabulis procurator actor
nuncius gestor vicedomin? yconomus
sindicus et c. lañ sime habet p pāno. mi
tanū et p. Jo. immolā. in ca. impator de
iuramento calūnie. De iure tamē cano
nico sepe vnū ponit p reliq. ut i. q. iij.
saluator. si igit multa isto noie accumu
lent nō vniat ppter ea procuratoriū facit.
c. accedēs de pscriptio. Notandum cu
plures constituunt procuratores. tūc

aliquando constituuntur simul et in solidum. et tunc occupantis melior est conditio ubi posterius iam non fuit procurator in eo quod prior petere cepit. ut ff. eo d. l. pluribus. Interdum plures constituuntur et quibus eorum in solidum. et sic tunc frequenter subiungitur illis clausula videlicet quod non sit melior conditio occupantis neque deterior subsequens. sed quod unus eorum imperit alter eorum pro se valeat etc. Que clausula diligenter a notario et procuratore consideranda est. Dicitur et ad prosequendum etc. sub tali clausula semper debet specificari negotium gerendum et causa que vertitur inter constituentem et suum aduersarium. Certum tamen quod interdum procuratores generaliter constituuntur. videlicet ad agendum et defendendum dictam constituentem in omnibus et per omnia in omnibus et singulis causis pro eum seu contra eum contra quascunque personas. aut a quibus cum quibus personis motis seu mouendis et cum tali procuratorio constituuntur solent actores vniuersitatum et sindici ecclesiarum siue capitulorum collegatarum ecclesiarum siue cathedralium. Dicitur necnon ad agendum subiungens ipsumque et eius iura defendendum etc. Nam si solus constitutus esset procurator ad agendum non esset mandatum sufficiens per c. constituti. de procuratoribus igitur debet continere actionem et defensionem. Dicitur libellum seu libellos. Unde libellus est scriptura: qua continetur res que petitur causa petendi nomen actoris et rei simul et iudicis coram quo litigatur. Versus. Quis quid coram quo iure petatur et a quo. Rite compositis quisque libellus habetur. Et quomplex sit libellus et quare debeat offerri et cuius expensis in iudiciis solet plene pertractari. Dicitur litem seu lites contestandum. unde per affirmationem actoris et negationem rei ad petitionem in iure propositam

et responsum rei factam fit litis contestatio per c. vnicum. de lit. contesta. Requiritur etiam quod verba affirmationis et negationis preexpressa per que fieri debet litis contestatio fiant et proferantur organis actoris et rei quia libellus non loquitur neque exceptioni rei respondet. l. unica. c. de lit. contesta. Dicitur de calumnia vitanda etc. Unde calumnia est quando quis scienter agit vel desistit iniuste. ut l. i. ff. ad treptilianum. §. calumnia. Unde ex quo procurator per se principaliter potest calumniari: debet et tenetur non solum in domini principalis animam. sed etiam propriam iurare et de iuramento calumnie c. ij. li. vi. Et quare huiusmodi calumnie iuramentum prestatum et quot sint eius capitala plene habet in cap. ceteris in glo. ij. de iuramento calumnie. Et solent dari hec metra. Istud iure quod lis sibi iusta videtur. Et si queres verum non inficetur. Nil promittitur nec falsa probatio datur. Et lis tardetur dilatio nulla petetur. Dicitur ponendum et articulandum. Unde positio dicitur quia super positionibus lis ponitur sicut super fundamento. quod eis confessatis vel negatis lis preedit vel non. de q. in c. i. de confes. li. vi. Articulus vero dicitur quia arte ponitur et artat reum ad respondendum. ut notat in c. presentium. de test. li. vi. Dicitur et contra positiones et articulos excipiendum etc. Unde exceptio est dicta quedam exclusio: que interponitur cuiusque rei actioni solet ad excludendum id quod intentione vel conceptione deductum est. Replicatio autem nihil aliud est quam exceptio et venit ex parte actoris. et ideo replicatio obijcit ut exceptiones expugnet. Triplicatio vero solet dari contra replicationem et contra triplicationem solet dari quadruplicatio siue multiplicatio ut no. in l. ij. ff. de prescriptionibus et exceptionibus. Materiā exceptionum cum speciebus earundem per

ipsarum nimia prolixitate duxi omit-
tendam. Sed recurre ad specula. e. ti. q.
latissime et exuberanter ea explanat et p.
doctores instruit. et ff. e. ti. Dicitur testes
liberari instrumenta et. vsq. ibi vnum; q. 3
vel plures. et. quedam em ibi continent
que sunt facti ut producere testes. Instru-
menta et munimenta ad opponendum de-
fectus et crimina et. Quedam iuris sunt.
ut beneficium absolutionis et restitutio-
nis in integrum petere que directe ad offi-
cium notariatus spectare non videntur
tamen. sed iudici. aduocatis et procuratoribus
relinquendum est. Sufficit enim nota-
rium in proposito scire et seruare formam et
stylum continuando instrumentum hoc mo-
do ut premissum est. Dicitur vnu quo-
rum plures. Pro quo sciendum quod cura-
tor ad iudicia per litteras contestationem do-
minus efficitur lites. ut. l. ante litem et.
l. post litem. ff. e. ti. Et ideo post litem
contestatam potest dare alium procura-
torem seu substituere et non ante nisi fue-
rit datus procurator in rem suam. vel ha-
buerit mandatum de substituendo certam
pensionem. Procurator tamen ad negocia
alium procuratorem potest dare libere quoniam
cumque facit c. i. de procuratoribus. l. i. vj.
Et sic habens mandatum substituti sub-
stitui post susceptum mandatum etiam si
eo non sit usus: reuocare non potest nisi
potestatem habeat eum reuocandi. Igitur
subiungitur illa clausula. Ac cum vel eos
reuocandus. Subiungitur consequenter
generalis clausula viz generaliter om-
nia alia et singula. Et procurator vigo-
re talis mandati agere potest et defendere
officium. non tamen ea facere que de sua
natura exigunt speciale mandatum. ut pa-
cisci iurare de calumnia transigere exige-
re mutuum et. Nec iuramenta deferre nisi
si ei libera bonorum omnium domini sui potes-
tas administratio. De illis casibus speci-

alibus mandatis affixis est bona glossa in
c. Qui ad agendum. super verbo pacisci et
procurato. l. i. vi. ad quam recurre. Dicitur
promittens nihilominus et non dicitur
sibi legitime actum factum. et. Quia
si diceret legitime non valeret manda-
tum. quia quod etiam dolose facit procura-
tor valet et nocet domino. ut. l. Si
procurator. ff. de dolo. Et nota. in glo-
sa c. i. super verbo poterat. ut lite non p-
testa. Similiter factum procuratoris do-
mino preiudicat. ut in ca. Cum olim. et
causa possidet. et propria. Dicitur releuare
et releuare volens et. Aduertendum pro-
p- illa clausula que est de substantia manda-
ti. Nam cum aliquis vult agere in iudi-
cio libellum seu petitiones porrigere de-
bet iudici. et per iudicem vel eius appa-
ritorem offerendus est reo. sed actor an-
tequam iudici porrigat sanis dabit cum ydo-
neo fideiussore quod vsq. in finem lites pre-
seruabit in causa. eamque per se vel pro-
curatorem suum ydoneum perficiet. et
cum apparuerit eum iniuste litem nouisse
dabit reo decimam partem in libello com-
pensam. Si vero constituerit per ipsius la-
cramenti. i. iuramentum quod fideiussorem
dare non possit: remittitur ei datio fide-
iussoris sed iuratoriā exponat cautionem
et hec cautio. ut dictum est. fieri non de-
bet nisi causa moueatur ex consensu. vtrius-
usque puta apud arbitros. Vel de con-
sensu parum cautione remittatur. Et hec clau-
sula colligitur ex autem. generaliter. C. de
episcopis et clericis. et. l. i. C. de assertione tollen-
da. Non est tamen absolum dicere quod
actor et reus simul presentent cautionem.
si iudici videbitur expedire ne iudicium
suum reddatur illusorium. Reus etiam
antequam libellum recepit sanis dare debet quod vsq.
ad iudicium finem permaenebit. Refert tamen vna pul-
le se offitio. audiuisse dicentem quod iudic-
te cautos locum non haberet pluritudine

prevalente quoniam hodie iudices statim recipiunt libellum ab actore nulla dicta satisfationum ab eo exacta. sed ab utroque. l. ab actore et reo recipiunt pignora vel fideiussores si pignora dare non possunt. et hoc propter expensas que fiunt in causis et in act. causarum. Et propter decimas lites quas iudices seculares preteritum fin consuetudinem diuersarum terrarum accipere consueverunt. Sed si iurabit reus se fideiussores vel pignora dare non posse sufficit quod fiat sicut in satisfatione dictum est actoris. De satisfationibus procuratoris autem dicitur. quod procurator actoris si de mandato eius non constiterit lites testibus vel alijs documentis cogitur cauere de rato. ut instituit. de satisfationibus. §. fin autem. alias non audiretur nisi esset iuncta persona. ut super dictum est. Si autem dubitatur de eius mandato. dicunt quidam esse in potestate rei quicquid velit recipere a procuratore actoris scilicet ut probet mandatum vel ut caueat de rato. Dominus 230 dicit hoc esse in arbitrio procuratoris an velit probare mandatum vel cauere de rato. quoniam alternative tenetur. habet ergo facere unum quod voluerit. ff. de iure iuratum plerumque facit lex si seruum. C. de condicione debiti. Item debet cauere de reconueniendo si conuenitur dominus coram iudice eodem etiam si constat eum habere mandatum ut C. de satisfationibus. l. unica. ff. de procuratoribus omnibus. et l. non solum. Et si hanc cautionem prestare noluerit non patitur amodo aliam penam nisi quod denegatur ei actio. ut ff. de procuratore. pomponius. §. rati. Si autem lites contestatio facta est cum domino et postea deest procurator simili modo cauebit. ut C. de consortibus eiusdem lites. l. secunda. Procurator vero rei satisfacere debet iudicatum solui siue habeat mandatum

iudicatum solui vel non. ut C. de satisfationibus. l. unica in fine. immo et si certum sit eum non habere mandatum. debet admitti prestita satisfatione predicta. ut C. de procuratoribus. l. exiendi. instituit. de satisfationibus. §. si vero. Et hec cautio de iudicato soluendo tria debet continere videlicet defensionem cause vel rem iudicatum soluendo et solum non adhibendo. de renunciationibus iuris et facti ut supra dictum est in secunda parte huius tractatus. cap. viij. Dicitur consequenter protestans nihilominus idem constitutus quod ipse per quemcumque actum et. quia hec clausula non semper est ponenda in procuratoris nisi de voluntate constitutis quia quando quis simpliciter constituit procuratorem sine conditione. Si postea per se compareret in iudicio aliquem actum faciendo videretur suum procuratorem reuocasse. igitur ut illo actum non obstante. si vult ut maneat procurator debet clausula illa ut dictum est inseri. Eius est si quis constitueret procuratorem tali conditione scilicet quotiens conringeret ipsum abesse non dicitur procuratorem reuocasse si postea per se tractet causam. sed etiam postea iterum procurator constitutus eo absente officium procuratoris assumet. et hodie habetur i. c. Si quis de procuratoribus lib. vi. nisi de huiusmodi reuocatione expressam facit mentionem. ut dicitur ibidem. Dicitur super quibus et singulis re. Quia ut supra in declaratione eiusdem forme post principium quasi dictum est. de nullo acti notarius facere potest instrumentum nisi prius fuerit rogatus et requisitus. Debet igitur super omnibus contentis in instrumento esse requisitus et rogatus ne in subscriptione sua in fine instrumenti solita fieri ipsum de fallo pui

Subscriptio

et contingat. Dicitur acta sunt hec. et de quibus supra dictum est de publicis et nonibus instrumentorum.

Sequitur subscriptio predicti instrumenti

Ego Johan-
nes de. S. clericus magunt.
dyoce. sacra et imperiali auctoritate nota-
rius publicus. qz dictor procurator p
stitutioni creationi et ordinationi. pote-
testatis dationi promissioni reuelationi
transhabitationi. Omnibusq; alijs et
singulis dum sic ut premittunt agerent et
fierent una cum prenominais testibus
presens interfuisse qz sic fieri vidi et au-
divi. Ideoq; hoc presens publicum instru-
mentum manu mea propria scriptum scripsi
subscripsi et publicaui et in hanc publica-
formam redegi. signoque nomine et cognomi-
ne meis solitis et consuetis consigna-
ui in fidem et testimonium omnium et singu-
lorum premissorum rogatus piterque requisitus.

Sequitur forma substitutionis a p-
curatore principali constituto.

In nomine domi-

ni amen. In meiq; notarij publici te-
stiumq; infra scriptorum. psonaliter psti-
tutus discretus vir N. ab honorabili vi-
ro A. et. talis dyoce. ad psequendum noi-
ne procuratorio dicti dñi A. causam et cau-
sas recte. et. inter ipsum dñm constitumē-
tem ex una et quosdā A. B. et C. de et su-
pra ptenso detentione quarundam lēarū
et. partibus ex altera. principalis pro-
curator pstitutus. put in instrumto pub-
lico mihi exhibito ex altera parte huius
membrane scripto per honorabile virū
A. clericū talis dyoce. ut prima facie ap-
pebat publicū imperiali auctoritate no-
tarium de super confecto continetur. Cū
autem ulterius prosecutioni dictarū lit-
erarum et cause siue causarū minime in-

instrumenti

tendere ut asseruit posset. honorabilis
viz A. in decretis licenciatus clericum
talis dyoce. ad premissa in meliori for-
ma cū ptestatione illius clausule de sub-
stituendo alium seu alios si opus fuerit
omnibus melioribus modo via et iure.
et. substituit transferens et transfundēs
in eum plenam et omnimodā potestatem
et facultatem sibi a dicto dñio A. consti-
tute quolibet traditam datā concessā
siue attributam. ptestās eum quonē
opus fuerit et sibi videbitur expedire re-
uocari. Sup quib; omnib; et singul; et.

Sequitur instrumenti constitutio
nis procuratoris ad petendū nomine p-
stitutionis vigore litterarū apostolicarū
vel aliarū quarūcūq; beneficium ecclesi-
asticū cum cura vel sine cura. et. et posses-
sionem eius et. prout in litteris contine-
tur. In nomine dñi amen. et. psonaliter
constitutus venerabilis vir dñs A. cano-
nicus creatus magunt. ecclesie principa-
lis principaliter et p seipso omnib; me-
lioribus et. Ita tamē q specialitas ge-
neralitati non deroget nec econtra et.
Citra tamē reuocationē quorūcūq; al-
iorū suorum pcut. p eū hacten; quolib; con-
stituto. vic; promiduz viz dñm A. ca-
pellanū ppetuū in dicta eccia magunt.
pntem vel absentē et on; pcut. huius in-
te suscipiente ad ipsi; pstituentis nomen
et p eo qsdā lēas aplicas ipsi pstituenti p-
sciissimū dñm nēm papā paulū. ij. et. v.
canonicatū et pbanda eccie magunt. Enā
si dignitas psonar; vel officiū fuerit per-
eū et pstituentē aut p ei; pcut. legitime ac-
ceptū. data rome sub an. do. vl incarnationis
nōis dñice et. vij. kl. gēse pcessas. seu
enaz pcessi; sup eisdē lēis decretos et sub-
mīatos pposito dcanor caplo dñe eccie
magunt. pntādū in finuandū ipōl; cū eis-
dem litteris siue processibus iuxta eorū
continentiā requirēdū ac pbedā cū cano-

Petitio

nicatu. siue etiam dignitatem psonarum
vel officium bñdñ in prefata ecclesia ma/
gnoñ. quotiens placuerit acceptandū
sibi q̃ per eosdem puideri petendum ⁊
obtinendū. possessionem quoq̃ eorū dē
in choro ⁊ capitulo ⁊ locis alijs cū ple
nitudine etiam iuris canonici intraduz
capiendum ⁊ nanciscendū tam vigore
litterarū apostolicarū bñdñ. q̃ etiam si p̃
bendā cum canonicatu siue etiam digni
tates psonarū seu officium bñdñ p̃stī
menti ordinaria seu quavis auctoritate
p̃ferri. ⁊ sibi de eis dē puideri p̃ingeret
necnon iuramentū de obseruandis sta/
tutis ⁊ p̃suetudinibz dicte ecclesie ma/
gunt. per canonicos mihi recipiendos
de nouo prestari solitū. ⁊ quodcūq̃
aliud licitū iuramentū in animā dñi
p̃stimenti prestandum ⁊ subeūdū
vñū quoq̃ vel plures pcuratorem seu
pcuratores ⁊c. vt supra in primo instru
mento.

Sequitur forma instrumenti ad acce/
ptandum ⁊ petendum canonicatum ⁊
prebendam et fordesi. ecclesie.

In nomine domini

ni amen ⁊c. Constituit venerabilis vir
dñs. B. prepositus ecclesie sancte marie
talie dioce. ⁊c. oibz melioribz mō ⁊c.
videlicet honorabilibus ac puidos viros
a. b. ⁊ c. presentes ⁊ onus pcuratiōis
in se sponte suscipientes. necnon de. d.
⁊ e. aule episcopalis magist. notarios
absentes tanq̃ p̃ntes ⁊ quēlibet eorum
insolidum. ita q̃ alter alteri in his exe/
quendis nō expectet. neq̃ alius p̃ aliu
le excuset. sed q̃ vnus eorū inceperit alter
eorū p̃sequi valeat immediate pariter ⁊
finire dans ⁊ p̃cedens eisdem suis p̃cu
ratoribz ⁊ eorū cuiuslibet plenā liberam ⁊
oimodā p̃tatem ac mandatū speciale ad

beneficij

petendum sibi p̃ venerabiles patres ⁊
dños prepositū decanū scolasticū tol/
tumq̃ capitulū spireñ. ecclesie de cano/
nicatu ⁊ prebñ. eiusdem ecclesie vacā
nbus. ad p̃ns vel impoſteꝝ vacantis vi
gore quatūcūq̃ lēarū siue als simplici
⁊ pure puideri. ac eosdē cum omnibz ⁊
singulis suis iuribz fructibz redditibz p̃/
uenibz ⁊ obuentiōibz ac p̃suetudinibz
p̃out in talibz fieri solitū est: sibi p̃ferri
dicti p̃stimenti noīe. Stallū quoq̃ in
choro ⁊ locū in capitulo. necnō corpale
reale ⁊ actualē eorū dē canonicatus ⁊
prebñ. possessionem cum plenitudine
iuris tradi ⁊ assignari. necnō de statutis
⁊ p̃suetudinibz dictarū ecclesie ⁊ capituli
q̃dēcūq̃ licitū iuramentū in animā ipsi
p̃stimenti dñi obseruandū prestandū
⁊ faciendum. vñū quoq̃ vel plures
pcuratores ⁊c. vt prius.

Sequitur instrumentū resignatiōis ca
nonicatus ⁊ prebñ. seu alterius bñficii
cuiuscūq̃ pure ⁊ simpliciter.

In nomine domini

ni amen ⁊c. Personalit̃ p̃stuit̃ vene/
rabilis ⁊ circūspectus vir dñs. b. vene
rabilis ecclesie Basiliē. canonic⁹ san/
mente ⁊ corpe. nō vi coactus nec metu
inductus. neq̃ etiā dolo fraude seu ali/
qua alia sinistra machinatōe. vt asseruit
circūuentis. sed libere sponte ⁊ ex certa
sua scia. p̃habita etiā mat̃ a de liberatiōe
oibz melioribz ⁊c. fecit p̃stimit ⁊c. vicz
a. ⁊ b. decretorū doctores ⁊ ecclesie Ba
siliē. canonicos. necnō reuerendissimi
in xpō p̃ris ⁊ dñi. A. archiep̃i oratores
absentes tanq̃ p̃ntes ⁊ quēlibz eorū iso
lidū. Ita q̃ nō sit melior conditio occu
pantis neq̃ deterior subsequenti: sed
q̃d vñ⁹ eorū inceperit alē eorū illud p̃sequi

valeat mediare et finire. Ad resignandū et dimittendū pure libere et simpliciter dicti constitutis nomine et per supra dictos canonicū et preben. ecclesie basilienē predictę: quos ipse dominus constitutus obtinuit et pacifice possedit omne quod sibi in eisdem quolibet competēs in manib⁹ sanctissimi domini nostri papę. et. seu ipsius vicecancellarij. vel illorum qui ordinaria auctoritate de eisdem ius habent providēdi aut alterius cuius eunq; ad id potestatem habentis. Nec non ad resignationem huiusmodi nōle ipsius domini constitutis admittere petendū et obtinendū. et q; in ipsa resignatione fienda nō interueniat fraus. dolus. symoniaca prauitas. illicita pactio seu alias corruptela iurandū et quodcunq; aliud licitū et honestū iuramentū impen suz vel impendēdum et circa ea necessarium in animā ipsius constitutis prestādum vñū quocq; vel plures. Et generaliter omnia et singula et. pmissis in suprac. Releuans. De et sup quib⁹ obis et singulis. Acta sunt hec. Presentibus ibidem et.

Sequitur instrumentū ad resignandū beneficium ex causa permutationis.

In nomine domi

ni amen et. ad resignandū libere et pure in manus reuerēdi patris et dñi M. episcopi talis ecclesie seu alterius cuiuscunq; ab ipso dño M. episcopo super hoc potestatem habentis suā vicariā vel parochiā in M. cum suis iuribus et pertinentijs vñterhis causa permutationis fiende de ipsa vicaria vel parochia ad quodcunq; beneficium ecclesiasticū cum cura vel sine cura et resignatione huiusmodi facta ad petēdum etiā intrandū nanciscendū et recipiendū possessionē corporalē et reale ipsius beneficij cum suis iuribus et pñen-

tis vñuerhis. ad prestandū etiā quodcunq; iuramentū necessarium et solutū prestari in premissis et ad fructus redditus et prouentus huiusmodi beneficij recipiendū et ad firmā dandum seu annuā pensionem et de receptis quitandū et pactū faciendū de vltimis nō petendo. Ipsumq; beneficium p se vel alium seu alias regendū et gubernandū put melius videbitur expedire Et generaliter omnia alia et singula faciēda que in premissis necessaria fuerint et oportuna. vel vñū quodcunq; vel et. Et p premissis si necesse fuerit agendū et defendēdum nōle ipsius constitutis. Et pro ipso in omnib⁹ et singulis causis et negocijs motis et mouendis tam p se q; contra se ptra quas cunq; psonas ecclesiasticas vel etiā seculares corā quibuscunq; iudicib⁹ ecclesiasticis vel secularib⁹ petentibus ordinarijs. extraordinarijs. delegatis. subdelegatis. arbitris. arbitratorib⁹. seu amicabilib⁹ compositorib⁹ et alijs iudicibus quacūq; auctoritate fungētib⁹. ac libelluz seu libellos et quascunq; petitiones summarias et. Et generalit̄ omnia alia et singula et. pmissis et. releuans et Sup quib⁹ omnibus et singulis et. Acta sunt hec Presentibus ibidem et.

Instrumentū insinuationis pcessus cuiusdā seu quapcūq; aliaz lēaz

In nomine domi

ni amen. et. psonaliter constitutis et. discretis vir et. procurator M. procuratorio nomine discreti viri A. talis dyoce. insinuauit notificauit legere pmissis et publicauit quoldam pcessus venerabiliū patrum et dominorū videlicet B. et C. eorūq; sigillis appensis roboratos litteris scissimi dñi M. iserte gte a dicto A. dño nostro papa in cōi pauper forma scē papa. ij. vl. iij. et. sanos integros

Acceptatō

illos non viciatos nec in aliqua sui p^{re}te suspectos put prima facie apparebāt de & super quadam gratia dicto. **A.** a sede apostolica in forma communi facta & beneficio ecclesiastico curato vel non curato ad collationem prouisionem seu quāvis aliam dispositionem. **R.**enerendi in xpo patris & domini. **M.** episcopi talis dyoce. spectantes protestans nihilominus coram me notario publico. & testibus infra scriptis viva voce quod huiusmodi litterarum insinuationem publicationem & notificationem in presentia domini **M.** episcopi libentius fecisset legisset & publicasset ac insinuasset si eius presentiam habuisset. aut cōmode vel quouis modo habere potuisset quod eo absente. **C.**opi am vero dictorum processuum ad apostolicam intimationem faciendam valuis ecclesie talis in **M.** &c. ubi itur ad sanctum petrum &c. realiter affixam & ibi affixam stare permittit infra vicinorum solennia mane hora primarum &c. **P.**incipium autem processus de quo superius fuerit mentio erat tale. **R.**euerendissimo in christo patri ac domino sancte bas. ecclesie episcopo & omnibus alijs & singulis quorum interest seu interesse poterit quomodo voluerit in futurum. **A.**bbas sancti Petri salceburgen. mona. ac ppositus & decanus salceburgen. ecclesie predictae executores ad infra scripta a sede apostolica specialiter deputati. **S.**alutem in dño. **E.**t mandatis apostolicis firmiter obedire. **E.**t finiebatur sic. **D.**atum bas. &c. die tali mensis talis. &c. pontificatus sanctissimi &c. Anno domini &c. **A.**cta sunt hec. &c. **P.**resentibus ibidem &c. **E.**t ego **M.** &c. quia predictorum processuum & litterarum apostolicarum insinuationi publicationi & affixioni omnibus quibus alijs singulis in pmissis factis vna cum prenominationis testibus presens interfui. ea

instrumenti

quod sic fieri videtur & audiri &c. ut supra.

I.nstrumentum acceptationis eiusdem gratie.

I.n nomine domini amen &c. personaliter constitutus &c. discretus &c. asserens ad sui noticiam no uiter peruenisse quod ecclesia in **M.** spectans ad collationem prouisionem seu quamvis aliam dispositionem reuerendi in christo patris & domini **M.** episcopi vacaret ad presens per mortem siue obitum domini **A.** ultimi & immediati rectoris eiusdem quāquidem ecclesiam sic ut premititur vel alias qualicunque modo vacantem dum modo sibi & nulli alij debeat vigore gratie sue apostolice in communi pauperum forma sibi facte acceptauit viue voci oraculo verbis modo & forma quibus potuit protestatione infra scripta: quorum verborum & protestationis tenor sequitur & est talis. **E.**go. **M.** talis dyoce. ecclesiam istā sancti petri in **M.** vacantem per mortem domini **A.** aut alias quocunque modo cum omnibus iuribus & pertinentijs suis melioribus modo iure & forma quibus hoc melius fieri debet & potest vigore & auctoritate gratie apostolice per sanctissimum in christo patrem & dominum nostrum. **M.** diuina prouidentia papam secundum mihi facta de beneficio ecclesiastico cuius cura vel sine cura vacante vel vacaturo spectante ad collationem reuerendi in christo patris & domini. **M.** episcopi talis dyoce. &c. **I.**n nomine patris & filij & spūs sancti amen accepto sub hac protestatione quod si dicta ecclesia de iure mihi non debeat saluum integrum et illesum sit & remaneat mihi ius ad aliud beneficium vigore dicte gratie apostolice mihi debere & canonice acceptandus

Et inuoco super hijs omnibus et singulis testimonium hic astantium: et precipue mi tabellio et peto ut supra premisis mihi unum vel plura conficias publicum instrumentum vel instrumenta. acta sunt et presentibus etc. Et ego. **N.** etc. quia predictis acceptationi protestationi testimonio inuocationi omnibusque alijs et singulis ut supra etc.

Instrumentum inductionis et inuestiture ad ecclesiam sic acceptatam.

In nomine domini amen etc.

Personaliter constitutus discretus vir etc. talis dyoc. tenens et habens suis in manibus quasdam presentationis litteras continentes de et super ecclesia parochiali sancti Petri in. **G.** prenominate dyoce. vacante per mortem **N.** pie memorie ultimi et immediati rectoris ecclesie eiusdem vigore gratie apostolice a sanctissimo in Christo patre ac domino nostro. **N.** papa in communi pauperum forma facte per venerabilem patrem et dominum. **N.** abbate monasterii sancti Petri ordinis sancti Benedicti executores principalem a sede apostolica prenomiato. **N.** specialiter deputati confectas et sigillo appeso dicti domini executoris roboratas non abolitas non cancellatas aut abrasas: nec in aliqua sui parte suspectas: prout prima facie apparebat debita cum instantia requisivit religiosum virum dominum. **N.** plebanum in **N.** ut vigore et veritate huius clause ceterum in ipsis litteris executorialibus principaliter contentis. necnon ex mandato venerandi domini. **N.** inferioris stirie archidiaconi mogunt. dyoce. subexecutoris scilicet vniuersis et singulis archidiaconis. archipresbiteris plebanis. presbiteris. vicarijs tanquam subexecutoribus generaliter per dictum executores subssi-

tutis quatinus ipsum de parochiali ecclesia sancti Petri in. **N.** dicte dyoce. quam vigore dicte gratie infra tempus debitum realiter acceptauerat: ac executor principalis per librum ut moris est inuestiuit ad eandem etc. **N.** soluit autem dictus. **N.** plebanus in. **N.** mandatis apostolicis firmiter obedire ad dictam ecclesiam personaliter accessit. et pulsatis campanis eiusdem ecclesie nonnullius ibidem parochianis pene usque ad numerum certum personarum ibidem congregari fecit. Et eisdem omnibus et alijs quorum intererat omnia et alia singula in dictis litteris domini executoris principalis contenta ibidem in vulgari publicauit et infinuauit alta et intelligibili voce. et nihilominus in presentia eorum omnium predictum dominum. **N.** presbiterum per traditionem librorum et vestimentorum sacerdotalium calicum et clauium dicte ecclesie et oblationis: que in missa ibidem celebrata facta fuerunt inuestiuit et in corporalem possessionem et realem dicte ecclesie introduxit cum suis iuribus et pertinentijs vniuersis: que omnia predicta. **N.** tanquam verus rector custodienda et seruanda recepit et retinuit. Et etiam clauis domus dicte parochialis ecclesie sibi traditas per dictum subexecutores diligenter seruauit. Et nihilominus idem subexecutor eisdem parochianis iniunxit sub penis in dictis litteris executorialibus contentis habitis et promulgatis: quatinus eisdem. **N.** tanquam vero rectori eiusdem ecclesie pareant efficaciter et intendant et omnia iura tam spiritualia quam temporalia dicte ecclesie eidem. **N.** vel procuratori suo exhibeant et persoluant. Contradictores quolibet et rebelles siqui essent vel in futurum forent quod absit: sententias in dictis litteris promulgatas incidere posse fulmi-

nando et fulminatas declarando et in vulgari publicando insinuauit. Ad que omnia et singula publice facta nemo se opposuit seu apparuit contradicens. Supra quibus omnibus et singulis etc.

Ergo. **R.** etc. quia predictorum possessio nis corporalis inductioni clauium librorum et calicum et offertorium presentationi receptioni publicationi omnibusque alijs et singulis etc.

Instrumentum super litteris transumptis.

In nomine domini

ni amen etc. In meorum notarij etc. persona literarum psumptis commendabilis et gloriosus. **R.** etc. frater et preceptor domini sancti Augustini siue Anthonij etc. talis dyocesis. quasdam litteras apostolicas felicis recordationis Pauli pape secundi etc. eius et bulla plumbea in filis sericis rubei et flauel coloris more romane curie pendentes bullatas sanas et integras non viciatas non cancellatas nec in aliqua sui parte suspectas: sed omni prorsus vicio et suspitione carens. ut prima facie apparebant in medium exhibuit et produxit asserens ipsum ceterosque fratres et nuncios sancti Augustini vel Anthonij huiusmodi litteras quibus plurimis locis ostendendis et publicandis indigere. ne igitur huiusmodi littere apostolice propter pluralitatem et locorum distantiam atque viarum discrimina per ipsum vel suos periculose quocumque transformari seu deferri deberent: prefatas litteras applicas mihi notario publico infra scripto tradidit requireres me sub officij mei debito: quatinus easdem litteras de verbo ad verbum nil addendo nil imitando vel dimittendo copiarum transumerem et in publicam formam redigerem: videlicet huiusmodi copie sue transumpto sicut originalibus litteris ubicumque locorum starentur: et fides adhiberet plena

ria. Quare litterarum applicarum tenor de verbo ad verbum sequitur. et est talis. Pius papa secundus seruus seruorum dei etc. ille benedictus usque ad finem. Et ipsis finitis. sic scribat continuando. Post quartum quidem litterarum traditionem et requisitionem. Ego. **R.** notarius publicus infra scriptus huiusmodi litteras applicas circa qua tecum reuerentia acceptas ipsas de verbo ad verbum ut premittit copiarum et transumpti diligenti collatione tamen cum originalibus litteris per me facta et prehabita. acta sunt hec etc. Et ego. **R.** etc. quia dictarum litterarum apostolicarum originalium exhibitioni una cum prenomina testibus presens interfui. ipsas litteras ut premittitur copiarum et transcripti et quia collatione prehabita presentem copiam siue presens transumptum in omnibus et per omnia cum originalibus concordare. nihilque in eo additum vel omissum fuisse aut esse quod sensum mutare aut viciare possit. intellexi reperi et inueni. Deo premissis transumptum manu mea propria scriptum in hac publica formam redegi. signoque et nomine meo solitis et consuevis signavi etc.

Sequitur instrumentum insinuationum confectum super executione litterarum executoriarum

In nomine domini

ni amen etc. Ego. **R.** publica imperiali auctoritate notarij auctoritate et intentione nonnullas litteras executorias leobich a tergo scriptas vel alias etc. a venerabili et egregio. **R.** vicario in spiritualibus talis curie etc. generali. contra et aduersus. a. b. et c. talis dyocesis. et super occupatione et retentione cuiusdam decime de quadam curia. n. sita in. b. infra limites talis dyocesis. emanatas eiusdem etc. laico a. b. et c. insinuandi et notificandi eis in ecclesia parochiali tali etc. dum ibi missarum peragerentur solennia persona

Instrumentum

liter accersui atq; in armarium eiusdē ecclesie eos pduxī: ipsiq; dictarū lraz effectū materna lingua coram testib; in scriptis declarauī et exposui. Et vt ab occupatione et detentione dicte decime cessarent: ipsamq; liberam et inoccupatā dimitterent: ac de fructibus pceptis et expensis factis alijsq; pdenatis satisfacerent sub penis et censuris in dictis lris cōtētis oibus meliorib; modo et forma quibus potui admonui et requisui. Et ne post lapsum terminū in dictis litteris prefixi se quouis modo de decima p se vel per alios quoscunq; eorū noīe dircē vel indirecte quouis quesito colore vel ingenio in futurū intromittant aut etiā sicut prefertur occupent siue detineant sub dictis penis et censuris inhibui et interdixi. Juxta earundē litterarū executorialium pūnentiam vim et tenorē. Acta sunt hec rē. anno rē. Et ego M. rē. quia litteras executoriales predictas executus sum ac omnia alia et similia sicut prefertur peregi et feci. Ideo hoc pīs publicum instrumentū rē.

Instrumentū sup appellatione coraz iudice interposita

In nomine domi

ni amen rē. Coram venerabili patre et dñio. M. abbate scotoz rē. ac in mei notarij publici rē. personalit pstitutus venerabilis vir dñs Johannes pcurator pcuratorio nomie dñi. b. put mibi notario inscripto de ipsius pcuracionis mādato per pstitutionē ipsius coraz me tanq; notario pub. factam plena fides pstabat: habens et tenens suis in maib; quandā appellationis papiri cedulam aio appellandi et puocandi quē etiā de xbo ad verbū legit in q appellauit. puocauit aplosq; petijt. ac alia fecit q etiā ex ipsius cedule tenore plenē pūnetur

appellatōis

Cui tenor sequitur pē oīa in hec xba. Ex quo indebite grauati et oppressi vt ab eorundē grauaminib; et oppressionibus releuentur illatis. iuxta sanctorū patruz instituta legitimas et canonicas sanctiones ad appellationis remedium recurrere psueuerunt. Idcirco eius pcurator continuādo appel. vsq; in finem. quā qdem appellatione sic interposita et lecta p fama dñs abbas volens deliberare sup apostolis dandis statuit terminū. x. diuturnum a tempore interpositionis appellationis. Presentibus ibidem. a. b. et cepit tulo testibus rē. Nūmum vero tali die in loco predicto dñio abbate p tribuna li sedente prefatus Johannes pcuratorio noīe quo supra apostolos sibi debita cū instātia petiuit. Et dñs abbas ob reuerentiam sedis apostolice dixit se velle deferre sue appellationi. et vltiori cōtra dictū appellātem procedere non velle in hac causa: et statuit terminum ad psequendum eandem appellationem. iij. mēsum. Super quibus oibus et singulis rē.

Instrumentū super appellatione interposita corā notario et testib;

In nomine domi.

ni amen rē. personaliter constitutus honorabilis vir rē. pro seipso et principalliter habens et tenens suis in manibus quandam appellationis papiri cedulam notam seu formam prouocacionis appellationis et apostolorum petitionis et alia in se continētem: quam ibidem animo et intentione prouocandi et appellandi exhibuit et ostēdit. puocauitq; et appellauit apostolosq; petijt: et ptestat fuit et alia fecit prout in dicta appellationis cedula continēbatur et continetur. Cuius tenor de verbo ad verbum sequitur. et ē. R. coram vobis rē. inferēdo totum ei?

Insinuatio

tenorem vsq; in finem rē. Sup quibz
oibz et singulis rē.

Instrumentū insinuationis appella
tionis in pñia aduersarij

In nomine domi

ni amē rē. pñitū honorabilis vir. **N.**
canonicus talis ec. bñs et tenēs suis in ma
nibus qddā appellatōis publicū instru
mentū: p discretū vir. **N.** ipiali auctori
tate notariū scriptū et signatū pñ et sub
scriptū tenoris istalcripñ: alias p cū dē
dñm. **N.** interpositū. Qd quidem instru
mentū honorabili viro dño. b. decano rē
insinuauit et notificauit i mei notarij pub
lici testibz rē. pñia alia et intelligibili
voce legere cepit mox rē. b. decan⁹ dix
it rē. Et sic ipē dñs. b. dictū instrumentū
appellatōis p lecto habuit et tenuit. pñ
tūq; **N.** copiam dicti instrumenti appella
tionis ad man⁹ dicti dñi b. decani tradi
dit et porrexit: quā ipē reuerentē accepit
Tenor ipso dicti instrumenti exhibiti rē
verbo ad verbū seqē. Et ē talis In noie
dñi amē rē. Et totū scribat cū eius sub
scriptōe. Sup quibz oibz et singulis rē
pñibz ibidē rē.

Instrumentū sup insinuatōe appella
tionis pñ nō tñtū accessū ad appellatos
N. noie dñi amē rē. psonalit pñitū
honorabil vir. a. ec. scī leuery. et fordeñ
vicari⁹ bñs et tenēs suis in maibz qddā
appellatōis publicū instrumentū cū ipñ
copia asculata p discretū. **N.** publicū
notariū pfectū subscriptū et signatū: req
rens me sub debito officij et cū istātia de
bita quan⁹ bñmōi appellatōis instrumē
tū in valuis ecclie bñe marie rē. cū ei⁹
copia p insinuatōe appellatōis ac deu
lutōne cause eiusdē ad scām sedē aplicā
et dñm nostrū papā pñm faciendū as
figerē: cū ad appellatos retroscriptos
sibi nō paterz tñmō accessus ex causis le

appellatōis

gitimis in eorē retroscripto instrumē
to pñtis psonali insinuatōe faciēda
de q solēnt pñstabat. Quare ego. n.
notari⁹ publicus subscrip⁹ ad reqñtōez
et istantā pñati dñi. a. bñmōi appella
tionis instrumentū cū sua copia eiusdem te
noris valuis ecclie bñe marie et fordeñ.
sub decantatōe primay terciay. et sic de
alijs p insinuatōe et deuolutōe pñcis de
bite faciēdū publice affixi et stare pñsi
finiē. at respice instrumentū bñmōi amoui
copiā vero eiusdē stare pñsi et recessi.
Sup quibz oibz rē. Acta sunt hec rē. pñ
senibus ibidē rē.

Sequitur instrumentū curatorium

In nomine domi

ni amē rē. In domo seu bitatōe vñera
bilis viri. **N.** i mei notarij rē. pñia pso
nalit pñitū honest⁹. a. iuuenis minore
nis maior tñ septē annoz siue etatis oī
bus melioribz modo rē. potuit et debuit
ola et singula acta dñā gesta seu quolibz
pcurata p discretū. p. fratre ei⁹ carnalē
ipñsnoie. ac p ipō in romana curia vel
extra corā quibuscūq; auditoribz pñis
sarijs iudicibz delegat⁹ siue subdelegatis
ordinarijs siue extraordinarijs: in iudi
cio et extra in quibuscūq; caus⁹ quismodo
ex certa sua scia ratificauit approbauit et
collaudauit ac ea grata rata atq; firma
habuit et hñe voluit pñm instrumentū
Et nihilomin⁹ cū minorēnis ess⁹ et p se
stādi in iudicio psonā legitimā nō brēt
ac ipsi nōnulli forte vsulq; sex⁹ hoies li
tes et causas mouissent et tra cū intētaf
sent ac de pñm mouerēt et intētarēt Ipē
a. minorēnis enā eisdē quibuscūq; alijs
lites et causas mouere iniēderet et pscq
pposuit et publice dixit Qd p ei⁹ eta
te sūmarie simpliciter et de plano ipē dñs
N. officialis vel alius iudex rē. se infor
mare: et ipsi pñmōi pñati Jo. suū fratrē

ibidem presentem in curatorem ad exercendum ac lites et causas huiusmodi pleque dum suo ex officio et auctoritate ordinariis deputare ordinare et assignare dignaretur debita cum instantia postulavit. rñ p̄libatis dñs officialis vel iudex huiusmodi facite petitioni tanq̄ iuste et ratione p̄solue favorabiliter annuens. receptaq; p̄ eum summaris informatiōe de dicti. a. minorennis etate inuenit eundē minorrennem. xiiij. annorum. et maiorem septem annorum etatis sue existere. Ip̄m q; ad lites et causas p̄sequēdum curatores valem et necessario habere dictū Jobānem eius fratrem ibidem p̄sentem et onus curatiōis huiusmodi in se sponte suscipiente sua auctoritate ordinaria et decreto interveniente ip̄si. a. minorrenni in curatores ordinavit et deputavit. Recepto tamē primitus et ante omnia ab ip̄o Jobāne curatore ad ip̄s dñm officialis vel iudicis mandati: et in suis manibus tactis per eum scriptis sacrosanctis ad sacrosancta euangelia solito p̄stato iuramēto: q̄ vultis agere et inuolūta p̄termittete: ac ip̄m minorrennem eius res et bona ad p̄modum et vtilitate eiusdem custodire: ac inventarium de bonis et rebus eius facere: eosq; et ea cū bona diligentia saluare administrare et reddere siue facere reddi computū siue rationē cum iūtegra restituione loco et tempore oportunitis et debitis et dicto inuētario rebusq; ac bonis dicti minorrennis gubernatis gestis et administratis. in omnib; et per se bene ad huiusmodi curatiōis officiū fideliter habendum seruiturum exerciturū. Dantes eidem dñs officialis siue iudex et a. minor predicto curatori plenā et liberā potestatiē negocia res et bona dicti minorrennis presentia et futura administradi et noie eius coram quibuscūq; iudicibus ecclesiasticis et secularibus pro recuperatiōe et

reueratione rerum bonorū et iurium ip̄ius minorrennis p̄tra personam: quam cūq; ecclesiasticam siue secularem in quibuscūq; causis moris et mouendis cōparendi agendi: eūq; ac eius iura defendendi omnes et singulos terminos et actus iudiciales de iure vel filo iudiciorum substantiales obseruandi quas cūq; appellatiōes necessarias interponendi et eas prosequendi omniaq; et singula prosequendi faciendi et procurandi gerendi et exercendi que in p̄missis et circa ea fuerit quolib; necessaria et oportuna. Super quibus omnibus et singulis. a. minor sibi a me notario publico rē Acta sunt hec rē. p̄nib; ibidē rē.

Et ego. N. rē. q; predictorū ratificatiōi p̄positiōi curatoris petitioni et deputatiōi: iuramenti p̄stationi: decreti inuentioni: et potestatis dationi omnibusq; alijs et singulis dum vt sicut p̄mittitur per p̄libatū dñm officialē et coram eo agerētur et fierent vna cū p̄notatis testibus rē.

Sequitur forma creationis notarij auctoritate vicecomitis

In nomine domi

ni amē rē. Vniuersis et singulis presentibus litteras siue presentis publicū instrumentū aut priuilegiū inspectoris Jo. de. G. artium magister rē. Imperialis maiestatis sacri latranē. palatii ac regalis aule romane vicecomes palatinus per venerabilem circumspectum virum N. dei et imperialis maiestatis gratia regalis aule romane curie sacri latranē. palatii. Comitem palatinū atq; ministrū officiū tabellionatus per talem rē. a. rñū liberalium magistrum per illustrissimū et inuictissimū principem dñm Federicum diuina fauente clementia romano rum yngarie bohemie dalmacie croacie

ficie rē. regere principaliter creatū. Cre-
amur ad infra scripta specialiter deputa-
tus. Pacem gaudiū et salutem bonāq;
in premissis cū debita prospectione vo-
luntatem. sagax humane nature discre-
tio memorie hominum labilitate pensa-
ta ne diurnitate temporum hominum cō-
tractis ceteriq; publicis actis obliuio-
nis defectui subiacerent salubriter pui-
dere volens tabellionatus officium adū-
uenit: per quod cōtrahentium vota et vo-
luntates scribuntur: et scripturae ministe-
rio longēue seruantur possumus odū in eū
Cum itaq; discretus et sciētificus vir ar-
tium liberalium magister magunū. dy-
ocesis clericus. in nostra presentia perso-
naliter cōstitutus nobis flexis genibus
humiliter supplicauerit. vt sibi tabellio-
natus ac iudicatus ordinarij officij au-
toritate predicta nobis vt premititur
plene concessa vbiq; locorum et terrarū
exercendum grātose concedere dignare-
mur: ipsumq; tabellionem ac notarium
publicum cum inuestitura solennitatū
bus ad hoc debitis crearemus et inuesti-
remus. Cuius quidem autoritatis nos-
bis tribute: et plenarie elargite littera-
lis tenor de verbo ad verbum sequitur
est talis. In nomine domini amen.
Vniuersis et singulis sacri romani impe-
rij rē. vsq; in finem. Communi priuilegiū
eum notarij subscriptione inserto. Nos
igitur Johannes vicecomes prefatus
dici. A. supplicationibus fauorabiliter
inclinati. ipsumq; adhuc in nostra pre-
sentia cōstitutum: et flexis genibus id
humiliter petētem vt preferatur: quem
per diligentem examinationem suffici-
entis litterature ad tabellionatū seu no-
tariatū et iudicatus ordinarij officij ex-
ercendum benemeritū habilem ydo-
neum in debita etate cōstitutum dili-
genti examine prehabito fuisse et essere

perimus. in notarium seu tabellionem
publicum iudicemq; ordinariū: animo
deliberato prefata regia et imperiali. nec
non vicecomitatū nostri autoritate: qua
fungimur in hac parte nobis concessa et
elargita cōstitumimus fecimus creau-
imus et ordinauimus. Necnon notaria-
tus tabellionatū ac iudicatus huiusmo-
di officium sibi pcessimus. prout teno-
re presentium cōstitumimus facimus cre-
amus ordinamus et cōcedimus in ordi-
ne nostri creationis. quartum vel sextū
Ipsūq; A. cum penna calamari carta
et birreto que tunc in nostris tenebamur
manib; Et per anuli aurei in digiti sui
impositionem necnon pacis osculum vt
moris est legitime inestumimus. recep-
to tamen prius ab eodem. A. vice et no-
mine. Serenissimi et inuicissimi princi-
pis et domini domini Frederici romano-
rum regis semp angustis suorumq; suc-
cessorum legitime intrandum ac p sa-
cro romano impio fidelitate solita: nec
non de ipso notariatus seu tabellionatū
ac iudicatus officio fideliter exercendo
corporali et proprio iuramento ad sancta
dei euangelia tactis scripturis sacrosan-
ctis in manibus nostris per eum pposito
sub hac verborum forma. Ego. a. pmit-
to et iuro qd fidelis ero serenissimo prin-
cipi dño dño frederico digno romano-
rum regi gratiosissimo dño meo: et oībo suc-
cessoribus ei; legitime intrantibus et p
cipue vobis vicecomiti meo creā. Neq;
vnq; ero in pilio vbi piculū seu scāda-
lum eorum tractabitur: sed bonum et sa-
lutem eorumdem promouebo et damna
eorum pro mea possibilitate auertam.
Instrumenta seu contractus quoscūq;
non scribam in carta papirea seu veteri
sed in membrana noua pura et munda.
Testamenta eccliallos et quascūq; de-
cedentium vltimas voluntates: necnon

dicta testium conscribam fideliter et ea occulte seruabo: nec ulli pandam donec debeam: aut de mandato iudicis seu alias exigente iusticia p mea possibilitate promonebo. et officium fideliter exercebo et legaliter sine falsitate non attendendo munera odium fauorem vel amorem. sic me deus adiuet et sancta dei euangelia. Dantes et concedentes eidem. a. autoritate nobis ut superius exprimitur in hac parte concessa plenam licentiam atque liberam potestatem per totum romanorum imperium et alibi ubicumque locorum. ad instrumenta. acta. protocollo. testamēta. codicillos. et alias conficiendum. exemplandum. copiandum. auscultandum. testes recipiendum et examinandum. appellationes. prestationes et exceptiones quas cumque tam in iudicijs quam extra audiendum scribendum et insinuandum. Et quolibet alia instrumenta scripturas siue contractus tam ultimatum voluntatum decedentium quam aliorum negotiorum quorumcumque inter viuos conficiendum et ordinandum et de eisdem fidem faciendum pupillis et orphanis. alimenta decernendum. cos et alias miserabiles personas defendendum ac in iure ipsorum conservandum necnon emancipare manumittere et adoptare volentium decreta et auctoritates prestandum et interponendum: dictumque tabellionatus officium ubicumque locorum libere publice et pacifice exercendum: et generaliter omnia alia et singula dum requisitis more solito fuerit faciendum et exercendum que ad dictum tabellionatus officium quomodo libet pertinere et spectare dinoscuntur. et ad nostre premissis privilegij se in hac parte extendit auctoritas. Et quod ad ipsum tanquam ad notarium et tabellionem publicum iudicem ordinarium et authenticam personam in omnibus et singulis ad ipsum officium spectantibus quoniam ubi et quomodo libet necesse fuerit pub

lice recurrat. et instrumentis publicis per eum confectis et pro tempore conficiendis: publicoque signo suo signatis firmiter standum et credendum de cetero. et ubi quod terrarum per sacrum romanum imperium ac alibi plena et indubitata fides: putet et quemadmodum alijs notarijs et tabellionibus publicis in talibus fides creditulitas et auctoritas consuevit adhiberi in omnibus adhibeat. In quorum omnium et singulorum testimonium et certitudinem plenius privilegium siue instrumentum publicum per primum vicum. Ad dicta auctoritate imperiali notarium publicum infra scriptum confici subseribi et publicari mandavimus. nostrique sigilli iussimus et fecimus appensione communiri. Datus et actus in opido etc. in domo habitationis etc. sub anno etc. indictione etc. ut supra premissis ibidem etc. Et ego. N. quia predictae creationi ordinationi et inuestiture omnibusque alijs et singulis dum sic ut premititur per prelibatum dominum Johannem decretorum doctorem et vicecomitem coram me in huiusmodi actus scriba fierent et agerentur etc. Ideo hoc presens publicum instrumentum siue privilegium auctoritatem ipsius domini vicecomitis in se continens de illius mandato exinde confectum et in hanc publicam formam redegit: manuque propria mea scriptis signoque et omnibus meis solis et presens vinctum predicti domini vicecomitis sigilli appensione signavi in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus propter et requisitus

Sequitur forma testamenti

In nomine domini

ni amen etc. In domo habitationis venerabilis viri domini. A. perpetui vicarii in

¶ In meiq; notarij publici rē. perso-
naliter cōstitutus item dominus. **A.** sa-
nus mente et compos rationis licet cor-
pore vt asseruit in calculo patiens rē. a-
nimaduertens q; vita hominis sup ter-
ra more florum marcescit. **E**t q; homo
quotidie ad finem vite sue properat. **E**t
q; mors hominem quotidie insequitur
ad alias prouide considerās q; nihil cer-
tius morte. et nihil incertius hora mor-
tis euentum huiusmodi horre timēs. vo-
lendo eundem precauere: nolensq; inte-
statis ab hac vita decedere: sed sue ani-
me salutē prouidere: ne post obitum suū
super bonis per eum relictis aliqua vale-
at discordia exoriri omnibus meliorib;
rē. quibus vtriusq; iurisdictione fieri
potuit et debuit: ac iuxta sue conditiōis
possibilitatem suū nuncupatiuum te-
stamentum siue vltimam voluntatem in-
nouauit edidit et condidit. In primis
omnipotenti deo et gloriose sue genetri-
ci totiq; celesti curie animam suā lega-
uit: ac carnis materiam terre. **N**ecnō re-
uerendissimo domino. **P.** archiepiscopo
et x. flore. vel vnam marcam auri vel
argēti puri: vel eius verum valorem re-
liquit atq; legauit: vt ipse suū testamē-
tum dignetur si necesse fuerit |gratiosi?
defensare necnon alias suū testamen-
tum fecit constituit atq; per suos testa-
mentarios subscriptos exequi disponi
et ordinari voluit. prout in certis ordi-
nationis et dispositionis litteris siue cartis
aut registris manu sua propria conscrip-
tis plenius videbitur contineri. **S**i au-
tem huiusmodi littere carte et registra or-
dinationis seu dispositionis non reperi-
antur. q; tunc dicti sui infrascripti testa-
mentarij ac vltie voluntatis executores
huiusmodi suū testamentum nūcupa-
tiuum siue vltimam voluntatem exequi-
tur. prout eisdem subscriptis testamen-

tarijs melius apti? et anime sue salutē cō-
uenientius videbitur expedire. et sicut
ipsi deo in nouissimis de hijs voluerint
reddere rationem. et pro huiusmodi sui
testamenti siue vltimae voluntatis execu-
tione facienda. similiter omnibus meli-
oribus rē. elegit nominauit. eligit et no-
minat. ac fecit constituit et sollemniter or-
dinauit. pñtis publici instrumēti serie
duos vlt ples veros certos legitimos et
indubitatos testamentarios et manus
deles et vltie voluntatis sue executores
videlicet honorabiles viros. **P. C. et**
P. dans ipsis coniunctim vel diuisim
et maiori eorum parti auctoritatem dis-
ponendi ordinandi et exequendi huius-
modi suū testamētum. prout premit-
tunt. fm ordinationem de manu sua fac-
tam. nolens huiusmodi testamentari-
os vltra recipienda et per eum relinque-
da cuiq; obligari. de quo publice prote-
stabatur. **V**oluit etiam et protestabatur
dictis testator publice q; si huiusmodi
testamētum non valeat iure testamē-
ti propter aliquam forsan sollemnitatem
iuris omissam. aut alia causa quacunq;
saltem iure codicilorum epistolarū vel
legatorum vel alterius cuiuslibet vltie
voluntatis. prout iure et melius subsiste-
re poterit et valere valeat. ac vigore ha-
beat. super quibus omnis et singulis rē.
Acta sunt hec rē. **P**ñtis ibide rē.

Ntequā
dicam de processu
iudicii. Notandum
est quid sit iudiciū
quot sunt spēs iu-
dicii. et que sint p-

rone que debent consistere in iudicio.

Unde iudiciū est actus trium personarū
scilicet iudicis. actoris. et rei in iudicio consi-
stentium. Alię persone etiam quandoq;
sunt necessarie in iudicio. ut sunt testes
aduocati. assessores et procuratores et
auditores. Iudex est qui iudicat de cā.
Et dicitur quasi ius dāns vel dictās vel
dicens. et dicitur a iusticia: quia debet
esse iustus alias non est iudex.

Tres sunt species iudicis. Ordinarij
sunt qui habent propriam iurisdictionem
ut decani. prepositi. et epi.

Delegati sunt qui utuntur iurisdictione
aliena. et qui sunt iudices dati a papa
vel legato ipsius. Delegatus autem a prin-
cipe subdelegare non potest.

Arbitrarij sunt in quos partes de psem-
tu cōmuni cōpromittunt.

Tria sunt que impediunt aliquē esse
iudicem.

Natura prohibet surdum mutum et fu-
riosum esse iudicem.

Lex prohibet irregularem excommuni-
catum. hereticum. paganum esse iudicem.

Sexus et mores prohibent mulieres
esse iudices propter eorum inconstantiam.

Conditiones iudicis. Iustus
veridicus. discretus. eloquiosus.

Causa causabilis debet iudex fore ta-
lis.

Actor est qui agit causam contra aliquē
in iudicio.

Reus est contra quem agitur in iudicio
et dicitur reus non a reatu: sed a re sup-

qua agitur. Item excommunicatus
non potest esse actor vel procurator. quia
non habet personam standi per se in iu-
dicio. Sed per alium in respondendo: sed
non in agendo. Testis est qui testio-
nium prebabet in iudicio. Unde no-
ta quod sunt.

Septem que prohibent
aliquem esse testem

Condicio ut si aliquis est servilis cōdi-
tionis. talis non potest esse testis in cau-
sa criminali. ut ubi de furto: vel homicidio agitur.

Sexus: ergo mulier non potest esse te-
stis in causa criminali.

Etas: ergo puer non potest esse testis.

Discretio: ergo fatuus non potest esse
testis in causa criminali: nec furiosus.
Fama: sic infamis non potest esse testis
nec viciosus.

Fortuna: ergo infortunatus vel pauper
non potest esse testis. quia presumitur quod
propter ipsius paupertatem per munera
sit corruptus. Et hoc intelligendum est
de vilibus hominibus pauperibus: quia
pauper honestus potest esse testis.

Fides: ergo infidelis non potest esse te-
stis. ut hereticus. vel etiam paganus
versus.

Condicio. sexus. etas. discretio. fama.
Et fortuna fides. in testibus illa requi-
res.

Adhuc sunt aliqui modi preter iam vi-
ctos: quibus aliquis repellitur a testio-
nio. qui patent in hijs metris iā sequē-
tibus.

Et clericus laycum. fugiat et vice-
versa.

Et consanguinei. pariterque dome-
stica turba.

Et locus et tempus. annumerantur
eis.

Impedimēta

Unde sanguinei inter se non possunt
testificari. Serui et ancille siue familia
res testimonium pro domino dare non
possunt. Laicus contra clericum non potest
Ite testes debent deponere. i. testificare
de aliquo loco vel tpe. Aduocatus si
ue procurator est qui defendit causam pro
paccio

Plura impediunt aliquem esse procuratorem
Infamia. seruitus. cecitas. puericia. mo
nachatus. irregularitas. Monachus non
potest aduocare. si abbas suus sibi imperat
vel si est causa sue ecclesie. Item est iudi
cium de canonico regulari. Unde
Gurdus. cecus. mutus. vel perpetuus
furiosus. Femina vel seruus. infans. vel
minorēnis. Publicus atque pugil. male
credens religiosus. Pactus et abnegans.
non abneganda sacerdos. Item sacerdos
non potest aduocari nisi in causa propria. vel in
causa sue ecclesie. vel in causa coniuncte per
sone. i. fratris sororis vel nepotis etc. In
causa miserabilis persone vel vidue or
phani. vel ceteri

Ite qui procurare non possunt

Testis. assessor. pascens. reus. et iudex
actor. auditor. commedator. simul ista
requirit. Procuratores. doctores simul
ista sociabitis. Rusticus nec miles. mul
ier. nec non minorēnis. Pauper bānitus
non procurare debet. Assessor qui assidet
in iudicio iudici. et instruit eum si forte
iudex est imperitus. Procurator est ille
qui de mandato vestri suum negotium vnum
vel plura suscipit peragenda. Item ali
quis prohibetur esse procurator multis mo
dis vel multis de causis. vt si est mulier
Oiles excoicatus vel irregularis. puer
vel rusticus. vt dicitur in versibus. Rusticus
nec miles. Auditor est. cui aliquis
certus articulus audiendus vel exami
nandus a iudice pmititur. vt in recepi

procuratorum

nione testium Et hoc de personis que de
bent sistere in iudicio: que dicta suffici
ant.

Sequitur de ordine et processu iudi
cij.

Reus citari de

bet a iudice. et eo veniente ad iu
diciū litem sua offeratur ab actore: quod ob
lato inducie deliberandi dantur ipsi reo
in quibus deliberare debet. an velit dēte
re vel litem cedere. Finis inducijs reus
venire debet ad iudiciū. Et si ei non cō
petant exceptiones per quas possit decli
nare. i. effugere iudiciū. tūdere tenetur
actori super petitione sua affirmādo vel
negando illud quod actor protraheū appo
sit siue appoist. Et ista affirmatio vel nega
tio dicitur litem prestatio. lite contesta pstan
dum est iuramentū calumnie a partibus.
Quo prestito partes. i. actor et reus in
rogantur a iudice super causa principali.
Deinde partes debent producere testes
et instrumenta ad probandum intentionē
suā. Post hoc publicāda sunt vtriusque testiū
in iudicio presentibus partibus. super
quibus dictis disputat. Quibus pub
licatis et instrumentis adhibitis ab vtra
que partium et allegationibus factis ab
aduocatis partium seu etiam ab ipsis parti
bus. iudex debet motum animi sui ifor
mare secundum dicta testium et instrumentorum
finitiones aduocatorum et allegatio
nes. Deinde iudex cum inspexerit aut
discusserit merita cause plenissime debet
ipsum negotium terminare per sententiā
diffinitiuam. **H**is omnibus premis
sis cum iudex fuerit sufficiēter instructus
de meritis cause descendere debet causam
per sententiā diffinitiuam. vt supra.
A qua si iniqua aut iniusta fuerit poterit
iudicatus appellare. **P**redictus proces
sus in hijs habetur versibus

Primo reū citat. post hoc fertur illi
liber. Inducie dant post hoc de re q̃ pe
nita. Lis prestatnr. sequit̃ colūnia p̃tis
Querūt̃ testes ac instrumēta sequūt̃
mr. Producti manifestāt̃ super hīs
placitē. Diffinitio post hoc sententia
datur. Que mala si fuerit datur appella
tio parti.

De citatione.

Primo viden
dū est de citatione. Nā q̃
tatio est vocatio rei ad iudi

ciu. et en principiū cause ita q̃ post ip̃
sam cā d̃r incepta s̃m ius canonicū.

Unde Si iudex citet aliquē. et ille citat
t̃is pendente citatione trāffert se ad ali
am iurisdictionē. i. ad iudiciū alterius
iudicis. Iste nō p̃t declinare iudiciū p̃i
mi iudicis: q̃ p̃uentus est citatōne.

Notandū q̃ citatio d̃r fieri tribz edictz
quoz quolibet reus vocitat̃ vt r̃ideat.
vel q̃ melius ex cā p̃t fieri vna pempto
ria: ita q̃ reus primo pemptorie cō
pareat vel r̃ideat. Notandū ē q̃ iudex

delegatus a papa vel a legato citat ali
quē pemptoria citatione. citatōi d̃r iſe
rere autenticū dñi pape vel legati in p̃i
pria forma ip̃ius. Hoc nō **B.** dei grā.

Decanus maioris eccie leodicē. iudex
a dñō papa delegatus tali sacerdoni.

Salutē i dñō. It̃as dñi pape recepim⁹
in hac forma. **A**lexāder ep̃s suus dei.

Dikō filio suo decano talis eccie **S**alu
tem et aplicam benedictionē. **E**nā no
bis. **H**enric⁹ de tali loco querelā mon

strauit. q̃ **N.** de tali loco et quidā alij ca
nonici et laici talis citatis in quadā sum
ma pecunie vel possessione et alijs reb⁹

iuriant̃ eide. i. sup certis debitis. **I**deo
q̃ discretioi me p̃scriptorā aplicā mā
dam⁹ quant⁹ p̃ibus cōuocatis au dñi

as cām. et appellatōe remota suo debito
sue descondas eāq̃ decisione facias. et

bisemes p̃cēsurā ecclēsiasticā firmiter
obseruare. **T**estes vero si qui iſe r̃miati
id ē citati se grā odio vel amore vel t̃io
re subtraherit: cēsurā sibi cogas vritati
testimoniū p̃hibere. **D**atur. r̃c. **Q**ui⁹
q̃ mandati aplici aucte nobis in hac p̃
te delegata in virtute sancte obediētie
districte p̃cipiendo mādamus quaten⁹
p̃dictū **N.** et p̃socios ad nrām pempto
rie citatis p̃ntiam vt prima feria quar
ta post festū **O.** corā nobis in tali loco
p̃pareat. a. et b. ciuibz legitie r̃fusus

**De ferijs in quibus
non habentur iudicia**

Post hoc vidē
dum est q̃ iudex nō d̃r aliquē

citare tempe feriato **S**unt at̃ triplices
ferie. i. solennes, rustice. et repentine.

Solēnes sunt q̃ introducte sunt ob re
uerentiā dei et sanctorū. vt sunt dies

festi quos p̃ lūs solet celebrare **I**n his
ferijs nō valz citatio facta a iudice. nec

p̃cessus iudicij fictus vel habitus. nec
iuria lata. vt si iudex citaret: vel iuriam

ferret in hīs ferijs: sal. em n̄ fuit ex t̃o
consensu p̃tium. **R**ustice ferie sunt que

introducte sunt p̃pter nēcitatē hominū
vt tempus messium vel vindemiarum

Et tūc quiescere d̃r strepitus iudicij. iu
dex t̃n p̃t citare si de consensu p̃tūz fue
rit. et eē p̃cedere i cā inferijs rusticis

Repentine ferie vocāt̃ q̃s aliq̃s p̃nceps i
roduxit p̃pter diē natiuitatis filie vel

sui. vel quia tūc triumphauit cum iimi
cis suis. et obtinuit victoriam. et de fe
rie non sunt in vsu

Reus citat⁹ aut comparet aut
non. **S**i non comparet et cōu

maciter se absentat ex cōicad⁹
est p̃pter p̃sumtiam. **I**udex at̃ qui cū

ex cōicat sic scribit **B.** dei grā decanus
talis loci. iudex vnicus a papa consue

Citatio

tas presbitero tal' loci. Salutē in dño.
Quā. B. miles vñ proebian' citat' ē co
 rā nobis. ad instātiā. b. ciuis monaste
 rici aucte p'signata: quē cū nec p se nec
 p aliū die p'fixo sibi pparere curauit cō
 timacē reputam'. et ppter p'maciaz
 excōicam'. Quapropt' mādā' vobis
 quaten' ipsum singulis dieb' dñiciis et
 festiuitatib' i eccia v'ra publice nūciēs
 Datū rē. Si vero citat' pparet. si cōpe
 nit sibi exceptōes p't excipe. Cū viden
 dū quid sit exceptio. **E**xceptio ē acto
 ris exclusio. et est qdā defensio: p quā re
 us intrēdit se defendere. Et qdā est di
 latoria qdā pemptoria. Dilatoria d'r.
 qz p eā differt et pedit cā. Et qñqz ppo
 nitur cōtra iudicē. **Q**ñqz cōtra suā iuris
 dictionē. **Q**ñqz cōtra actorē et pcurato
 rem actoris. **Q**ñqz cōtra ips' q aliquis
 citatus est. **C**ontra iudicē sic excipit
 reus dicēs. Nō potestis eē iudex meus
 estis seruilis p'ditōis vel infamis vel ex
 cōicatus vel suspectus mibi ex certa tōe
Eo q' estis inimic' me'. vel p sanguine
 aduersarij mei. sic supius dictū est. **C**ō
 tra actorē sic excipiat reus dicēs. Vos
 nō potestis esse actor cōtra me. qz excōi
 catus estis. g' non h'ētis psonā standi in
 iudicio. **E**o dē mō excipiat reus cōtra p
 curatorē actoris q' sit excōica'. **C**ōtra
 iurisdictionē iudicis sic excipiat re'. nō
 potestis me citare. qz non sum d'fo. v'ro
Ego ei sum de dyocesi magūinēsis vos
 de dyocesi colonienfi. hec exceptio valz
 p'ra iudicē ordinariū. sed nō p'ra iudi
 cem delegatū: qui est d'legatus pape. qz
 ille p't citare ex aliena dyoc'. **C**ōtra ips'
 sic excipit q' tēpe citatus sum non potui
 iure citari. qz feriatū fuit. vñ peto q' cō
 demnetis partem aduersam in expensis
Exceptio pemptoria.

Peremptoria ex

peremptoria

ceptio est: que probata p'imit causam
 et intentionē actoris. **E**lebi grā. vt si
 reus dicat contra actorē. Tu petis a me
 marcas quas tenebar: sed iniusti iure
 me cū pactū d' nō petēdo. i. q' nō peteres
 a me debiti. **S**co reus soluit ab instan
 tia iudicij. **E**t actori iponat silentiū ppet
 tū illi' cause. **S**z reo citato veniente
 ad iudiciū. si non ppetat ei exceptōes p
 dicte. an tene tenet actori. **S**z p' certifica
 dū est sup' q' ipetit ab actore. vñ offerri
 d' ei libellus. in q' certificad' ē. vt d' ca
 nō et decretū offerat ei libellus: q' ad iud
 diciū ē vocatus. et xxi. d'iez gaudet in
 ducijs in q'bus deliberat. se vtz velit cō
 tēdere an litū cedere. **Q**uidēdum ē igit'
Quid libellus. et quo sit formand'. vñ
 alius ē libellus ecclesiastic' q' dat' in crimi
 nalib' causis. **A**li' p'uenonā. **E**t ē scrip
 tura pñēs psonā iudicis rei et actoris.
 et rē q' petit. et cām petēdi. **F**ormant' ē
 sic. **D**ñe rē. Ego cuius tal' ppono in ge
 nere q' tradidi dño. b. m. liti de tali lo
 co. xx. marcas puri argenti: quas mibi
 soluere p'misit in p'xio festo pasche tras
 acto qd' adhuc n' fecit. vñ peto quatin'
 ipm ad solutōez d'cē pecunie p'pellatis p
 vram diffinitivā **S** in saluo iuris bñficio
 addēdi. minūēdi. mutādi. declarādi. p
 testor eē expēsas meas mibi eē solūēdas
 scās i lite et extra litē. et adhuc faciēdas
Et nota q' libellus p'uenonalis d'r. qz p
 ipm reus cōuenit ab actore. et d'z hūc li
 bellū actor offerre iudici et iudex offerat
 ipm reo: q' oblato iudex dabit reo indu
 cias deliberandi. **I**n quibus se delib'z
 an velit contendere an litū cedere. **E**t no
 ta q' libellus non debet esse obscurus.
Si enim obscurus fuerit reus petet si
 bi declarari. **E**lebi gratia. **S**i petat ac
 tor a reo viginte: marcas petat sibi de
 clarari: cuius monete fuerint. **I**tem si pe
 tit actor agrum vel vineam vel domum

Iuramentum

re? faciat sibi declarari quis sit talis age
renolens vel ubi sitis est re.

Interdictum est quod cum petendi quare talis
re petat actor. exprime da est predicti est
Ideo quantacumque re actor petat a reo. ipse
de expimere cam. ubi gra. Dñe iudex.
ego. b. talis cuius ante signat. ppono coram
vobis. q. a. miles tal. qndā agz in tali
loco fini. violent occupat vel tenet. q
iure hereditario tñmlo empñois ad me
spectat. qre peto. qñn? predicti. a. ad istu
turōz pñci agri cū fructibz ide recepñ
pellans In b libello expmñt cā petēdi
cū dñz q iure hereditario vel empñoi si
tulo ad me spectat. et hec de libello pñe
nionali in iudicijs dicta sufficiunt.

Line contestatio

Finitis iudicijs deliberadi ptes scz
actor et re? ad iudiciū redeunt. et reus re
spōdet libello dicēs sic. Dñe iudex fm
q actor petat a me. vel pponit cōtra me
nego ita esse. vel cōfiteor ita esse. bñdñ
negatio vel affirmatio ipñ rei vocantur
lit. ptest. Cñ lit. ptest. sic describit Et
principiū principal negotij. i. cause ad
suū iudicē bñcñde scā narratio. Fit enī
lit. ptest. p narratōez actoris. ppositā vñ
obiectā. vñ si actor dicat p pñdictione
nē rei oppositā ad reū Tu teneris mibi
x. marcas. et re? dñ nō teneor. p hec vñba
lis ptestat. Et nota q oēs dilatorie
exceptōes et pñpue iudicij recusatio dñe
preponit a reo. añ lit. ptest. post lit. ptest.
nō audiet. Nec pñt pñpñ. qñ li. ptest.
videt in eū cōlensuē. Cñ si re? vult ex
cipe cōtra actorē vel pcuratorē actoris
et cōtra rescriptū ei? .i. cōtra lras papa?
les. vel alias lras quascūqz. bñ dñ facere
añ lit. cōtest. Et maxie in pñcipio line
stat dñ excipe pñra pñonā iudicis si sibi
suspect? ē Et dñ regulare ipm talit? tanqz
sibi suspectū añ lit. cōtest. postea non pñ
nisi cā actoris ipñ? pñt sit finita. Cñ qñ

calumnie

actori reo offert libellū ad pueniendum
eū. re? si vult ipm actorē recouenire pñ.
Et dñ ec libellū offerre actori ad recoue
niendum eum

De iuramento calumnie

Ite cotestata.

actor et re? statim iurare dñt dñ ca
lūnia. Et hoc vocat iuramentū calūnie
Cñ qñ iurat. q bona fide et sine dolo a
gat et rñdeat. Et est calūnia falsa pññio
vel actio. Et inde dñ iuramentū calūnie
et subaudiť vitandū. Dñsus enī est iura
mentū calūnie vitāte. i. qñ pñcs dñt vi
tare calūniā iniustā accusatōez vel actio
nem vt dictū est. bñ iuramentū imediate
pñtari dñ post lit. ptest. Et forma huius
iuramēñ. si ē actor iurabit. vt credat se
bñ iustā actionē. simile re? Itē iurabit
vterqz vt iterrogat? a iudice. nō negabit
dicere vñ. nec vñt scient falsa pñatōe
nec petat fallam dilationē nec friuolā. i.
inducias p eo vt cā dilateť Itē iurabit
vterqz. i. actor et re? q nec dedit. nec da
bit nec pñmisit. nec pñmittet aliqd. vt se
ratur snia p eo. Et lic iurāto ponat ma
ñ suā sup libz. Hec forma iuradi dñ ca
lūnia in hñs vñsibz cōtinet Ill dñ iureť
qñ lis sibi iusta videt. Et si qñat vñ nō
inficiet. Nil pñmittet. nec falsa pñatio
detur Et lis tardet dilatio nulla petatur
Si nō actor iurare noluerit bñ iuramēñ
et pena erit q cadat a cā. i. nō possit age
re. Pena vero rei nolēns iurare est. vt
p confesso beatnr. i. reputet ita re? ac si
cōfessus eet. Hoc iuramentū rōo est in
uētm. vt hoies hui? iuramēñ metu nō
facilit iuret nisi credat se iustā bñ cam.
Postqz pñtū est iuramentū calūnie a
pñbo. vt dictū est. Inrogāte sūt pñcs
et dñt aduocati pñt ferre illas interrogat
iones. ubi gra. Aduocat? actor? rogat
bit iudicē. qñ itrogat q iure re? possideat

agrum talem vel vineam. si reus respōderet q*uo* iure hereditario. Interrogetur ulterius quis ille fuit cui successit in tali re tanq*ue*m heres. Item si reus respondet q*uo* titulo emptionis res possideat. Interrogetur a quo emit. et pro quāto precio et ubi et coram quibus et pro qua moneta. Et omnes responsiones scribēte sunt ab aduocato actoris. Similiter ad uocatis rei dicat iudici q*uo* interroget actorem quo iure petat rem a reo. si tūc actor respondeat q*uo* titulo emptionis vel donationis talem petat similiter interrogatur. et breuiter quicquid respōdeat actor ad interrogata rei. scribendū est ab aduocato rei. unde si quid tūc reus confessus fuerit in iudicio: q*uo*d est cōtra seip*su*m pro p*re*dicto habeatur. si vero reus negauerit q*uo* actor affirmat actori cōuenit probatio. i. p*ro*bare debet q*uo* ita sit ut dixit.

Ut alicui noceat sua confessio multa sunt necessaria. ut patet in h*is* metris.

Maior sponte sciens: cōtra se ius fit et hostis. Certe nec natura fauor lis ius ne repugnet.

Dicitur maior. quia si aliquis infra .xv. ānos p*re*stus fuerit contra seip*su*m non sibi p*re*iudicat.

Dicitur sponte. quia confessio per metum extorta non nocet. nihil e*ss*e ratū esse potest quod metū extorqueatur.

Sciens dicitur. quia si aliquis fuerit confessus per errorem contra se et probet se errasse nō nocet ei.

Contra se dicitur. quia cre-

ditur tantū alicui confitenti contra se ipsum. sed non p*ro* seip*so*.

Ius fit i*de*o quia p*re*stus facta in iure. i. in iudicio.

et coram suo iudice nec non extra iudicium.

Hostis i*de*o dicitur quia absente hoste. i. aduersario vel p*ro*curatore suo si fiat confessio non nocet confitenti.

Certū i*de*o dicitur. quia si ille qui confitetur non dat certam responsione*m*

sed incertam et obscurā de aliqua re. nō valet confessio. **N**atura i*de*o dicitur quia si petat aliquis aliquid q*uo*d est contra naturam. non nocet. **V**erbi gratia. si aliquis dicat esse illum filium illius. qui est senior eo vel dicat istum esse seruum suum: qui per biennium fuit mortuus. **F**auor dicitur i*de*o. quia si aliquis nobilis est liber. per errorem suum et simplicitatem suam confiteatur se esse seruum. non nocet ei dū probat p*ro*teritū. **E**t hoc in fauore libertatis. q*uo* libertas est res valde fauorabilis. **L**is i*de*o dicitur: quia si aliquis p*re*stet sup*er* aliqua re. de qua non est lis. non nocet ei confessio. **V**erbi gratia. Tu petis a me agrum ego dico dom*us* mea nō est. hec mea confessio nō nocet. **I**us ne repugnat dicitur. quia ius non patitur q*uo* iudeus habeat seruum xpianum vel xpianam ancillam vel super eis aliquid p*re*stet. **N**ota q*uo* iste interrogatio nō semp*er* solēt fieri nec ubiq*ue* locor*um*: sed sepius p*ro*mittuntur ab aduocatis.

Predictum est q*uo*d sit ius q*uo*n*do* r*ati*o iudicis p*re*stet.

Cōsequēter videndū est. quid sit q*uo*n*do* reus negat q*uo*d actor p*ro*ponat p*ro*tra eum.

Verbi gratia. si actor petit agrum que*re* scit esse suum. et reus negat ip*su*m esse actoris. actori incumbit p*ro*batio. v*bi* p*ro*batio est r*ati*o rei dubie faciens fidem p*ro* argu-

mentū cū iuramento.

Ser sunt species p*ro*bationis.

Per euidentia*m* sci. ut si cleric*us* h*ab*eat pueros in domo. p*ro*batur p*er* euidentia*m* sci de incontinentia.

Per aspectū corp*or*is. p*ro*batur aliq*ui*d ut si aliqua dicat se corruptā a viro p*ro*vi. et mulieres p*er* aspectū illi*us* vel instru-

mento p*ro*batur eā e*ss*e v*ir*ginē.

Per fama*m*. p*ro*batur aliq*ui*d cū fama o*mn*iū vicinor*um* d*icitu*r aliqua re p*ro*cordat.

Per p*re*sump*ti*ones p*ro*batur

Species

aliquid. quando vehementer aliquid psumitur. vtpote si videtur solus cum sola. nudus cum nuda. presumitur q eam cognovit carnaliter. Et illa species subdividitur postea. Per iuramenti dilationem. quando vna pars alij defert vt iuret aliquid q ita sit. vel q non ita sit. Per testes aliquid pbatur & hec pbatio maxime valet.

Et nota q omnes possunt esse testes exceptis quibusdam qui pbibentur. vt servus mulier. iunior. xxiij. annis indistinctus factus pauper inhonestus infamis hereticus saracenus iudeus psanguineus. Isti inter se & pro se testificare non possunt Item servi & ancille & familiares non possunt testificare pro vñis suis & laicis ptra clericu hec oia habita sunt supra

Multe sunt species presumptionis Presumptio temeraria insufficiens e & repellit a iudice nec debz mouere aim iudicis. Verbi gratia. Si virum video cum muliere loquentem. Et si presumo q de coitu sollicitz. Si sic presumo presumptio talis temeraria est. Probabilis presumptionis est vnus modus qui surgit ex suspitione vel fama. Sed iudex non debz eam sequi. ita q probabiliter ipsam ferret ptra aliquem. Quotiens presumptio e que surgit ex rebus verisimilibus. verbi gratia. si creditor redit alicui pignora sua. credit q ipse creditor fuit solutus de pecunia sibi debita Et illa presumptio inducit iudicem ad sententiandum nisi probetur contrariuz illius presumptionis. Necessaria presumptio. vt si mulier aliqua spote cohabitabit alicui viro. Et post dicit q inuita nupserit ei. presumitur q in eum coeunserit. de p similibus id est iudicium

Non visis notan

presumptois

du. q in qualibz causa duo testes ydonei sufficiunt. quia in euangelio dicitur In ore duorum vel trium stabit omne testimoniu Ante testimoniu vni nō valz in causa. Et nota q testes nō sunt itroducendi in iudicium. nisi possint ptesti. Itē testes vñt iurare alias nō creditur eis. Et talis erit forma iurandi. s. q isti testes dicāt veritatē. & nullam interponant falsitatē de oī qstione sup qua introgentur. quonēs interrogati fuerint a iudice Et q iurēt vt ferant testimoniu non p aliquo precio amicitia odio vel aliquo lucro: qd habuerunt vel habimur sint. Postq iurauerunt sic testes iudex ducat eos in locū secretū. Et examinet eos singulos sīl vel quēlibz p se. ita q vnus nō audiat aliū. Et q singulor respōsiones scribant. Iudex aut interrogabit singulos testes interfuisse tali loco facti. Et si ille dicit q sic. interrogadū ē alī sīl. & vltimū interrogadū ē sī in q loco & q die. & in qua pte ani. & qe ani trāfacti sunt Itē corā quibz hoc fecim fit. de hīs & alijs circumstātijs interrogabit eos iudex. Itē sic scribūt deā testiu. N. sic interrogatus sup cā: q intales fertur iuratus sic respōdit. q. B. emit talē rē ab. n. p. r. marci tal mone te. & tres anni sunt elapsi q emit. & q eor duo. s. G. & D. interfuerunt. interrogatus in q loco in tali loco dicit interrogatus qua hora diei dicit circa meridiem. Interrogatus si ipse interfuerit dicit q sic. & de alijs circumstātijs potest querere iudex si voluerit. Et similiter interrogandus est secundus testis. & alij si ples sint Et qecquid vnusquisq dixerit scribendum est. vt de primo dixim⁹

Dictis testiu sic scriptis iudex dīpfi gere terminū ad publicandū vñ manifestādū dicta testiu: q die adueniēte publicent deā testiu in iudicio. vtraqz pte

Interpretatio

presente quia regula est quod publicationes testimonium debent fieri utraque parte presente

Factis illis publicationibus testimonium. siue eorum dictis recitatis in iudicio petat actor aut aduocatus eius iudicem. ut sibi copia detur attestationum id est testimoniorum. petat etiam aduocatus rei vel ipse reus. quod iudex prefingat ei terminum ad excipiendum contra personas. et deinde testimonium contra ipsum productum. Quo die siue termino prefingo sibi ad excipiendum. reus accedat ad iudicium. et excipiat contra personas. et dicta testimonium dicentes

Domine iudex dico quod talis non potest esse testis. quia pater vel frater eius est filius fratris actoris. vel est mulier vel viciosus siue infamis Symoniacus latro vel fur homicida vel periuus. Et huiusmodi exceptiones dicuntur exceptiones personales: quod abijciunt personas testimonium. Item minor quatuordecim annis non admittitur in causis civilibus. Et minor viginti annis in criminalibus non admittitur. Item consanguinei et domestici non admittuntur. Sed in non criminalibus et non matrimonialibus bene admittuntur parentes filii sorores. Item non admittuntur testes in lupanari vel in alio loco suspecto. Nec etiam in tempore feriato. Et isto etiam in principibus primi lateris dicitur

Excipiat sic reus vel aduocatus rei. contra dicta testimonium dicendo. Domine iudex dico testimonium testis illius non valere. propter diuersitatem loci et temporis. quia unus dicitur quomodo in ecclesia actum sit alter in foro. Item unus dicitur. quod in die dominico. alter quod in die feriato. quare dico testimonium non valere propter diuersitatem temporis et loci. Cum ergo actor non probat intentionem suam per testes quos induxit pro se. De to ergo quod ab impetitione ipsius absoluitur sine eidem perpetuum silentium im-

Instrumenti

nento eundem mihi in expensis condemnando.

De instrumento

Sequitur de specie

probationis: que fit per instrumenta et de exceptionibus contra instrumenta. Instrumentum est scriptum ad alicuius rei probationem factum. Et dictum est instrumentum quia instruit. Instrumentorum due sunt species. aliud publicum. aliud priuatum. publicum quod publicam habet auctoritatem. Et sunt plures eius species. vno modo dicitur publicum quia per manum publicam est scriptum id est per manum tabellionis id est publici notarii. Secundo dicitur publicum quod est sigillatum sigillo autentico scilicet sigillo capituli vel episcopi vel alicuius persone magne. Tercio dicitur publicum quod auctoritate iudici authenticum est vel quod in iudicio scribitur vel scriptum est. Quarto dicitur publicum: quod habet subscriptiones duorum vel trium testimonium ydoneorum viuentium. Quinto dicitur publicum quod e publico armario vniuersitatis producit. sicut liber censualis in quo census et redditus scribuntur et cetera. Priuatum instrumentum est: quod aliquis facit scribi sibi vel alij. vel sibi et alij simul. Et nota quod si utraque pars habet aliquod instrumentum per quod probare aliquid intendit. debet illud exhibere ante publicationem testimonium. Et si una pars voluerit transcribere instrumentum vel inspicere priuilegium alterius partis. dat ei copia transcribendi vel rescribendi. postquam reddatur ab aduersaria parte parti cui est

De exceptione contra instrumentum

Notandum qd multis modis contra instrumentū excipitur. scz contra solum filum ⁊ bullam. Et hoc maxime habet fieri in litteris papalibus. Unde littera bulla solum manus altera ratio filum. Nec faciunt scriptū domini pape irritū. Item si rasura est in loco. vel in aliqua pte non valet. Rasura enī nociva ⁊ suspecta.

De qua publi

Prosecuta sunt dicta testium in iudicio. ⁊ instrumenta exhibita utriusq; pā ad inspiciendum seu trāscribendum cōcessa. Et postq obligationes facte sunt ab advocatis partū seu ab ipsis pab. Iudex debet motum vel motuū animi inferre fm dicta testium ⁊ instrumentorū. Et maxime fm allegationes ⁊ rāōes advocatorū. Deinde iudex cum inspexerit ⁊ discusserit merita cause. plenissime dō ipsum negociū terminare p sententiā diffinitivā. **S**ententia ergo diffinitiva est iudicialis diffinitio siue dispositio: que contraveniens licitam finē imponit. p nunciatione iudicis p dēnationē vel absolutionem rei ptenens.

Sententiē iudicialis due sunt spēs. Interlocutoria. ⁊ est semiplena sententia: que pferit inter principii ⁊ finē cāe non sup principali negotio. s3 sup emergentibz vel emergenti. vel intercedētibz quibusdam questionibz. ut sup libello offerendo vel dādo vel corrigendo vel negādo. **D**iffinitiva snia est: que primū negociū terminat ptenens absolutionem vel dānationem. Item nota q snia ferenda est a suo iudice. qz si non a suo iudice non tenet. **N**ota q iudex sedendo ⁊ nō stando. vel in loco p̄suetō ubi sedere debet tpe iudici. debet ferre sniam iudicalem vel in aliquo honesto ⁊ non in lupanari vel coquina. Et debz

eam ferre utraq; parte presente. vñ vna parte. altera per contumaciam absente

Nota q sententia iudicialis i scriptis redigenda est ⁊ referenda alias nō pōt habere nomen snie. nec est snia. ⁊ sic for̄ mat in scriptis. Ego. **D**. decanus magistranti. ecclesie talis iudex in causa: que vertit inter. b. ex vna pte. ⁊ capitulū ex altera super tali vinea. obligationibz aut dñis hincinde ppositis. ⁊ examinationis ad plenum predictę cāe meritis. de p̄sentam viroz cōsilio. b. absoluo ad instantiam capituli. eidem ca. perpetuum silentium imponendo super vinea tali. p dēnando ⁊ ipsum predictum ca. aucte iudiciali in expensis: quas fecerit. b. vel intra litē vel extra litem. Sententiā lata est in tali anno ⁊ c.

De appellatione.

Appellatio est pro

uocatio facta a minore iudice ad maiore iudicem de iniqua snia vel iniquo gravamine. Si enī iudex inique sententiat vel gravat ptra aliquam partē. tñc illa pars gravata debz appellare iudicē sup tali snia in gravamine. Et sp a minore ad maiorem. ⁊ non econverso. Et nota q gradatim appellandum est. ut d̄ epō ad archiep̄m metropolitanū. d̄ quo ad legatū pape. de legato ad papam. sed omni medio omisso immediate a quolibet iudice ad papam appellari potest.

Item nota q a die late snie. i. i qua lata est sententia a iudice infra. x. dies ē appellanduz. Et post decem dies nemo auditur appellans. **I**tem qui appellat debet appellationem suam prolequi infra annū. nisi iusta cā vel impedimētū impediāt eū scz infirmitas vel capritas. Inducie enī sunt tñc appellanti p biennium ⁊ c. **I**tem in scriptis est appellanduz sub hac forma. Ego. b. sentiens me gra

nam a rta snia dñe decane scī stephani
magunē. dñoc. quā ptra me m lūis pro
pe. sup tali vinea. ad sedē apo solicā ap/
pello. 7 i his scriptis aplos peto. Nota
apli dicunt me lūe dimissorie. 7 que for
manē sub tali tenore. Sanctissimo pñi
ac dñio. dñio suo sacrosancte romane se
dis summo pñfici. b. humilis decan⁹
sancti stephani magunē. licz indignus.
cum debita reuerentia filialē in omnib⁹
subiectōz. sanctitati vestre notum facio
q clerici⁹ pñficiū exhibitor a snia mea
quā ptra ipsum tali ppe. ciue magunē.
sup vinea pro qualis inter ipsos vertē/
batur. coraz me appellauit. 7 iō dictum
petz a iudicio meo dimissus 7 absolutū
ad vestre sanctitatis examen lēis pñbo
trāsmitto. Et nota q ad iudicēz lpectat
quo appellatum est vt pñmet sententiā
vel corriget rē.

Finis huius tractatuli.

Una introductio. procuracionis.

Quā citatio
fundamentū sit ordinis iu/
diciarij. Scias q alia est ci
tatio iudicis ordinarij. 7 alia iudicis de
legati. Vñ adueniente termino citatōis
iudicis delegati. pcurator rei coram eo
cōpareat sic dicēs. Ego pcur. 7 pcurat
torio noīe a. ante oīa ptestor. q in vos
venerabilē vīz rē. tanqz in cōpetentēz
iudicē. aut etiā in vestrā pretensam iuris
dictōz non pñtē. neqz pñtēre inten
to quouismodo. nisi inqz ad hoc de
iure astigor. Et si vos dñe venerabilis
7 c. vīqz habere pñtēdis aliquā iuris
dictōz 7 cōmissionē. tūc ego peto noīe
pcuratorio quo supra. bñdī cōmissionis
7 iurisdictōis copiā mibi fieri 7 finitū
ppetentē ad dicendū p statim atqz dari

Alias ego ptestor de grauamine 7 ap/
pellando rē. **E**z adueniente termino
citatōis iudicis ordinarij pcur. actor
dicat sic. Ego pcur. 7 eo noīe. b. actor
accuso pñmaciam ptis aduersē non cō/
patens. petens eam pñmacē reputari
7 mibi vltēiorez pcessus decerni. **E**x
aduerso pcurator rei dicat sic. Ego pro
curator 7 eo nomie. b. peto mibi dari
causam in scriptis siue sumariā in hac
cā impetōnē. vnde tūc iudex statuat a.
actori terminū ad bellādū. **A**dueniēte
bñdī termino pcurator actoris dicat
sic. Ego pcur. a. noīe actoris ad satisfaci
endū bñdī diei termino. hunc exhibeo
7 pduco libellū. petens ptem aduersaz
cogi ad respondēdū eodē libello oblato
Ex aduerso pcurator rei eius. b. dicat.
Ego pcur. ipsius b. peto mibi discerni
copiam libelli oblati. 7 etiā terminūz
competentē statim ad excipiendū verbo
vel in scriptis fm q mibi competierit.
Uñ dñs officialis decernat copiam. 7
terminū statuat ad excipiendū. videlicz
terminū iuris. vel alias ad voluntatem
partū. **I**sto termino adueniēte pro
curator rei dicat sic. Ego pcurator ipsi⁹
b. rei ad satisfaciendū bñdī dicto termi
no pduco has exceptōnes ptra libellūz
ipsius a. actoris oblātū. petens 7 pte/
stans put pñet in eisdem. **E**x aduerso
pcurator actoris dicat sic. Ego pcura.
actoris a. peto bñdī exceptōnum mibi
decerni copiā 7 terminū ad dicendum
ptra pñgi 7 assignari. **E**x pñst dñs iu
dex decernat copiam. 7 terminū statuat
ad dicendum cōtra siue replicandum.
Adueniente termino pcurator actoris
dicat sic. Ego pcurator ipsi⁹ a. actoris
ad satisfaciendū termino. produco has
replicatōes ptra exceptōes pro pte rei
productas. petens prout pñet i eisdē
Ex aduerso procurator rei dica sic.